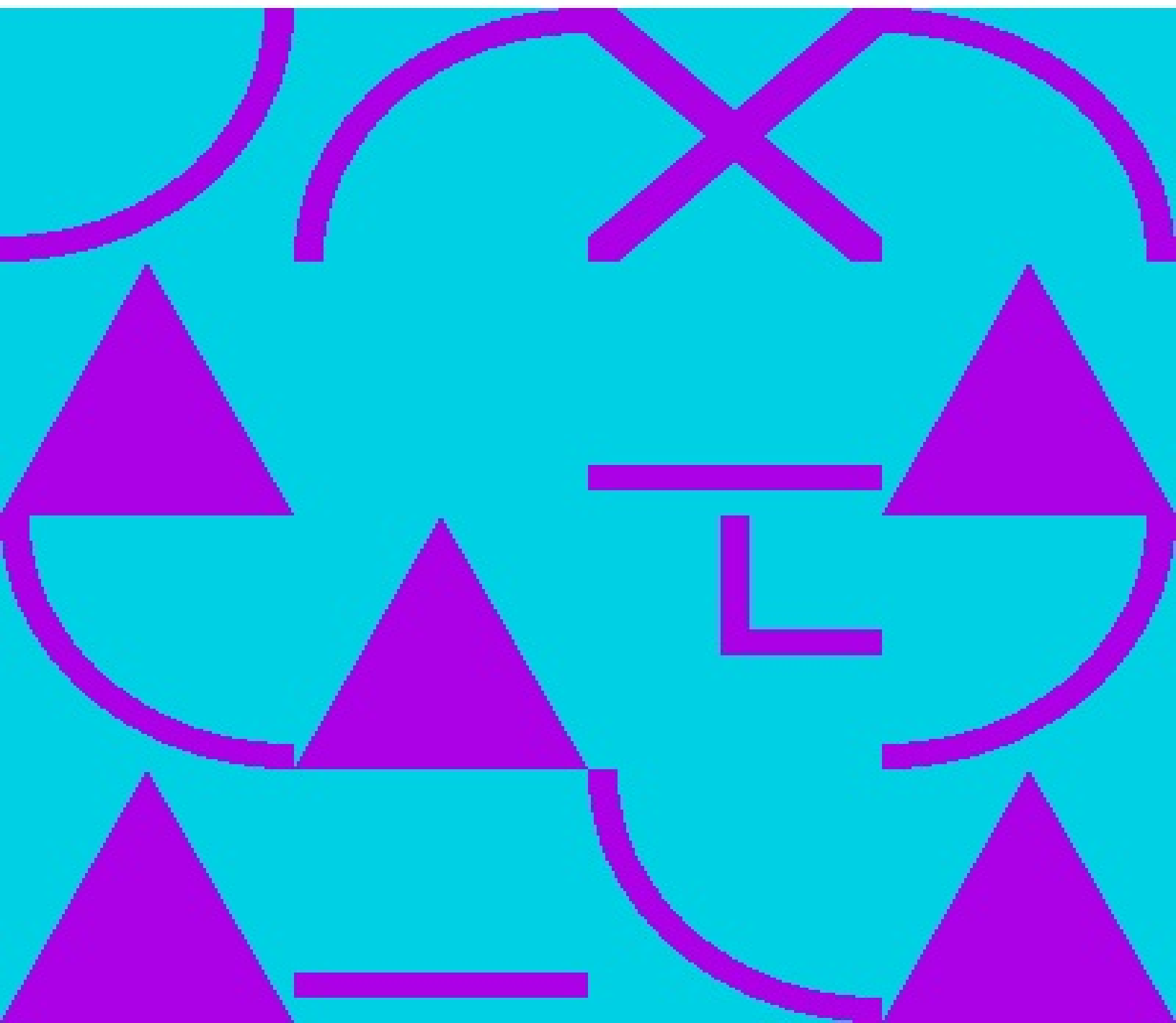

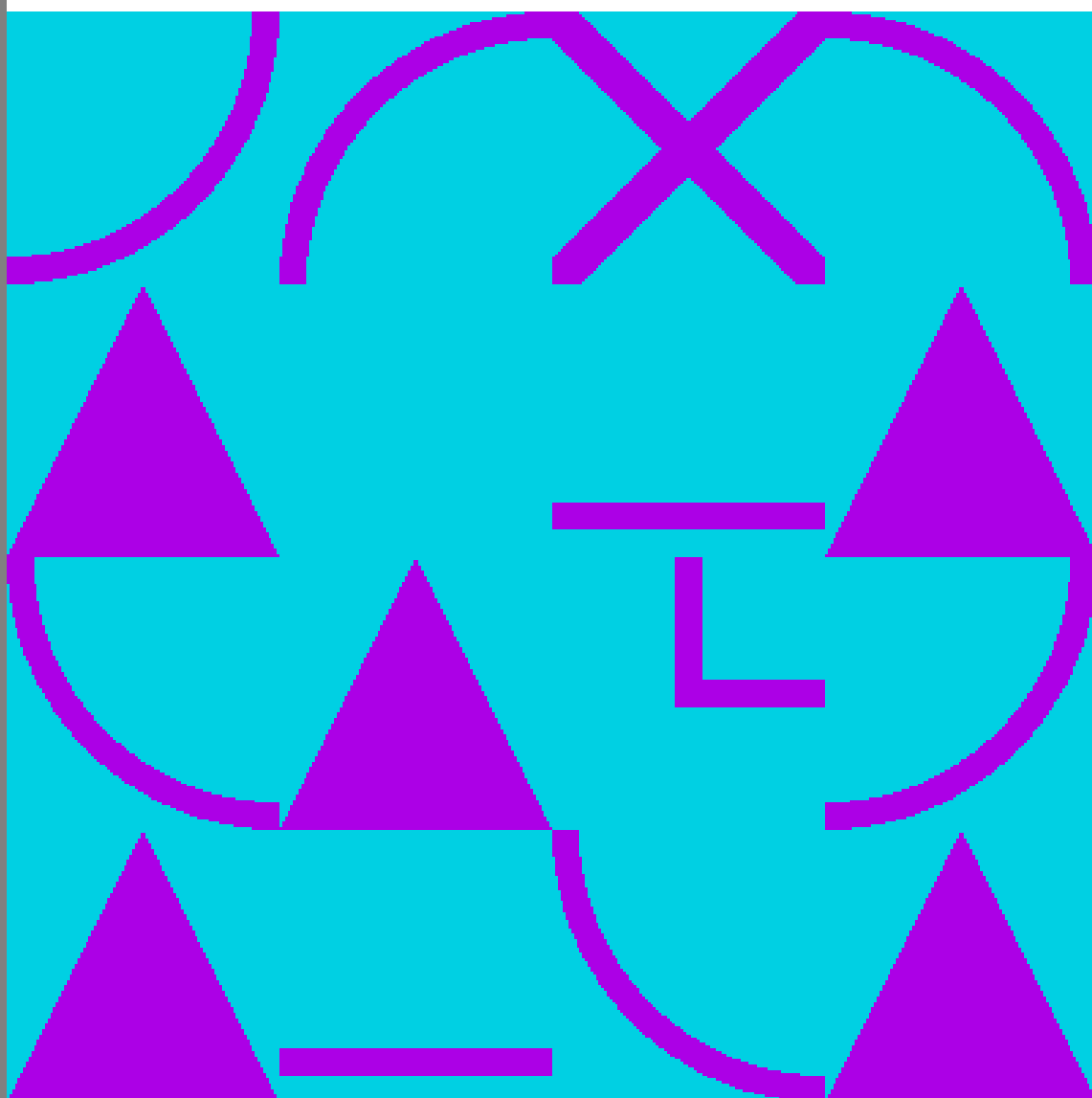
Kuvia Raja-Karjalasta

Otto Adolf Forsström

Kuvia Raja-Karjalasta

Otto Adolf Forsström

Rights for this book: [Public domain in the USA](#).

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally [issued by Project Gutenberg](#) on 2024-05-01. To support the work of Project Gutenberg, visit their [Donation Page](#).

This free ebook has been produced by [GITenberg](#), a program of the [Free Ebook Foundation](#). If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit [the book's github repository](#). You can support the work of the Free Ebook Foundation at their [Contributors Page](#).

The Project Gutenberg eBook of Kuvia Raja-Karjalasta

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kuvia Raja-Karjalasta

Creator: Otto Adolf Forsström

Release date: January 1, 1 [eBook #73513]

Most recently updated: May 8, 2024

Language: English

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUVIA RAJA-
KARJALASTA ***

KUVIA RAJA-KARJALASTA

Kirj.

O. A. Forsström

Helsingissä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa, 1894.

SISÄLLYS:

Ensimmäinen luku.

Laatokan rantamailla.

Toinen luku.

Salomailla.

Kolmas luku.

Runo- ja taikamailla.

Neljäs luku.

Karjalan aatelia.

Wiides luku.

Kovan onnen Karjala.

Kuudes luku.

Tapoja ja luonteita.

Ensimmäinen Luku.

Laatokan Rantamailla.

"Kohti pohjaista kulemme,
Kohti kuohuja kovia,
Lakkipäitä lainehia,

Sampoa tapoamahan,
Kirjokantta katsomahan
Pohjolan kivimäestä,
Waraan vaskisen sisästä."

Kalevala XXXIX.

Laatokan pohjoisten rantamaiden yleinen luonne. Korkeat vuoret. Wenäjän puoleisen Laatokan rantamaat. Laatokan syvyys. Weden korkeus, Laatokan myrskyt. Sumu. Kangastukset. Korkeat ranta vuoret eli "riutat." Haukkariutta. Syvät lahdet. Kirjavalahdi. Ilmasto. Weden lämpö määrä. Jäälautat ja "komppeikot". Meriliike Laatokalla. Wienti- ja tuontitavarat, Laatokan "saimat". Ilmansuuntien nimet, Rehevä kasvisto, Harvinaisia kasveja ja puun lajeja. Laatokan kalarikkaus. Kalastusta ja kalastajaelämää. Sampi ja miekkakala. Norppa ja norpanpyynti. Laatokan pohjoisten rantamaiden mineraali-rikkaus. Ruskealan marmorilouhos. Sordavaliitti. Kitilän granaatit. Helmempyyntiä Impilahdella. Wärtsilän rautaruukki. Pitkänrannan vaskikaivokset. Käynti valtiorajamme toisella puolella. "Anuksen linna." Sortavalan kaupunki ja Kymölän seminaari.

Laatokan pohjoiset rantamaat ovat epäilemättä maamme kauniimpia seutuja. Näyttää siltä, ikäänkuin täällä Suomen sisämaan ja merenrannikon luonto olisivat yhtyneet viimeiseen ponnistukseen, muodostaakseen oikein jyrkkää vastakohtaa tuolle "itäeurooppalaiselle tasangolle", joka yksitoikkoisena, järvettömänä, vuorettomana alkaa valtiorajaimme itäpuolella. Merta edustavat näissä maisemissa Laatokan aukeat ulapat ja "mereksi" sanookin karjalainen tätä Euroopan suurinta järveä.

Omituista näille pohjoisen Laatokan rantamaille ovat korkeat vuoret. Mutta turhaan saapi noita vuoria Suomen kartasta hakea. Siinä ovat Laatokan rantaseudut ylt'yleiseen kuvatut tasankomaiksi. Ei edes vahingossa ole pienintäkään tummanmustukaista karttaan hairahtunut.

Luulisi ihan olevansa Pohjanmaan lakeuksilla. Ja kuitenkin ei liene koko maassamme Kuusamoa etelämpänä moista vuoriseutua. Sitä kestää Kurkijoelta Impilahteen asti ja se ulottuu melkoisen kauaksi ylämaahan.

Erittäin komeilta näyttävät nuo rantavuoret, kun niitä mereltä päin katselee tyynenä kesäiltana. Ne kohoavat kartion tapaisina toinen toisensa vieressä. Kahden viereisen vuorikartion välissä on aina syvä laakso, useimmiten kapea kaistale vain. Wuorenkukkulat eivät siltä sula yhteen, sillä ilta-aurion valo lankeaa toiseen heleämpänä, toiseen tummempana. Vielä silloinkin, kun ne sinertävän autereisina katoavat etäisellä taivaanrannalla, ovat niiden rajaviivat toisistaan erotettavissa.

Koko Wenäjän puoleinen Laatokan rannikko on sileätä hiekkakangasta, paikka paikoin savensekaista, peräti lahdetoin ja niin matala, että laivat vaan yksissä paikoin pääsevät rantaan laskemaan. Siellä ei myöskään ole saaristoa, niinkuin Suomen puolella. Seurauksena tästä on että luonto siellä näyttää hyvin ikävältä ja yksitoikkoiselta.

Suomen puoleinen osa Laatokkaa on hyvin syvää vettä. Koko Laatokan keskimääräinen syvyys on 350 jalkaa, siis Itämeren ja Pohjanlahden syvyyttä melkoista suurempi. Syvimmat paikat löytyvät Sortavalan pitäjän alueella. Länsipuolella Walamoa on eräs kohta, jossa on 854 jalkaa vettä. Suuren Wironsaaren, Honkasaaren ja Mustansaaren välimailla on 714-847 jalkaa syvää.

Wesi Laatokassa on puhdasta ja hyvänmakuista. Se on myös niin kirkasta, että pohja näkyy monen sylen syvyydessä.

Weden korkeus Laatokassa vaihtelee eri vuosina suuresti. On tapana sanoa, että se seitsemänä vuonna peräkkäin nousee, seitsemänä laskee. Tämä luulo on kuitenkin perätöin. Kaikessa tapauksessa tuo nouseminen ja laskeminen ei riipu lumisista eikä lumettomista talvista, vaan muista

suhteista. Korkeimman ja alhaisimman vedenrajan eroitus on Laatokassa joskus ollut yli 9 jalkaa.

Koko Laatokan yhteenlaskettu pinta-ala on 18,130 neliökilometriä.

Laatokkaa voipi siis täydellä syyllä sanoa mereksi. Se on tunnettu kovista myrskyistään. Sen aalto on lyhyt ja jyrkkä. Kansa sanoo sitä "kareeksi." Myrskyt ovat kovimpia syksyiseen aikaan. Kamalassa muistossa on kansalla vielä se myrsky, joka Laatokalla raivosi syyskuun 21—22 p:inä 1883. 30 laivaa joutui silloin kerrassaan haaksirikkoon, eräät väkineen päivineen. Sortanlahden sataman suussa, Laatokan länsirannalla nähtiin silloin kauhea näytelmä. Useimmat laivoista pyrkivät näet sinne myrskyn suojaan. Harvat kuitenkaan pääsivät turvapaikkaan. Toiset ajoivat kumoon ankealla merellä, toisia viskasi tuuli rantamatalikoille. Sortanlahdella joutui kaikkiaan 17 laivaa haaksirikkoon.

Kesälläkin voipi Laatokka toisinaan olla hyvin oikullinen. Korkeat rantavuoret kuumenevat päivänpaahteessa. Siitä syntyy rantavesillä äkillisiä ilmanvirtoja, jotka helposti kaatavat purjehtijan purren, ell'ei hän ole varoillaan. Tyynenä kesäiltana kuulee merensuussa toisinaan kumeata jyrinää. Se on "maininki" edellisen päivän myrskystä, joka tenhottomana murtuu saarien jyrkkiä kalliokupeita vastaan.

Merimiesten vaarallisin vihollinen Laatokalla, niinkuin muillakin vesillä, on sumu. Se viepi helposti purjehtijan harhateille oikeasta suunnasta. Onneksi on Laatokan ulappa selvää meren selkää, jossa ei ole kareja eikä hiekkamatalikkoja. Sitä vaikeampaa on sen sijaan sumuisella säällä purjehtia rantavesillä.

Wenheellä kulkijasta näyttävät rantakalliot utuilmalla entistä korkeammilta. Wuoriseinän yläosa on kokonaan usvan peitossa ja kallio tuntuu niin loppumattoman korkealta, niin hirvittävän jyrkältä.

Mielikuvitusta jännittää vielä toinen, vähän etäämpänä oleva kallio, joka synkän epäselvänä haamuna kohoo vedenpinnasta, kadotakseen sekin tiheään "tumanaan."

Kirkkaalla säällä, kevätaikana semminkin, näkee Laatokalla usein kauniita kangastuksia. Meren ulapalla huomaa silmä laivan ajavan täysissä purjeissa ja sen päällä toisen, samanlaisen laivan, alassuin käännettynä. Etäisellä, taivaanrannalla näkyvät Walamon saaret kullanhohtavine kirkkonkattoineen, ikäänkuin olisivat aivan lähellä. Jo näkyy hetkisen kuluttua toisia saaria ilmassa leijuilemassa. Kuluu kotvan aikaa, ja jo on päällimmäinen saari kääntynyt alassuin. Ja näin muuttuu kangastus aina sen mukaan, miten kevätauringon säteet lankeavat ilman ohuisiin, läpikuultaviin auerkerroksiin.

Lähdemme jonakuna kauniina kesäpäivänä soutelemaan Sortavalan saaristoa. Wenheemme kulkee jyrkkien kallioniemien ohi ja syvyydestä kohoo korkeita saaria, jotka kuvastavat louhisia kupeitaan kirkkaaseen vedenpintaan. Kansa nimittää noita jyrkkiä vuorenseniä "riutoiksi." Niiden halkeamat ja koverot ovat mieluisia pesintäsijoja haukoille ja muille petolinnuille.

Sellainen paikka on esim. Haukkariutta Haavuksen saarella, noin 6 kilometriä Sortavalan kaupungista. Se kohoo rohkeasti merestä, jyrkkänä kuin seinä. Tuntuu niin masentavan jylhältä, kun venheellä soutelee sen alla. Edessä on Laatokan aukea ulappa. Alhaalla kiittää pesästään eksynyt "vaakalintu", huutaen surkeasti vaikeroivalla äänellä. — Kansantaru ei tietysti ole voinut olla hyväkseen käyttämättä näitä mielikuvitukselle niin kiitollisia luonnonaiheita. Sen todistavat nimet sellaiset kuin "Neitsytriutta" y.m.

Tuon tuostakin uurtaa meri mantereeseen tai suurempaan saareen syviä lahtia. Ne ovat toisinaan monen kilometrin pituisia nuo lahdet ja useinkin

hyvin kapeita. On sanottu, että niissä on jotain Norjan vuonojen tapaista; tielysti pienoiskoossa. Sellainen on esim. kaunis Kirjavalahi noin 12 kilometriä Sortavalan kaupungista itään päin. Korkeana, äkkijyrkkänä kohoaa siinä paikka paikoin ranta; metsähuippuisina reunustavat sitä loitompana yksinäiset, mutta tiheässä vierekkäin seisovat vuorenkartiot.

Näköala noilta vuorilta on hyvin laaja. Siellä täällä kimaltelee pieni lampi ikäänkuin Helmi vehreän ympäristön keskeltä. Kauempana katoaa salo sinisenä, utuisena. Eteläisellä ilmalla aukenee katsojan eteen selvä meren selkä. Sitä reunustavat korkeat saaret kallioriuuttoineen; siinä kapeat salmet ja terheniset niemet. Ja rantasaariston takana on aavaa vettä, niin pitkältä kuin silmä kantaa.

Ilmasto Laatokan rantavyöhykkeessä on meri-ilmaston kaltaista. Kesä on siellä myöhäinen, talvi myöhäinen, syksyllä sakeat sumut ja ankarat myrskyt. Myöhään syksyllä, kun säät ylämaassa jo alkavat muuttua talvisiksi, on ilma vielä leutoa rantamailla ja vielä suvisempaa ulkona merellä. Syvät ja laajat ulapat eivät vielä silloin ole ehtineet suuresti jäähtyä. Keskeltä Laatokka hyvin harvoin jäätyy.

Ja yhtä verkkaan se keväällä lämpeneekin. Ulkosaarien rannoilla on pintavesi juhannuksen aikana harvoin 6° C lämpöisempää. Juhannuksen jälkeenkin näkee toisina vuosina sulamattomia lauttoja uiskentelevan Laatokan ulapalla. Kesällä v. 1893 niitä nähtiin heinäkuun alkupäiviin asti mutta edellinen talvi olikin ollut tavattoman ankara ja meri kauttaaltaan jäänyt.

Toisina vuosina kasvaa jää meren ulapalla sulan reunassa hyvin paksuksi "romppeikoksi." Talviset myrskyt irrottavat jäälauttoja ja ajavat niitä toisiensa päälle. Ne jäätyvät silloin kiinni toisiinsa. Tätä menoa jatkuu jatkumistaan, kunnes tuo paksu jäälautta viimein kadottaa tasapainon ja

kääntyy syrjälleen. Se voipi silloin olla 70 jalan vahvuinen. Sellaiset jäämöhkäleet tietysti hyvin verkkaan sulavat.

* * * * *

Meriliike Laatokalla on hyvin vilkas. Suomen puolelta viedään Pietariin ja yleensä Wenäjälle suuret määrät halkoja, pajunkuorta eli "parkkia" ja kalaa. Woita ja lintuja viedään myöskin. Erittäin tärkeitä vientitavaroita ovat vuoriteollisuuden tuotteet. Sortavalan kaupungin tulliluetteloiden mukaan nousi viimeksi mainittujen tavarain vienti meritse Pietariin vuosina 1887—1888 seuraaviin määriin:

1887: 1888:

Waskea 83,845 kgr. 83,720 kgr.

Tinaa 5,705 " 15,621 "

Maubersuolaa 22,743 " 38,903 "

Wesilasia — 941 "

Punamultaa 6,800 " 102,830 "

Rautaa 3,750,142 " 6,052,409 "

Feltinaattia ja kvartsia 1,536,000 " 1,008,500 "

Dolomiittia — 340,000 "

Graniittia 1,825,500 " 1,398,700 "

Kovasinkiveä 70,000 kappal —

Tärkeimmät tuontitavarat ovat Wenäjän jauho, suola ja rihkama. Suola kulkee vaan kauttakulku-tavarana Wenäjän läpi. Sitä saadaan tuoda tätä tietä ainoastaan rajoitetussa määrässä. Jauhot tuodaan enimmäkseen Sermaksin satamasta. Jauhoparkat saapuvat sinne Sisä-Wenäjästä jokia ja kanavia myöten. "Jauhotuuleksi" sanookin sortavalalainen kaakkoistuulta, koska sen avulla jauhosaimat pääsevät Sermaksista tulemaan.

Laatokalla käytetyt purjelaivat ovat viime aikoihin asti olleet tuota vanhaa mallia, jonka Pietari suuri toi mukanaan Hollannin laivaveistämöiltä. Ne ovat muodoltaan kuin suuret altaat. Köliä eli talkaa niissä ei ole kuin siksi nimeksi vaan. Näillä laivoilla ei sentähden voi risteillä vastatuulella. Usein on Laatokan kippari jo aivan lähellä matkansa päämäärää, kun äkkiä nousee vastatuuli, ja hänen täytyy seurata sen mukana kohti kotoisia rantoja. Ja jos oikein kova onni kohtaa, niin saapi hän useampaan kertaan kesässä uudistaa tätä peliä.

Myötätuulella kulkevat nuo vanhanaikuiset laivat hyvin nopeasti. Kauniita ovat ne myös kaukaa katsellen huippu- ja muine purjeineen. Sellaisen laivan ruumaan mahtuu paljon ("ruusua" = lastia) kuten Laatokan merimiehet sanovat. Suurimmat tämänmalliset laivat ovat "hukkari" ja "galjotta"; pienempiä sanotaan "saimoiksi." Kipparit ja merimiehet ovat enimmäkseen salmilaisia, mutta myöskin sortavalalaisia, impilahtelaisia ja jaakkimalaisia. Kipparit ovat koulua käymätöintä väkeä; hoitavat alustaan vaan vanhaan, perittyyn tapaan, tuntematta merenkulun tieteellisiä perusteita.

Viime vuosikymmenen kuluessa on kuitenkin ruvettu Laatokalla rakentamaan uusimallisia laivoja. Nämä syrjäyttävät verkkaan mutta varmasti tuon vanhan mallin tieltään. Sortavalan on sitä paitsi äskettäin perustettu merikoulu, jossa Laatokan kipparit ja merimiehet voivat oppia merenkulun alkeita.

Laatokan puoleisessa Karjalassa on ilmansuunnilla omat. Suomen kirjakielestä poikkeavat nimityksensä. Salmissa käytetään seuraavia nimiä:

Länsi Luvveh
Luode Kalttanje
Pohjonen Pohjanje
Koillinen Moallinje

Itä Koillinje
Kaakko Randusuvi
Etelä Suvi (Päivy on murginois.)
Lounas Töinje (Eholoiniekku)

Sortavalan saarelaisilla ovat ilmansuuntien nimet seuraavat:

Länsi Luuve
Luode Päivän lasku
Pohjonen Pohjoinen
Koillinen Päivän nousu. Moallinen. Itä.
Itä Koillinen
Kaakko Rantasuvi
Etelä Suvi
Lounas Lintu

Kasvisto pohjoisen Laatokan rantamailla ja saaristossa on harvinaisen rikas ja rehevä. Syynä siihen on toiselta puolen leuto, kostea ilmasto, toiselta puolen maan vuorisuus. Waarat suojaavat tuulilta, ja kevättulvat ja kesäiset sateet liuventavat niistä laaksoihin höysteaineita, jotka tekevät maaperän hedelmälliseksi.

Lehtimetsä on yleisempi kuin havumetsä. Saaristossa kasvaa tavallisesti havumetsää meren puolella. Mantereen puolella, joka on paremmin tuulen suojassa, kasvaa lehtimetsää. Tavallisia lehtipuita mainitsematta, viihtyvät täällä vaaher ja lehmus villinä metsässä. Edellinen puunlaji on jotenkin yleinen kaikilla suuremmilla Laatokan saarilla. Jalavia löytyy myös, mutta nimeksi vaan.

Saarien jyrkillä riutoilla tapaa harvinaisia Saxifraga ja Cerastium lajeja. Täkäläisen kasviston omituisuutena mainittakoon myös eräs Aconitum laji,

joka Laatokan saarilla ja pohjoisilla rantamailla on hyvin yleinen ja tuoreperäisissä notkoissa kasvaa miehen korkuiseksi.

* * * * *

Laatokan kalarikkaus on viime aikoina entisestään suuresti vähentynyt. Se on tuo säälimätöin ryöstökalastus, joka täällä, niinkuin muissakin sisävesissämme, hävittää kalat. Kesät umpeen vedetään lahtivesissä tiheätä "rantiita", [= rantanuotta] niin tiheätä, että milt'ei tuumankin pituiset kalat sillä nousevat vedestä.

Kaikki kelpaa nuottamiehelle. Ainoastaan rautakalat (*Gasterosterus*) jätetään kelvottomina rannalle. Ja niitä saadaan nuotta-apajasta toisinaan kapottain. Laatokan kalastajat eivät vielä ole oppineet noista pienistä, pistämistä kaloista öljyä keittämään, niinkuin suomalaiset merensaarelaiset tekevät.

Arvokkaimmat kalalajit ovat siika, merilohi ja nieriäinen. Wiimeksi mainittu on eräs Laatokalle omituinen lohilaji (*Salmo alpinus*). Se löytyy myös Lapin tunturijärvissä.

Laatokan saarelainen harjoittaa kalastusta milt'ei ainoana työnään. Maata viljelee hän siksi nimeksi vaan. Keväällä kalastetaan rysillä ja merroilla.

Kesällä vedetään rantanuotta. Vedenalaisilla luodoilla vedetään "kierrenuotta." Se on siitä omituinen, että siinä on polvi nuotan toisessa päässä. Sitä vedetään aina yhdestä venheestä ja kolmin miehin. Luoto piiritetään nuotalla. Yksi miehistä pitää venettä paikoillaan pitkällä tangolla, jolla hän kaiken aikaa kolahuttaa pohjakiviin, peloittaakseen kalat apajaan. Kaksi miestä vetää sill'aikaa minkä vaan kerkiävät nuotta venheeseen. Tällä tavoin pyydetään enimmäkseen ahvenia ja siikoja kesällä, nieriäisiä myöhäsyksyllä.

Warsinainen kalapyynnin aika alkaa myöhäsyksyllä ja sitä kestää kevääseen asti. Marraskuussa lähtevät miehet yksinäisille merenluodoille monta peninkulmaa rantamailta. Siellä pyydetään siikoja ja nieriöistä harvasilmäisillä verkoilla ja kierteellä. Werkot lasketaan yhteen jaksoon, toinen toiseensa kiinnitettynä. Yhden venekunnan "reäty" eli verkkojakso ulottuu 600, vieläpä toista tuhattakin syltä pitkälle.

Kalastuspaikoilla on silloin aina kalanostajia, joille kalastajat määrähinnasta myövät saaliinsa. Siit myödään painon mukaan, mutta nieriäiset elävinä "peäluvun" mukaan. Jokaisella kalalla on silloin sama hinta, olipa pieni tai suuri. Warovaisesti ottaa kalastaja kinnas kädessä nieriäisen verkosta ja panee sen rysäntapaiseen laitokseen, joka on hänen venheeseensä kiinnitetty.

Rantaan tultuaan, viepi hän kohta kalansa kalanostajan saunaan, joka on niin rakennettu, että laivan keskiosa on täytetty vedellä. Tämän säiliön seiniin on kannettu reikiä vedenvaihdosta varten. Saatuaan laivansa täyteen lastiin, viepi laivuri kalat elävinä Pietariin.

Parhaat kalastuspaikat omistaa Walamon luostari jonkinlaisen ylimuistoisen oikeuden nojalla, jonka perustetta yhtä vähän käy todistaminen kuin nykyisillä aikoina kieltäminenkään. Muutamille luodoille ei luostari laske kuin omia kalastajiaan. Toisilla luodoilla saapi "miero" kalastella määrätystä vuokrasta, joka viime vuosina on ollut 40 nieriöistä venekunnalta. Sellainen kalastuspaikka on Wossennoin saari, jonkun matkaa Walamon saariryhmästä. Luostari on sinne rakentanut majatupia, joissa kalastajat tuosta samaisesta vuokrasta saavat suojaa ja lämmintä.

Talvella vedetään suurta siikanuotaa. Tavallisesti on nuotta jaettu kymmeneen osaan. Jokainen "osniekka" pitää huolta siitä, että hänen nuottaosansa on hyvässä kunnossa. Hän on joko itse vetämässä, tai palkkaa

toisen sijaansa, sillä kymmenen miestä tarvitaan nuotanvedossa. Sellaista nuottaa vedetään hevosen ja "vorotan" eli pelikangen avulla.

Kuten jo mainittiin, pysyy keskiosa Laatokkaa tavallisesti koko talven jäätymättä. Etelätuulet synnyttävät jäänalaisia virtoja ja vesi nousee silloin järven pohjoispäässä. Kun tuulet lakkaavat tai kääntyvät, niin alkaa vesi järven pohjoisosassa laskea ja virrata etelään. Siikaparvet seuraavat näitä jäänalaisia uurtoja ja kalastajat tietävät varsin hyvin, että heillä pitkällisten etelätuulien perästä on runsas saalis odotettavana. Nuottaa vedetään silloin yksillä kala-apajilla. Jokaisella nuottueella on oma vuoronsa, jota sen täytyy seurata.

Wenäjän puoleisia rantoja väittävät kalastajat kalaisemmiksi kuin Suomen puoleisia. Lieneekö tuossa väitteessä perää, vaan johtuneeko se siitä, että kaukaisempi seutu aina mielikuvituksessa kangastaa äveriäämpänä kuin oma kotipuoli.

Kesällä sattuu joskus sampi eksymään nuottamiesten apajaan. Tätä arvokasta kalalajia löytyy nimittäin Laatokassa, vaikka harvassa. Jos sampi on suurempi, kahdeksan- tai kymmenleiviskäinen, niin viedään se elämänsä Pietariin. Kalan ulkonevaan kuonorustoon kaivetaan reikä, otus kiinnitetään köydellä laivan perään ja niin sitä sitten mennään pitkälle matkalle. Selittämättäkin on selvä, että tämä on julmaa eläinrääkkäystä.

Harvinaisuutena mainittakoon myös Laatokassa löytyvä "miekkakala" (*Peleucus cultratus*). Se on siian näköinen, valkeasuomuksinen kala, joka on saanut nimensä omituisesta ruumiinmuodostaan. Watsapuoli sillä näet on terävä ja ylöspäin käyristynyt kuin sabelin terä. Miekkakala lienee kaikkialla hyvin harvinainen. Sitä tapaa muutamain paikoin Itämeressä, Äänisjärvessä, Araljärvessä y.m.

Hylkeet hävittävät Laatokassa paljon kaloja. Laatokan hylje on tuota pientä, mustantäplikästä lajia (*Phoca annulata*), joka on yleinen Itämeressä ja löytyy Saimaankin vesissä. Kansa sanoo Laatokan hyljettä "norpaksi."

Laatokan ahkerimpina norpanpyytäjinä mainitaan Hakalan ja Telkinniemen miehiä Sortavalan pitäjässä. Keväisin, jäänlähdön aikana, lähtee näistä kylistä joka vuosi useampia venekuntia "norppiin." Wenheessä on tavallisesti kolme miestä, toisinaan kaksikin vaan. Yksi miehistä hoitaa venettä, ett'ei se pääse karkaamaan. Toiset väjyvät hylkeitä ajelehtivilla jäälautoilla. Pyyntimies on puettu valkoiseen mekkoon, valkoinen huivi käärittynä lakin ympäri.

Parisen, kolme viikkoa ovat norppamiehet merellä uiskentelevien jäälauttojen keskellä. Jokaisella on vähintään kaksi täydellistä vaatepartta mukanaan, jos sattuisi jää pettämään ja mies veteen solahtamaan. Wenheessä on rautapelti tai muu tulensijan tapainen ja sen verran tervaksia, että miehet aina silloin tällöin voivat valmistaa keittoruokaa itselleen. Toisinaan voivat pyyntimiehet palata retkellään hyvälläkin saaliilla, Kymmenen norppaa mieheen pidetään jo keskinkertaista parempana.

Hylkeitä muuten ammutaan Laatokan saaristossa kesälläkin. Kalastajilla on melkein aina pyssy wenheessä, kun he merensuussa liikkuvat, vaikkapa lyhemmilläkin matkoilla. Tavallisesti haulipyssy. Hylkeen ampuminen kesällä kysyy suurta harjaantumista, norpalla on huono näkö, mutta sen sijaan erittäin tarkka kuulo ja vielä tarkempi hajuaisti.

Tyynenä kesäiltana nousee norppa mielellään lepäämään yksinäiselle vesikivelle johonkin niemen nenään. Ei ole yrittämistäkään päästä ammuntamatkan päähän muuta kuin tuulen alta. Wedenpinta on ihan heratyyni eikä kokematon luulisi tuulenhenkeä löytyvän ilmassa. Tämä ei kuitenkaan petä kokenutta saarelaista. Hän nyhtää hiuksen päästään, pitää sitä ilmassa, ja totta tosiaankin, hius huojuu. Tuulenhenkeä on siis

olemassa, vaikk'ei se pysty vedenpintaan väreitä tekemään. Ja sen mukaan hiipii mies avopäin, paljain jaloin varovasti lähemmä otustaan. Keväällä ja kesällä ammuttu norppa uppoaa kohta, jos se veteen kuolee. Syksyllä on norppa lihavampi ja jääpi kuolleen veden päälle kellumaan.

Kesällä ammutaan myös norppia "moanittamalla." Kun nähdään norppien uivan jonkun kalliokarin läheisyydessä, niin soudetaan hiljaa sinne ja vedetään vene maalle johonkin piiloiseen paikkaan. Toinen miehistä asettuu tuulen alla olevalle kalliosärmälle, matkii norpan ääntä, vääntelelee ruumistaan ja tekee ryömiviä liikkeitä. Kalliolle asetetaan toisinaan puusta kolhomaisesti veistetty ja mustaksi maalattu "norpan pulama" eli kuva.

Toinen miehistä sillä aikaa väijyy pyssy silmällä jossain kallionkolossa. Lyhytnäköinen norppa lähestyy lähestymistään "moanittajaa", luullen häntä kumppalikseen.

Jo on ammuttamatkan päässä! Älähän vielä! Täytyy odottaa, kunnes se kääntää korvallisensa ampujaan päin.

Pamaus kaikuu kalliolta ja norppa on joutunut pois lohiluotoisilta vesiltään.

Ennenkuin hieno savupilvi on ennättänyt haihtua, juoksevat miehet täyttä kyytiä venheeseen, työntävät sen vesille ja soutavat minkä jaksavat otuksen luo. Pari airontempausta vielä, ja otus ois otettavissa!

Woi paha lykky! Jo vaipuu veden alle ja veriset kuplat osoittavat vaan sitä paikkaa, missä se muutamia sekuntia sitten kellui.

Ei hätää mitään!

Toinen miehistä tempaa pitkävartisen keihään venheestä ja iskee sillä uppoavaan norppaan. Ell'ei tämä onnistu, niin koetetaan naaralla.

"Ka nousee, jos noustakseen, tai ei nouse." Sellainen se on pyyntimiehen lykky.

* * * * *

Itä-Karjala on mineraaleista rikkaimpia osia koko maassamme. Geologit eli kivennäistieteen tutkijat sanovat, että siellä löytyy vähän kaikkia. Tärkeimmät siellä löytyvät vuorilajit, malmit ja mineraalit nähdään tästä luettelosta.

[Tämä luettelo on tehty vuori-insinööri G. Lisitzin'in antamien tietojen mukaan.]

Wuorilajeja:

Dioriittia ja diabaassia. Kiillegneissia.
Dolomiittia. Kvartsia.
Feltspaattia. Kvartsiittia.
Gneissi-graniittia. Marmoria.
Graniittia. Rapakiveä.
Hornblende-gneissia. Saviliuska-kiveä.
Kalkkikiveä. Sordavaliittia.

Malmeja ja mineraaleja:

Apatiittia. Lyijyhohdetta.
Arsenikki-kiisua. Magneetista rautamalmia.
Berylliä. Malakiittia.
Euxeniittia.. Pitkärandiittia.
Grafiittia. Pyrrhotiinia.
Granaatteja (eri värisiä). Rikkikiisua.
Järvi-rautamalmia. Sinkkivälkettä.

Kuparihohdetta. Tinamalmia (kassiteriittia).

Kuparikiisua. Turmaliinia.

Lazurikiveä. Werikivi-malmia.

Noin 30 kilometriä pohjoiseen Sortavalan kaupungista on Ruskealan marmorilouhos. Marmorivuori on jotenkin laaja eikä se vielä ole louhoten suuresti huvennut. Ovat kuin maantien rakentajien kuoppia hiekkasärkässä, louhoskohdat. Kestää sieltä vielä toinen mokoma ottaa ja jääpi sittenkin tähdettä monen suuren kaupungin palatsirakennuksiksi.

Kuten tiedetään, ovat Iisakinkirkko ja useat Pietarin kaupungin palatseista Ruskealan marmoria. Marmorilohkareita vietiin entiseen aikaan suunnattoman suuria Pietariin. Ne sahattiin ensin Ahinkosken sahassa, joka on muutamia kilometrejä marmorilouhoksesta. Täysin muodostettuina kuljetettiin ne sitten Laatokkaan laskeumalle Helylänjoelle, jossa ne lastattiin laivoihin ja vietiin määräpaikkaansa.

Useita päiviä viipyi suuri marmorilohkare tuolla lyhyellä tiellä louhoksen ja lastauspaikan välillä. Siinä sitä oli Sortavalan miehillä työtä ja rahdinansion tilaisuutta. Lohkare kohotettiin ensin reen tapaiselle laitokselle ja hevosia valjastettiin viisin-kuusinkymmenin peräkkäin kuorman eteen. Jokaisen hevosen selässä istui ajajapoika, ruoska kädessä, ja kivikuorman päällä seisoj pöällysmies, heiluttaen kepillä merkiksi pojille, milloin heidän tuli sivaltaa hevosiaan selkään, jotta näin yht'aikaa nykähyttäisivät kuormaa eteenpäin.

Wiimeisinä vuosikymmeninä on Ruskealan marmoria käytetty vaan kalkin polttoon. Kerrotaan kuitenkin, että Suomen valtio, joka omistaa marmorilouhoksen, aikoisi nyt uudestaan ruveta louhomaan sieltä marmoria, Pietarin kirkkojen ja palatsien tarpeeksi. Sitä varten rakennettanee Karjalan rautatieltä pieni haararatakin marmortlouhokselle.

Louhostyö tietysti tulisi tapahtumaan suomalaisten insinöörien johdolla ja kotimaista työväkeä tultaisiin käyttämään. Wenäjän kruunu näet entisinä aikoina käytti omia urakoitsijoitaan ja paljon oli silloin venäläistä työväkeä Ruskealassa.

Ruskealan marmori on enimmäkseen vaaleanharmaata. Tapaa siellä kuitenkin toisiakin värivivahduksia: vehreätä, valkoista ja kellertävää; ei kuitenkaan suuremmassa määrin.

Sortavalan kaupungin alueella löytyy erästä vuorilajia, joka harvinaisuutensa vuoksi tässä mainittakoon. Wärliltään on se kiiltävän mustaa, muistuttaa pikeä. Kuuluisa maanmiehemme, Aadolf Erik Nordenskiöld, on antanut sille nimen sordavaliitti. Sordavaliittia ei tietenkään ole tavattu missään muualla kuin siinä kalliossa, jonka päälle Sortavalan lutherilainen kirkko on rakennettu.

Sortavalan ja Impilahden pitäjistä viedään paljon feltspaattia ja kvartsia Wenäjälle. Parolan kylä Sortavalan saaristossa on tunnettu harvinaisen suurista turmaliinikiteistään, joita siellä tapaa feltspaatti-kivessä. Sortavalassa löytyy grafiittiakin. Yhteen aikaan vietiin sitä paljon Wenäjälle, toisin vuosin 40,000 leiviskään. Sitä käytettiin siellä asfalttihuovan valmistamiseen. Nyt on se vienti kokonaan loppunut.

Kansa näkyy entisinä aikoina käyttäneen tuota veitsellä helposti vuoltavaa mineraalia kaikenlaisiin pieniin tarpeisiin, päättäen niistä grafiitista tehdyistä tulusneuvojen "rikkikupeista", koristuksien valimista y.m., joita talletetaan Sortavalan kaupungin museossa.

Suuressa maineessa olivat entiseen aikaan Kitilän granaatit. Kuningas Juhana III, jonka sotapäällikkö Pontus de la Gardie v. 1580 oli valloittanut Käkisalmen linnan ja läänin, kirjoittaa sikäläisille voudeilleen, että heidän piti kerätä ja lähettää Ruotsiin noita "Käkisalmen rubiineja" ("the

Kexholmische rubijner"). Niitä lähetettiin hänelle tynnyreittäin ja Juhana kuningas lienee toivonut saavansa oikein rikkaankin aarreaitan haltuunsa, kunnes tietysti asiaa tarkemmin tutkittaissa huomattiin, ett'eivät Kitilän punahohtoiset granaatit olleetkaan todellisia jalokiviä.

Tämän yhteydessä kerrottakoon helmenpyynnistä, jota harjoitetaan muutamien paikoin Itä-Karjalassa. Kuten tiedetään, ovat helmet jonkunlaisia kasvannaista tai taudillisia ilmiöitä helmiraakussa (*Unio margaritifera*). Arvellaan niiden syntyvän siten, että eläimen ruumiiseen tunkeutuu joku pieni hiekkakaunainen tai muu vieras kappale. Se aikaansaapi ärsytyksen ja eläin erittää silloin ruumiistaan peerlemoriainetta, joka kerrostuu tuon vieraan esineen ympäri. Helmiraakku elää joskus järvivesissä, mutta parhaiten se näkyy viihtyvän kivikkopohjaisissa puroissa, missä vesi virtaa nopeasti eteenpäin. Raakku seisoo aina pystyssä, osa eläintä ulkona kuorestaan, pohjamutaan imeytyneenä. Suurimmat raakut ovat noin 13 senttimetrin pituisia.

Impilahden pitäjässä ovat Ruokojärvi ja Laatokkaan laskeva Liimonoja tunnettuja helmenpyynti-paikkoja. Liimonojassa, jossa tämän kertoja on käynyt helmiä pyytämässä, löytyy raakkuja runsaasti. Parissa tunnissa voipi yksi henkilö helpolla vaivalla poimia niitä useampia satoja. Kun on kerätty tarpeeksi raakkuja purosta, niin alkaa itse helmien hakeminen. Se on vastenmielistä työtä, jonkunlaista joukkoteurastusta. Raakun kuoripuoliskot kiskotaan näet puukolla irralleen toisistaan ja eläin tietysti silloin kuolee. Toisinaan saapi avata satoja raakkuja, ennenkuin onnekseen sattuu helmen löytämään.

Kansa Impilahdella on oppinut panemaan arvoa helmille ja niitä pyytämään. Joskus saapi pyytäjä hyvänkin päiväpalkan, jos löytää kauniita ja suuria helmiä. Kirkkaista, isoista helmistä maksavat kultasepät kymmeniä markkoja kappaleesta. Mustia ja ruusunvärisiä helmiä sanotaan

kallisanvoisimmiksi. Suomen yleisessä teollisuus- ja taidenäyttelyssä Helsingissä v. 1876 oli valikoima Impilahden helmiä näytteillä.

Kansalla on se luulo, että pian jokaisessa raakussa löytyy helmiä, mutta että eläin tavallisesti sylkää ne ulos, kun sitä tullaan kiinniottamaan. Tämän kertoi viime kesänä Liimonojan varrella asuva mylläri, vanha, tottunut helmenpyytjä. Oli sillä ukolla monta muutakin tarinaa. Muun muassa kuuluvat sorsatkin helmiä pyytävän. Kirkkaalla säällä avaa raakku kuorensa, "päiveä paistattaapi." Sorsa lentää ilmassa, näkee kirkkaan Helmen kimmeltävän auringonpaisteessa: "kynnel koabasov dai suuh noblahuttav." [Kynnellä kaapasee ja suuhunsa nielasee.] "Ulkomailla" on muka ammuttu sorsia, joiden kuvusta on löydetty helmiä. Ja niin oli ukko mylläri vakuutettu tarinansa todenperäisyydestä, ett'ei yritettykään sitä kieltää.

On muuten omituista nähdä, miten nuo vanhat tarut vaeltavat. Tunnetun historioitsijan ja kansantapojen kertojan, Olaus Magnuksen teoksessa "Pohjoismaisten kansojen erilaisista tavoista", joka ensi kerta painettiin Roomassa v. 1555, esitetään eräässä kuvassa helmenpyyntiä. Siinä nähdään muun muassa, miten raakku avaa kuorensa, "päivää paistattaakseen", ja sorsa leijuilee ilmassa, tähystellen sen sisässä olevaa helmeä. Tästä näkyy, että tuo sama tarina jo oli olemassa neljättäsataa vuotta sitten ja että sen ajan oppineetkin sitä uskoivat.

Wärtsilän rautaruukki on Karjalan ja samalla koko maamme suurimpia teollisuuslaitoksia. Sen perusti v. 1850 tunnettu ja ansiokas suurteollisuuden edistäjä Niilo Ludvig Arppe. Ruukki sijaitsee Tohmajärven pitäjässä pienen Juvanjoen varrella, joka Suurjoen kautta laskee Jänisjärveen.

Wärtsilän rautaruukkiin kuuluu monenlaisia laitoksia. Masuunissa valmistetaan suorastaan rautamalmista n.s. takkirautaa. Putlauslaitoksessa melloitetaan takkirauta n.s. melto- eli kankiraudaksi; valssilaitoksessa

puristetaan meltorauta kangiksi. Walurautaa ja valuterästä valmistetaan n.s. martinlaitoksessa ja sen yhteydessä olevassa harkkouunissa. Edelleen kuuluu Wärtsilän ruukkiin konepaja ja valimo.

Möhkön ja Läskelän ruukit, edellinen Ilomantsissa, jälkimmäinen Sortavalassa, ovat niinikään Wärtsilän yhtiön omia. Möhkössä on kaksi masuunia, Läskelässä taepaja, kaksi sahaa ja suuremmoinen myllylaitos.

Wärtsilän ruukki ottaa sulatettavan rautamalminsa noin 50 järvestä: Tohmajärven, Pälkjärven, Korpiselän, Suistamon, Kiteen, Kiihtelysvaaran, Ruskealan ja Uukuniemen pitäjissä. Raa'asta järvimalmista tehdään rautan seuraavalla tavalla. Malmi pannaan masuuniin, joka on korkea, kirkuntapainen laitos. Masuuniin kaadetaan hiiliä polttoaineeksi. Hehkuvien hiilien kovassa kuumuudessa sulaa malmi vähitellen ja valuu masuunin pohjaan. Sula rauta lasketaan määrääjällä pois ja masuuniin kaadetaan lisää malmia ja hiiliä. Täten saatua rautaa sanotaan takkiraudaksi. Wärtsilässä on viime aikoihin valmistettu noin 2,500,000 kgr. takkirautan. Nyt ajetaan valmistusta lisätä.

Möhkössä on, kuten mainittiin, kaksi masuunia takkiraudan valmistamista varten. Kaikki siellä sulatettu takkirauta viedään Wärtsilään. Talvella on Wärtsilän ja Möhkön välisellä taipaleella ja yleensä sen puolen saloteilla vilkas rahtiliike. Pitkissä jonoissa kulkevat rahtikuormat verkkaan eteenpäin, mikä vieden malmia Möhköön, mikä taas valmista takkirautaa Wärtsilään. Miehet kulkevat tavallisesti yhdessä ryhmässä hevosten perässä. On siellä aikaa pakinoida, eräskin piipullinen polttaa.

Takkiraudasta valmistetaan melto- eli kankirautaa siten, että siinä löytymä hiiliprosentti alennetaan. Tämä tapahtuu n.s. putlausuunissa. Sieltä otettu tulikuuma rautamöhkäle pannaan suuren höyryvasaran alle ja taotaan muutamalla iskulla harkoksi. Tämä harkko pannaan taas kulkemaan likistimien eli valssien väliin ja puristetaan niissä erikokoisiksi kangiksi.

Järvi- ja suomalmassa on suurena haittana fosfori, joka tekee raudan ja eritenkin teräksen kylmässä hauraaksi. Toistakymmentä vuotta sitten tehtiin Englannissa keksintö, jonka kautta fosfori saatiin eroitetuksi raudasta paremmin kuin siihen asti käytetyillä keinoilla. Ruvettiin näet rakentamaan sulatusuuneja, jotka sisästä olivat vuoratut sellaisella kivellä, joka raudan sulaessa kemiallisesti yhdistyy fosforin kanssa, eli toisin sanoen vetää fosforin puoleensa.

Wuonna 1884 alettiin Wärtsilässä tämän keksinnön käyttämiseksi rakentaa n.s. Martin-uunia ynnä siihen kuuluvia laitoksia. Hallitus myönsi tarkoitusta varten 60,000 markan lainan edullisilla ehdoilla. Seuraavana vuonna olivat uudet sulatuslaitokset valmiit. Kivilajit, joita käytetään näissä sulatusuuneissa fosforin eroittamiseksi, ovat dolomiitti ja kalkkikivi. Kumpaistakin löytyy verrattain lähellä Wärtsilän ruukkia: kalkkikiveä Ullamonvaarassa Pälkjärvellä ja dolomiittia Tohmajärvellä.

Raudan sulatukseen tarvittavat hiilet ruukki osaksi polttaa omissa sysimiiluissaan, osaksi ostaa ne valmiina ympäristön talonpojilta. On koitettu käyttää suomutaakin polttoaineena. Mutta puuta on tehdasyhtiöllä kyllin kylliksi. Se omistaa näet iloin 250,000 tynnörinalaa metsäistä maata. Suurin osa yhtiön metsistä on Ilomantsin pitäjässä. Ne täyttävät suuremman alueen kuin moni pieni ruhtinaskunta Saksassa.

Wärtsilän tehdas maksaa vuosittain ulos noin 711,000 markkaa työpalkoissa, raaka-aineiden ostoon y.m. Tuhansille ihmisille hankkii se välitöntä työtä tai välillistä ansiota. Suurin osa tehtaan tuotteista, takkirautaa ynnä terästä, on, epäedullisista tullisuhteista huolimatta, viety Wenäjälle. Walmiiksi valetut ja taotut tavarat myödään enimmäkseen omassa maassa.

Wärtsilän tehdas on niinkuin pieni kaupunki. Työväkeä on siinä noin 500:aan ja koko asukasluku nousee noin 900:aan. Tehtaalla on oma kirkkonsa ja kaksi kansakoulua. Työväen henkistä ja aineellista etua edistää

tehdasyhtiö kiitettävällä tavalla. Työväellä on siellä kirjastonsa, lukusalinsa, säästö- ja apukassansa.

Karjalan radan valmistuttua koittaa Wärtsilälle varmaankin edullisemmat ajat. Karjalan emäradasta on sivurata vedetty tehtaaseen. — Onnea toivoo jokainen suomalainen tälle mahtavalle suurteollisuuslaitokselle, joka Karjalan takamailla satoja koteja elättää, tuhansien kansalaisten toimeentuloa turvaa.

Merkillisimpiä paikkoja Karjalassa on Pitkänrannan vaskikaivos. Se sijaitsee Impilahden pitäjän itäkulmalla, aivan Laatokan rannalla. Vuonna 1810 havaittiin ensi kerran, että vaskimalmia löytyi Pitkänrannan vuorissa. Tämä löytö ei kuitenkaan herättänyt sen suurempaa huomiota, sillä asiantuntijat selittivät, ett'ei louhostyö kannattaisi. Neljä vuotta myöhemmin ruvettiin kuitenkin malmia louhomaan, mutta työ seisahtui pian tarpeellisen yritteliäisyyden ja pääoman puutteessa.

Wuonna 1820 joutui Pitkäranta englantilaisen Lionel Lukin'in haltuun. Hän valtasi sen ynnä 13 muuta malmiaihetta Impilahden ja Suistamon pitäjissä. Lukin oli tarkasti tutkinut näiden seutujen kivennäisluontoa. Hän oli siellä löytänyt vaskea, tinaa, hopeanpitoista lyijyä, sinkkiä ja grafiittia. Toivoi kivihiiliäkin löytyvän.

Wuonna 1821 teki Lukin hallitukselle ehdoituksen Pitkänrannan malmirikkauksien käyttämisestä. Oli muodostettava suuri yhtiö, joka toimisi hallitsijan erityisen suojeluksen alaisena. Yhtiön pääoma oli kerrassaan laitettava hyvin suureksi, yhdeksi miljoonaksi ruplaksi, jaettuna 1,000 ruplan osakkeihin. Yhtiö saisi omistusoikeuden kaikkiin malmiaiheisiin kuuden peninkulman laajuisella alalla ynnä täyden käyttöoikeuden kaikkiin tällä alueella oleviin vesistöihin ja halkometsiin. Liikevoittoa kuvaili Lukin erittäin edulliseksi: "vähintään 25 prosentiksi, varmaankin 50:si, luultavasti 100:si, mutta mahdollisesti 500 prosentiksi

pääomasta." Hallitus suostui Lukinin pyyntöön ja antoi hänelle nuo anotut etuoikeudet. Mutta tuosta suuresta yhtiöstä ei kuitenkaan tullut mitään. Ei näet saatu tarpeellista osake-pääomaa kokoon. Lukin sentähden menetti oikeutensa, kun ei työtä voitu panna alkuun.

Tällaisessa lepotilassa oli sitten Pitkänrannan kaivos 11 vuotta, kunnes sen uudestaan valtasi eräs Omeljanov niminen venäläinen. Hän alkoi oikein todenteolla vuorta louhoa ja käytti siihen koko omaisuutensa. Mutta syystä tahi toisesta ei hänkään menestynyt ja luopui yrityksestä, tehtyään vararikon. Pitkänrannan kaivos myötiin julkisella huutokaupalla ja joutui Impilahdesta kotoisin olevalle Judin nimiselle talolliselle. Hän möi sen vuorostaan kaivoksen entiselle työnjohtajalle Joffriaud'ille. Wuonna 1879 joutui Pitkäranta nykyisille omistajilleen, ruotsalais-venäläiselle pankkiirifirmalle Meyer & Winberg'ille.

Näin oli Pitkänrannan kaivos kulkenut kädestä käteen. Jokainen sen omistajista oli jatkanut edeltäjänsä työtä, mutta ei kukaan ollut siinä oikein onnistunut. Suurimpana haittana oli ollut riittävän liike-pääoman puute. Wasta nykyisten omistajiensa käsissä on Pitkäranta tullut suureksi teollisuuslaitokseksi, joka käyttää satoja ihmisiä palveluksessaan.

Pitkänrannan kaivoksesta saadaan etupäässä vaskea, mutta myöskin vähemmässä määrässä tinaa ja hopeata. Tämän lisäksi löytyy siellä kätkeytyneinä maan poveen mitä erilaisimpia metalleja ja mineraaleja. Siellä on sinkkiä, lyijyä, grafiittia, rikkikiisua ja monenlaatuista kauniita mineraalikiteitä, niinkuin punaisia granaatteja, läpikuultavia, vesikirkkaita vuorikristalleja j.n.e. Kaivos-alueella löytyy useampia kaivoksia. Syvin niistä johtuu 600 jalkaa maanpinnan alle.

Ennenkuin uutta kaivotta ruvetaan tekemään, täytyy tietysti ensin tutkia, missä ja kuinka malmisuolet kulkevat. Tämä tapahtuu omituisella tavalla, n.s. timanttiporan avulla. Porana käytetään rautaputkea, jonka alareunaan

on kiinnitetty timantteja. Timantin edessä ei kestä kallio enempää kuin pehmeät maakerroksetkaan. Kun pora pannaan pyörivään liikkeeseen, syöpyy rautaputki tuota pikaa vuoren sisään. Kun se on uponnut oman mittansa, kierretään sen päähän toinen, samanlainen putki ja tällä tavalla voidaan sitten jatkaa vaikka satoja jalkoja alaspäin. Rautaputkiston onttoon sisustaan jääpi tietysti sydän osoittamaan sen vuori- tai maakerroksen laatua, jonka läpi pora kulloinkin on kulkenut. Woidaan siis nähdä niinkuin kartasta ainakin, minkälaatuista on maan sisusta sillä tai sillä syvyydellä.

Kun viimein on malmisuoni löytynyt, niin tutkitaan sen suunta, laajuus ja paksuus uusilla porauksilla. Wasta näiden valmistavien toimien jälkeen alkaa varsinainen kaivostyö. Louhominen tapahtuu dynamiitilla. Jos malmisuoni on syvemmällä, täytyy vuorta särkeä hyvinkin kauan, ennenkuin päästään malmiin käsiksi. Uutta kaivosta tehtäessä täytyy menetellä varovaisesti ja määrätyn suunnitelman mukaan. Täytyy näet jättää tarpeeksi paljon ja tarpeeksi vahvoja tukipylväitä louhosholvien kattoja kannattamaan. Itse kaivos on jaettu moneen osaan ja kerrokseen. Eri kerroksia yhdistää toisiinsa aukot ja kapeat käytävät.

Tuntuu niin omituiselta, kun ajaen lähestyy Pitkänrannan tehdasta, ja kyytimies sanoo, että nyt sitä jo kuljetaan ontolla maanpinnalla. Tuolla synkässä syvyydessä, satoja jalkoja maantien alla, työskentelee himmeiden lamppuliekkien valossa ahkera ihmisparvi, loitsien esiin maanemän rikkauksia. Ja täällä ylhäällä paistaa niin kirkkaasti Luojan lämmin päivä, taivaan laki näyttää niin kauniin siniseltä ja ruohoinen tienvieri niin eloisan viheriältä.

Saavuttuamme perille, koetamme tietysti päästä kaivoksia katselemaan. Meille annetaan joku työnjohtaja oppaaksemme ja tämä viepi meidät siihen paikkaan, mistä on sopivinta laskeutua alas syvyyteen. Warovaisinta on sitä ennen pukea toiset, huonommat vaatteet päälleen, sillä kovasti sitä

rähjäntyy ja ryvettyy, kaivosportaita astuessa. Opas ottaa tulisoihdun käteensä ja antaa samanlaisen vieraalle. Soihtu on tehty pikkusormen paksuisista tervasliisteistä, jotka ovat toisiinsa kiinnitetyt rautavanteella. Se kestää hyvin toista tuntia, jos sitä pitää pystyisessä asemassa tulenliekki ylöspäin.

Näin varustettuna sitä nyt lähdetään astumaan alas kaivosportaita myöten. Portaat ovat tavallisia tikapuita, joiden astelmat joskus ovat raudasta, mutta enimmäkseen puusta tehtyt. Tikapuut kulkivat ainakin siinä kaivoksessa, jota tämän kertoja kävi katsomassa, aivan kohtisuoraan alaspäin. Kymmenisen sylen perästä saavutaan pienelle, puiselle lavalle, jonka sivulta aukeaa toinen aukko, johtaen seuraavaan kaivosholviin. Tästä aukosta tullaan samanlaisia tikapuita pitkin kolmannelle lava-alustalle, sieltä neljännelle j.n.e., yhä alaspäin pilkko pimeässä syvyydessä. Tulisoihdukkiaan eivät valaise kuin lähintä ympäristöä.

Astuminen noita kohtisuoria tikapuita myöten on hieman vaikeata. Ensiksikin täytyy kaiken aikaa kiivetä vaan yhden käden varassa, kun tulisoihtu on toisessa kädessä. Toiseksi ovat tikapuiden astelmat aivan paksussa, tahmaisessa savivellissä, sillä ilma alhaalla kaivoksessa on kosteata ja vettä tippuu lakkaamatta kattoholveista ja tihkuu seinien raoista. Täytyy olla hyvin varoillaan astuessa, ett'ei luiskahda, sillä silloin voisi suistua tiesi kuinka syvälle ja murskaantua. Toisiin kaivoksiin on pääsö helpompi, niihin kuin johtaa oikeat rappuportaat tai hinauslaitokset. Eräissä kohdin hinaavat työmiehet itsensä alas suurissa tynnöreissä.

Kaivoksissa on ilma kylmänviileätä. Sormet oikein pyrkivät kohmettumaan. Erittäin mahtavalta ja juhlalliselta kuuluu dynamiittilaukaus tuolla alhaalla. Kumea ääni jyskää kuin kovin ukkonen holvista holviin, käytävästä käytävään. Koko kaivos tärisee. Joskus sattuu kivilohkare

irtautumaan jonkun holvin katosta tai seinästä ja silloin on hengenvaara lähellä alla olijoille.

Kaivoksen pohjalla kulkee rautainen kiskotie louhotun malmin kuljettamista varten nostoaukolle. Malmivaunut työnnetään kiskoja pitkin miesvoimalla. Louhostyössä ilmestyy tietysti hyvin paljon kelpaamatontakin tavaraa. Nämä malmista köyhät kivet pannaan erikseen ja kuljetetaan sellaisiin käytäviin, joissa ei enää louhota. Käytävät täytetään kattoaan myöten ja suuret onsi kohdat saadaan siten täyteläisiksi ja kestäviksi kannattamaan ylempänä olevien kerroksien raskasta painoa. Joka kaivoksessa löytyy edelleen pumppulaitoksia, jotka lakkaamatta ovat käynnissä. Tämä on välttämätöntä, sillä muuten täyttyisi kaivos pian vedellä. Pumppulaitosta käytetään maan päällä olevien höyrykoneiden avulla.

Maanpinnalle nostettu malmi lajitellaan ensin tarkasti, jotta saataisiin köyhimmat kivimöhkäleet pois eroitetuiksi. Kelpaava malmi viedään sitten valssilaitokseen. Wahvojen teräsvalssien välissä musertuvat kovat kivimöhkäleet aivan kuin olisivat sokuripaloja vaan ja muuttuvat jauhoksi. Tämän jauhון sekaan survotaan keittosuolaa.

Tämän perästä alkaa kelpaavan, puhtaan metallin eroittaminen malmijauhosta. Se tapahtuu osaksi tulen avulla, osaksi monimutkaisten kemiallisten prosessien kautta. Emme huoli tätä menettelyä tarkemmin seurata. Se vaan mainittakoon, että malmijauho pannaan suuriin, hapoilla täytettyihin ammeisiin, joissa puhdas metalli vähitellen erkanee niistä aineista, joihin se on ollut yhdistettynä. Tähän liuentamiseen käytetään muun muassa rautaa. Pitkänrannan tehdas ostaa sentähden vuotuisesti suuret määrät romurautaa.

Kun puhdas metalli viimein on eroitettu, jäävät muut aineet tähteinä järeille. Nämä kuonatähteet eivät sentään joudu hukkaan, vaan niitäkin

käytetään. Sellaista tähdekuonaa on esim. rautakloruuri. Tätä ainetta sisältävä liuos sekoitetaan savella ja seos poltetaan punamullaksi. Pitkänrannan tehdas voipi täten valmistaa niin paljon punamultaa, että sitä olisi koko maamme tarpeeksi. Toisista tähdeaineista saadaan lasia. Pitkässärannassa onkin kaivosteollisuuteen yhdistetty sunrenlainen lasinvalmistus. Tehtaan sulatusuunit voivat tarvittaessa valmistaa 3—4 miljoonaa lasipulloa vuodessa. Tätä viimeksi mainittua tavaraa viedään milt'ei yksinomaan Wenäjälle ja on sillä viime aikoina ollut hyvä menekki.

On muuten hauskaa katsella lasinpuhaltajia, kun he ovat työssään. Pitkässä jonossa seisovat he uuniensa edessä, liikutellen puhallusputken päässä olevaa tulikuumaa, sulaa lasimöhkälettä. Tuossa tuokiossa on pullo valmiiksi puhallettu ja valettu. Pullon ontevuus syntyy näet puhaltamalla, sen ulkomuoto taas erityisissä valimissa. Pieniä poikia, puiset kaukalot käsissä, juoksee edestakaisin lasiuunien edustalla, ottaen vastaan valmiiksi puhalletut ja muodostetut pullot puhaltajilta. Pullot viedään erityiseen kuumaan uuniin, jota vähitellen jäähdytetään. Täten tulevat pullot kestäviksi ja estyvät paikalla särkymästä. Lasin puhaltaminen on raskasta työtä ja vaatii terveitä keuhkoja. Tuskin siinä työssä pitkäikäiseksi pääsee. Tuo tavaton kuumuus uunin ääressä mahtaa olla hirveän rasittava. Aivan tehtaan edustalla löytyykin ryöppykylpylaitos, jossa lasinpuhaltajat kesäiseen aikaan käyvät vilvoittelemassa. Ainakin kerta tunnissa juoksevat he vesisuihkun alle — täysissä vaatteissa ja tamineissa. Läpimärkinä palaavat he takaisin työhönsä ja tuota pikaa ovat heidän vaatteensa rutikuivat. Tätä menoa jatkuu pitkin päivää. Se ei mitenkään saata olla terveellistä. Mutta raataja rahanalainen, ei hän jouda katsomaan, mikä on terveellistä, kun on iso perhe raskaalla työllä elätettävä. Toinen, onnellisemmassa tilassa elävä ihminen käyttää hänen työnsä tuotteita, ajattelemta ja tuntematta palvelevaa veljeä, joka saapi päivän raskauden kantaa, sen hiet kestää.

Pitkärannan tehdas tuotti v. 1685,456,000 naulaa puhdasta vaskea, 34,400 naulaa tinaa ja 1,220 naulaa puhdasta hopeaa. Tehtaan työväki nousee noin 600 henkeen ja tehdasalueella asuu toistatuhatta ihmistä. On kuin pieni kaupunki konsanaanakin. Tehtaalla on oma kansakoulunsa, oma pappinsa, oma lääkäriensä ja oma sairastalonsa. Paljon on siellä ulkomaalaisiakin: ruotsalaisia, saksalaisia ja venäläisiä.

Kaikesta huomaa, että Pitkäranta jo sijaitsee kansallisuutemme rajamailla.

Pitkärannasta ei ole kuin pieni pyöräys rajalle. Poikkeamme rajan toiselle puolelle, esim. Aunuksen kaupunkia eli "Aunuksen linnaa" katsomaan. Tuollainen matka voipi monessakin suhteessa olla hauska ja opettavainen.

"Aunuksen linna" sijaitsee noin 60 kilometriä Suomen rajalta. Sinne vievä maantie kulkee tasaista hiekkakangasta myöten. "Doroga" [tie] on pehmeä ja pölyinen, kerrassaan luonnonvoimien vallassa. Ei "kohenneta" [korjata] niinkuin Suomen puolella. Luonto on aivan toisenlainen kuin Suomessa. Ei missään näy noita jyrkkiä, metsärinteisiä vaaroja, jotka tekevät Sortavalan ja Impilahden maisemat niin kauniiksi. Ei myöskään näy mitään saaristoa. Rannasta aukeaa kohta Laatokan aava ulappa.

Aunuksen kaupunki sijaitsee keskellä viljavaa tasankoa, jota sanotaan "Aunuksen augiekse." Tämän tasangon halki juoksee kaksi pientä jokea: Mägreän ja Yllösenjoki. Noin parikymmentä kilometriä Laatokasta yhtyvät ne n.s. Alvoshen-jokeksi. Tässä niiden yhtymäpaikassa on "Aunuksen linna."

"Aunuksen augie" on tiheimmin asuttu seutu koko Wenäjän-Karjalassa. Siellä on kylä kylän vieressä, ett'ei niiden välillä ole kuin neljännes, korkeintaan puoli kilometriä. Rakennukset noissa kylissä ovat pyöreistä hirsistä, enimmäkseen tuota Wenäjän-Karjalassa tavallista mallia.

"Anuksen linnu" ei suuresti eroa ympäristön maakylistä. Senpävuoksi onkin, siinä missä kaupunki alkaa, pystytetty patsas ja siihen kiinnitetty puutaulu, jossa venäjänkielellä ilmoitetaan, että tässä se nyt on Aunuksen kaupunki. Taulu on siis samalla jonkunlaisena Vaedeker'inä eli matkaoppaana, sillä siinä ilmoitetaan muun muassa sekin seikka, että kaupungissa on noin 150 taloa ja asukkaita noin 700 vaiheilla.

Kaupungissa ei huomaa merkkiäkään asemapiirroksesta. Kadut, eli paremmin sanoen, ajotiet kulkevat ilman mitään järjestystä ja niiden varsille ovat talot rakennetut, noin sokin sokin vaan, pääty kadulle päin. Julkisista rakennuksista mainittakoon kolme venäläistä kirkkoa, joista yksi kivinen, sotaväen kasarmi, vankila eli "tyrmä", sairastalo ja kaupungin koulutalo. Lutherinuskoisilla suomalaisilla on täällä pieni rukoushuone.

"Anuksen linnan" varsinaiset asukkaat eli "rahvas" ovat järjestään karjalaisia. "Herrat" eli virkamiehet ovat venäläisiä.

"Rahvas" puhuu "Livvin kiely", s.o. Aunuksen-Karjalan murretta. Kauppiaatkin käyttävät omassa keskuudessaan tätä kieltä. Kaikki osaavat he kuitenkin venäjänkieltä, ken paremmin, ken huonommin.

"Herrat" eli säätyläiset puhuvat keskenään venäjää. "Maltetah i herrat livvikse paishta." [Herratkin osaavat puhua Aunuksen-Karjalan murretta.] Ei auta muu kuin malttaminen näin suomalaisen väestön keskuudessa. "Herroja" ei muuten ole paljon. Heistä mainittakoon tietysti ensimmäisenä kaupungin poliisimestari eli "ispravniekka." Kunnia sille, jolle kunnia tulee. Sitten seuraa luettelossa muutamia upsierejä, pari lääkäriä, posttimestari, "golova" eli kaupungin valtuuskunnan esimies, papit ja koulumestari.

Elämäntavat ovat yksinkertaisia. Kaupungin porvarit eli "rahvas" elävät kerrassaan samaa elämää kuin ympäristön talonpojat. Hyvin suosittuna teollisuutena on heillä vesirinkeliä leipominen. Näitä rinkeliiä kuljettavat

"Anuksen linnan" asukkaat suuret määrät Suomen puolelle markkinasta markkinaaan.

Säätyhenkilöiden seurustelutavat ovat yhtä yksinkertaisia. Pistäytään milloin toisen, milloin toisen luo pakinoimaan päivän tapauksista, ilmasta y.m. — Andrej Petrovitsch on ostanut itselleen uuden turkin, Iivan Stepanovitsch vaihtanut vanhan hevosensa uuteen ja parempaan. Ja siinä se menee pieni viinaryyppykin mukiin puheen jatkona noin aamusta päivin. Iltaa istutaan vhistipöydän ääressä.

Kirjapainoa ei löydy, ei sanomalehtiä, ei päivän polttavia kysymyksiä eikä puolueita. Teknillisten keksintöjen alalla ovat "Anuksen linnan" asukkaat tänä höyryn aikakautena käyttäneet hyväkseen ainoastaan tuon perin venäläisen keksinnön "samovaarin."

Palaamme takaisin rajan yli. Tulemme Sortavalan kaupunkiin.

Sortavala on Suomen puoleisen Raja-Karjalan henkisenä ja aineellisenä keskuksena.

Kaupungilla on kaunis asema Laatokan rannalla. Sen vastapäätä oil suuri Riekkalan saari korkeine vuorineen. Mannermaankin puolella kohoaa useampia vuoria ja niiden välissä on pieniä järviä: Airanne, Hympylän- ja Liikolanjärvet. Wakkolahti jakaa kaupungin kahteen osaan: vanhaan, jota tavallisesti nimitetään "Kaupungin puoleksi", ja uuteen eli "Kymölän puoleen." Niitä yhdistää toisiinsa pitkä kävelysilta. Uuden kaupunginosan luonnollisena jatkona on Kymölän seminaarin alue koulurakennuksineen.

Sortavalan kaupunki on "niitä esivallan pienimpiä." Siinä on vaan 1,300 asukasta. Rakennustapa on samanlainen kuin maamme muissakin pikkukaupungeissa. Wähänkin varakkaammilla perheillä on koko talo omassa hallussaan. Talon yhteydessä on tavallisesti pieni puutarha tai

ainakin vähän istutuksia. Julkisista rakennuksista mainittakoon kaupungintalo. Se on hyvin sievä, tunnetun rakennustaiteilijamme Sjöström'in piirustuksen mukaan rakennettu. Siinä löytyy pieni historiallis-kansatieteellinen museo, johon on koottu Itä-Karjalan muinaisuutta ja nykyistä kansanelämää valaisevia esineitä, muun muassa muutamia satoja kivikauden aseita ja työkaluja.

Kaupungin laidassa on Wakkosalmen puisto. Yhdeltä puolelta rajoittaa sitä puoliympyrässä Airanteen järvi, toisella puolella pieni Wakkojoki, jota myöten viimeksi mainitun järven vesi laskee Laatokkaan. Kaunis Kuhavuori sijaitsee osaksi puiston alueella. Sieltä on erittäin kaunis näköala. Itäisellä ilmansuunnalla kohtaa silmä laajan, keskeytymättömän metsämaiseman, jota korkeat vuoret etäällä reunustavat. On kuin seisoi Raja-Karjalan salojen kynnyksellä ja Kirjavalahden vaaroilta nouseva kaskensavu tekee mielikuvituksen vielä täydellisemmäksi.

Kuuluu kimakka vihellys, joka silmänräpäyksessä muuttaa tunnelman toisenlaiseksi. Waistomaisesti kääntyy silmä ääntä hakemaan ja näkee, kuinka höyryveturi kiittää tekosärkkää pitkin Wakkolahden poikki, pitkä jono tavaravaunuja perässään.

Siellä se nyt on Karjalan rata, tuo kauan kaihottu, hartaasti toivottu! Tuokoon se uutta vireyttä Karjalan takamaille, vilkkaampaa henkistä yhteyttä muun Suomen kanssa!

Sortavala on tärkeä koulukaupunki. Paikkakunnan suurin oppilaitos on Kymölän opettajaseminaari. Seminaarin edelläkävijänä oli n.s. Siitosen koulu, jonka puoliset Herman ja Elisabet Hallonblad perustivat Kymölä nimiselle maatilalleen lähelle Sortavalan kaupunkia.

Siitosen koulu alkoi toimensa v. 1864 ja jatkoi sitä hyvällä menestyksellä vuoteen 1880. Se oli jonkinlaisena kansakoulun ja kansanopiston

välimuotona. Opettajavoimat olivat erittäin hyvät ja oppilaita oli runsaasti.

Myöhemmin heräsi Siitosen koulun perustajissa ajatus, että heidän koulunsa oli muutettava opettajaseminaariksi. He tarjosivat koko Kymölän suuren maatilaa ynnä 360,000 markan pääoman Suomen valtiolle, jos valtio ottaisi perustaakseen opettajaseminaarin Sortavalaan. Vuoden 1879 valtiopäivillä ottivat Waltiosäädyn tarjotun lahjan vastaan ja Karjala sai seminaarinsa. Uusi oppilaitos alkoi toimensa v. 1880 ja Siitosen koulu lakkasi.

Sortavalan seminaarin merkitystä on tarpeetonta kuvata suomalaiselle lukijalle. — Paitsi seminaaria on Sortavalassa tätä nykyä olemassa kuusiluokkainen suomenkielinen tyttökoulu, viisiluokkainen, suomenkielinen poika-lyseo, merimieskoulu ynnä kutoma- ja käsityö-koulu, jotka kaikki nauttivat valtioapua.

Sortavalassa tehdään paljon ja innokasta työtä Raja-Karjalan kansan kohottamiseksi. Ja kansan taajat rivit alkavat jo tuota työtä huomata, alkavat käsittää sen tekijöitä luotettaviksi ystävikseen.

Sortavala ja "Anuksen linna" ovat kaksi vanhaa, perin karjalaista pikkukaupunkia. Ja kuitenkin ovat ne niin erilaisia.

Mistähän sekin tulee?

Toinen Luku.

Salomailla.

"Metsän onni, metsän Osmo
Pane juoni juoksemahan
Näillä mailla, manterilla,
Näillä miehen metsimailla,
Näillä harhoilla saloilla.
Laske vilja valloillehen
Lapin haaran hartiasta,
Poikki Pohjolan joesta,
Sivuts' on Imandron järven",

Mysysvaaran Petrin peuranvirrestä.

Itä-Karjalan saloperukka, "Rigie." Hirsikuusikko. Itikat. Hongikkokangas. Kulo. Suo. Porrassilta. Raja-Karjala, metsästäjän luvattu maa. "Uumenet" salojärvien rannoilla. Heiluvilla hettehillä, läikkyvillä lähtehillä, jossa joutsenet munivat, hanhi pojat hautelevi. Oravan- ja näädänjahti. Peura ja peuranajo. "Ahkivo." "Kondii." Karhunjahti haaskalta. Karhu kaurahalmeella. Karhun kiertäminen. Karhuntappo talvella. "Äijä vähä varain, dai enämbi himotti". "Moakondii" ja muita karhuntaikoja. "Moahaldii" Rettelöitä karhunkiertämisessä. Ignoi Wornanen ja hänen poikansa. Ilveksenhiihto. Hukanajo. Koirat. "Talukkoa perttjih, mäne tiijä koirat syvväh." Päivän kuulan koittaessa.

Jos siirrymme pohjoisen Laatokan rantavyöhykkeestä koilliseen päin, niin tulemme Itä-Karjalan salomaille. Salmin, Suistamon, Korpiselän, Suojärven ja Ilomantsin pitäjät muodostavat tämän salomaan. Eteläinen osa Salmia, joka ulottuu Laatokan rantaan, ja läntinen osa Suistamoa ovat kuitenkin verrattain tiheään asuttuja.

Asutus varsinaisilla salomailla on yhtä harvaa kuin Lapin rajoilla, parhaastaan yksi ainoa asukas neliökilometrillä. Maa on enimmäkseen suoperäistä, toisin paikoin karua kangasta, metsäistä ja vaikeasti viljeltyä.

Huomattava ominaisuus näiden seutujen vesistöissä on jokivesien paljous. Järviä kyllä löytyy, mutta ei läheskään niin paljon kuin on tottunut Savossa ja Hämeessä näkemään. Vedenjakajana on Salpausselkä. Sen länsi- ja eteläpuolella olevat vedet laskevat osaksi Saimaan vesistöön, enimmäkseen Laatokkaan, mutta itäpuoleiset juoksevat Äänisjärveen.

Metsä on suo- ja louhiperäisillä mailla parhaastaan kuusikkoa. Toisin paikoin kasvaa kuusikko tavattoman tiheäksi pensastoksi. Puut ovat siinä vaan parin sylen korkuisia, käsirvarren paksuisia. Ne seisovat niin taajassa, että estävät toisiaan kasvamasta. Tämä on rajalaisen kielellä "rigie." Ken on talvisella metsäretkellä tällaiseen rikeikköön joutunut, tietää kyllä pahaan paikkaan joutuneensa. Ei tahdo millään siinä suksimies päästä kulkemaan. Matalammat kuuset ovat paikka paikoin yhtenä läpinäkymättömänä lumimuurina latvasta alaoksiin asti.

Toisin paikoin on metsä hirsikuusikkoa. Siellä täällä kohoaa kuusien keskellä solakka koivu tai haapa, jonka heleänvehreät lehvät kesällä ovat silmälle vaihtelevana viihdykkeenä. Saadakseen valoa, täytyy täällä lehtipuiden kasvaa hyvin pitkiksi, vartaloltaan ovat lie oksattomia ja vasta latvapäistään alkavat haaraantua. Tällaisessa metsässä, jossa puut saavat kasvaa raivaavaa ihmiskättä kokematta, kunnes ne joko vanhuuttaan tai salaman iskeminä kaatuvat maahan, tapaa oikein kasvikunnan jättiläisiä.

Ilma on "närieriegiessa" kostean viileätä, ja niukasti pääsee tänne päivänvaloa tunkeutumaan. Tyyni hiljaisuus vallitsee. Lentoona hajaantuvan pyynparven pyrinä ei pitkäksi aikaa hiljaisuutta häiritse. Jonkun sekunnin perästä on pyrinä tauonnut ja pyyt istuutuneet läheisiin puihin. Etäällä kuuluu vaan palokärjen yksitoikkoinen kalkatus kelon puun kylkeen.

Mutta jos kulkija väsyneenä vaan vähäksikin aikaa istahtaa mättäälle, kuusten siimekseen, niin kuulee hän ympärillään hiljaista, tinajavaa ääntä. Yhä varttuvalla voimalla soipi tämä surullinen ääni hänen korvissaan.

Hiljaa, mutta varmasti, lähestyy itikkaparvi. Ei aikaakaan, niin on jo ilma harmaana näitä kiusaajia. Niitä istuu niskassa, kasvoissa, käsissä ja joka paikassa, missä vaan eivät vaatteet ruumista suojele. Lehtiviuhkalla voipi hän kyllä hosua vainoojansa loitommaksi, mutta uusia parvia ilmaantuu yhä entisten sijaan, kunnes sitä viimein kyllästyy tuohon epätasaiseen taisteluun ja lähtee vaikka väsyneenäkin liikkeelle.

Karjalan rajalainen suojelee itseään itikoita vastaan muun muassa n.s. "tshakkalakilla." Tämä on kevyt, aivinainen päähine, jonka eteinen, silmäreijillä varustettu reunus naamarin tavoin peittää kasvoja, takareuna niskaa.

Vähitellen muuttuu kuusikko hongistoksi, maanlaatu kuivaksi kankaaksi. Tuntuu niin keveältä hengittää täällä luonnon mahtamassa pylvässalissa. Korkeiden honkien oksattomat rungot eivät himmennä valoa eivätkä rajoita näköalaa. Honka on iloinen puu. Näreessä sitä vastoin on jotain synkkää ja rajoittavaa, joka mieltä ahdistaa.

Kangashongikon pahin vihollinen on kulovalkea. Se syttyy joskus ukkosentulesta, useimmin ihmisten huolimattomuudesta. Salolaisen tottunut silmä ymmärtää kohta, mitä tuo sakea, yksinäinen savupatsas tuolla taivaanrannalla merkitsee.

Metsä palaa!

Wiesti kulkee talosta taloon, kylästä kylään. Ken vaan kynnelle kykenee, rientää kuloa sammuttamaan. Mutta sammuttajia on vähän näin harvaan asutussa seudussa, matka pitkä ja kesähelteisen päivän paahtama kangas rutikuiva. Tuota pikaa on koko kangas tulella. Alhaalla maanpinnassa kiihdyttävät kanervat, kuivat risut ja jäkälät tulen voimaa. Ylhäällä "puittaa" liekki yhtä nopeasti honganlatvasta honganlatvaan. Kuumuus synnyttää ilmanvetoa ja kipinät ja kekäleet lentävät loitos ilmassa liekin edellä.

Sammuttajat kaatavat puita pitkissä linjoissa, estääkseen tulen leviämistä. Maanpinta raivataan puhtaaksi kanervista ja risuista. Miehet ja naiset hosuvat liekkejä suurilla lehtiluudilla. Ihmisten huuto, kirveiden pauke, liekkien räiske ja kaatuvien puiden jyske kuuluu yhä kovemmalta.

Ell'ei väkeä ole riittävästi, ell'ei kulo satu kulkemaan suurta suota kohden, niin täytyy ihmisten väsyneinä luopua toivottomasta taistelustaan tuhoavaa luonnonvoimaa vastaan. Täytyy varoa sitäkin, ett'ei joudu saarroksiin liekkien keskelle. Kangas palaa laajalti, kunnes rankkasade viimein tulen sammuttaa.

Ei ole sen toivottomampaa näkyä kuin tuollainen kulovalkean polttama kangas. Kuivuneina luurankoina seisovat siellä kelohongat, muistuttaen tulen hävitystä. Vuosikymmeniä voivat ne pysyä pystyssä, ennenkuin viimein lahoavat ja äkillinen rajuilma kaataa ne maahan. Havumetsän sijaan alkaa ensin syntyä lehtimetsää. Ensimmäiset koivut ja haavat näyttävät niin surkastuneilta, rosopintaaisilta. Palanut maa ei anna niille tarpeeksi ravintoa. Aikojen kuluessa lihoaa kuitenkin maaperä ja luonnon ikuisesti synnyttävä voima tasoittaa kaikki entiselleen.

Kankaan takana aukeaa avara, laakea suo. Monta kilometriä kestää suota ja yhä vaan suota. Punertavan sphagnum-sammaleen peittämässä suomudassa kasvaa harvassa, ruskeanhelpeistä, karkeata saraheinää, pursuja ynnä korttelin, parin korkuisia vaivaiskoivuja ja pajupehkoja. Harvassa, ikäänkuin kurjaa ulkomuotoaan surren, seisovat monen sylen päässä toisistaan surkastuneet suopetäjät, näyttäen oikein jättiläisiltä vaivaiskoivujen ja pajupehkojen rinnalla. Suopetäjä kasvaa noin sylen, parin korkuiseksi, käsiranteen vahvuiseksi, mutta keskeytyy kasvussaan ja kuivuu viimein kokonaan. Kuivat, havuttomat karahkat tekevät suomaiseman vielä kolkommaksi.

Ihmiskättä ja kulttuuria muistuttaa rahkasuon yli suorassa linjassa johtuva porrassilta. Sylen pituisia parrenpäitä on sotkettu poikkipuolin vierekkäin vetelään maahan. Hevosella ei sellaisella kapulasillalla voi kulkea muuta kuin ratsain. Tavarat, jos sellaisia on, "sovitetaan säkkeihin" eli "hoavoloihin" kahden puolen hevosen selkää, niin että kumpaisessakin säkissä on yhtä raskas paino.

Näin kuljettivat suojärveläiset vielä vuosikymmen sitten kesäiseen aikaan jauhotarpeensa Aunuksen Petroskoilta. Näin kulkee salolainen vieläkin kylästä toiseen. Hevoset Raja-Karjalassa ovat hyvin tottuneet porrassiltoihinsa. Warovasti tunnustaa hevonen ensin kaviollaan sotkuportaan kestävyyttä, ennenkuin se koko ruumiinsa painolla siihen astuu.

Wanhassa porrassillassa painuvat sotkuportaat aikaa myöten suon pintaa syvemmälle. Täten syntynyt uoma täyttyy pitkien sateiden perästä reunojaan myöten vedellä ja koko silta näyttää kaukaa katsellen pitkältä, välkkyvältä vesiojalta. Hevoselta kysytään silloin vielä suurempaa varovaisuutta, liukkailla ja näljäisillä portailla astuessa.

* * * * *

Raja-Karjalan saloperukka on metsästäjän luvattu maa. Täällä herättää hänen intoaan viljalti löytyvä metsänriista, täällä viehättää häntä jylhä erämaan luonto.

Ajatuksiisi vaipuneena astut pyssy olalla hirsikangasta. Loitompana juosta häärii pieni, harmaan hallahtava, pystykorva, teräväkuono Härmi koira. Äkkiä kuuluu koiran kimakka haukunta tuolla etäämpänä. Sinä kavahdat ajatuksistasi. Waistomaisesti tempaat pyssyn käteesi ja lähdet rientämään sinne, missä, kaikuu koiran haukunta. Yhä kimakammin soipi

tämä mieluinen ääni korvissasi, aina vaan samasta paikasta. Siitä tiedät koiran puussa istuvaa lintua haukkuvan.

Jo saavut lähemmäksi, ja tuossa kelohongan katalatvassahan istuu koppelo, käänellen päätään ja tarkasti seuraten koiran liikkeitä. Läheisiin puihin ovat nousseet poikaset, tyrmistyneet oksien juureen, puun runkoa vasten.

Kot! kot! kot! kuulun koppelon ääni kelohongan latvasta!

Jo olet ampumamatkan päässä ja laukaiset pyssysi. Ylt'ympäri toistaa kumea kaiku pyssyn pamauksen. Se kiireilee kunnaasta kunnaaseen, kunnes se vihdoin yhtyy salon honkien huminaan.

Mutta alas korkeudestaan sortuu metso. Se paukahtaa oksalta oksalle, lamaa altansa hienot, kuivuneet risut ja tömähtää viimein mättäälle puun juurelle. Siellä istuu jo kahdella jalalla Härmi saalistaan odottamassa. Wihasesti iskee se siihen hampaansa, kunnes itse saavut paikalle ja kiellät koiraa lintua ravistelemasta.

Suuren salon järvet ovat, kuten arvatakin sopii, vesilinnuista hyvin rikkaita. Salolainen ei siitä riistasta paljon välitä. Sotkia pitää hän kuitenkin kanoinaan ja munittaa niitä omituisella tavalla. Sotka näet tekee pesänsä lahopuiden koloihin. Tätä seikkaa käyttää salolainen hyväkseen. Salojärvien rannoilla kasvaviin puihin riipustaa hän keinotekoisia sotkanpesiä eli n.s. "uumenia".

Kun sotka on laatinut pesänsä uumeneen ja muninut sinne munasarjansa, niin korjaa uumenen omistaja munat haltuunsa. Luulisi sotkan tästä pelästyvän eikä enää toista kertaa munivan niin rauhattomaan paikkaan. Eipä niinkään. Se tulee uudestaan ja munii uuden munasarjan, kunnes tämän käy samoin kuin edellisenkin. Wiimein annetaan toki sorsan rauhassa

muniaan hautoa, sillä muuten rupeaisivat linnut koko järveä karttamaan ja uumenen omistaja kadottaisi kanansa.

Heiluvilla hettehillä, läikkyvillä lähtehillä pesivät *hanhi* ja *joutsen*. Hanhi se on oikein erämaan lintu. Sen kimakka ääni kuuluu keväällä niin kolkolta suurella, autiolla suolla.

Joutsenia tapaa jo Korpiselässä, yleisemmin Suojärvellä ja Ilomantsissa, Aunuksen Karjalassa sitäkin yleisemmin. Tämä viisas ja arka lintu rakentaa pesänsä luopääsemättömille rahkasoille, suosilmien rannoille. Ei henno metsämies oikein tätä kaunista lintua ampua, vaikka pääsisi hiipimäänkin ammuntamatkan päähän. Eivät salolaisetkaan juuri henno joutsenta ampua. "Anna uibi salojärven kukkehennu."

Oravanjahti on eräinä vuosina metsästäjille hyvänä ansiolähteenä. Toisin ajoin ei näitä eläimiä löydy kuin nimeksi vaan. Oravamiehellä on aina kirves mukanaan, kun hän kulkee salolla. Sattuu näet usein, ett'ei ammuttu otus putoakaan puusta alas, vaan jääpi oksalle riippumaan. Silloin hakataan puu armotta maahan, olipa miten suuri tahansa.

Suurella salolla näkee usein komeita honkia ja näreitä, parasta hirsipuun lajia, joita oravamiehet ovat kaataneet. Tuntikauden on siinä mies pienellä kirveellään honkaa nalkuttanut, saadakseen käsiinsä oravan, jonka nahka korkeintaan on 25 pennin arvoinen. — Se on sitä salolaisten kansallistaloutta.

Oravan pahin vihollinen on näätä. Sukkelasti puittaa se honganlatvasta honganlatvaan, vielä vikkelämmin kuin orava. Entiseen aikaan, kun näätiä oli enemmän ja niiden nahat paremmassa hinnassa, kuljettivat hiihtomiehet aina verkkoa kerallaan metsästysretkillään. Näätä pakenee mielellään louheen tai lumenalaisiin ryteikköihin, koirien sitä ahdistellessa. Sellainen paikka piiritettiin tuota pikaa verkolla, joka pystytettiin lumeen pistettyjen

keppien varalle seisomaan. Suksensauvalla tai pitkällä vavalla sohrattiin eläin ulos piilopaikastaan, takertui verkkoon ja tapettiin.

Tunnetuilla Wornas-veljeksillä esim. on aina nädänverkko pussissa, kun he kiertelevät saloja eräretkillään. Takavuosina onnistui se pyynti heille joskus erittäin hyvin. Saivat toisinaan toistakymmentä näättä talvessa.

Itä-Karjalan salomailla löytyy monta eläinmuotoa, joita ei tavata samalla leveysasteella muualla Suomessa. Niinpä esim. peura ja sen pahin vihollinen ahma.

Korpielän, Ilomantsin ja Suojärven suurilla rämeillä ja jäkäläkankailla asuu kesät talvet peuroja. Poastarven saloa Korpielässä ja Shemeikan saloa Suistamon, Suojärven ja Korpielän kulmauksessa mainittiin ennen hyvinä peuramaina. Wanhat metsämiehet kertovat, että Poastarven jäällä toisin ajoin nähtiin satoja peuroja yhdessä karjassa.

Sydäntalven aikana tulee peuroja Laatokan rantamaille, Impilahden ja Sortavalan saaristoon. Meren saarissa ja niemissä on silloin vähemmän lunta ja kalliot kasvavat siellä runsaasti peuransammalta. Walamon saarella löytyy kesät talvet peuroja. Ne ovat sinne jääneet talvella ja vähitellen tulleet puolikesyiksi, kun niitä ei ole hätyytetty.

Peura on tavattoman arka eläin. Ottaa vainun ihmisestä jo kilometrin parin päästä, jos sitä tuulen päältä lähestyy. Se ei kammoa heikkoa jäätä laisinkaan, enempää kuin kylmää avovettäkään. Jääriitteessä saattaa se rypeä tuntikausia väsymättä, hukkumatta. Jää-iljangelle ei peura mene kuin viimeisessä hädässä, sillä siellä sen surma pian saavuttaa.

Impilahden Huunukanniemellä tappoivat nuottamiehet kerran noin 30 vuotta sitten koko suuren peurakarjan, kuudetakymmentä päätä. Peurat

ahdistettiin liukkaalle jäälle ja nuijittiin jäätuurilla ja uusilla aseilla kuoliaiksi.

Vanhat miehet Korpiselässä kertovat, että heidän lapsuutensa aikana tapettiin kesäpeuroja metsään viritetyllä jousipyödyksellä. Peurapolulle taivutettiin nuori, sitkeä näre luokille ja sen varaan asetettiin keihäs. Luokkiin varustettiin erityinen liipasinlaitos ja siihen kiinnitettiin nuora poikkipuolin polkua. Kun peura kosketti nuoraan, niin laukesi jousi ja potkasi surmaavan keihään eläimen ruumiiseen.

Talvella kuljettivat "pedramiehet" "ahkivota" kerallaan. Ahkivo on epäilemättä lappalaisahkion jäännös. Muoto sillä on ihan sellainen. Emäpuu on parin tuuman paksuinen, lylyhongasta tehty. Peräpuoli on avonainen, laidat liisteistä. Ahkivota liikutellaan tavallisesti kahden miehen. Toinen suksimies vetää sitä perässään, toinen työntää sauvalla.

Ahkivolla toivat metsämiehet saaliinsa salolta. Mutta sitä saattoi käyttää muihinkin tarkoituksiin. Sillä vedettiin talvella nauriita kotiin nauriskuopasta, silloin kuin halme sattui loitompana olemaan. — Suojärven ja Korpiselän salokylissä näkee vieläkin ahkivota täytettävän.

Karhu on Itä-Karjalan salojen komein asukas. Rakkaalla lapsella on monta nimeä. "Kondii", "otsho" ja "mesikämmen" ovat tavallisia Karjalassa käytettyjä karhun lempinimiä.

Synkkä, suoperäinen kuusikorpi on kontion, metsänkuninkaan, mieluisin olopaikka. "Närerigiessä" maustelee se muurahaisten kekoja, syöpi hilloja suolta. Täällä kaataa se myös talonpojan lehmän, joka, harhateille jouduttuaan, on tälle vaaralliselle alalle eksynyt.

Karhu on Salmin kihlakunnan salokyläläisten vaarallisin vihollinen. Ihmistä se ei hätyytä vaikka sattuisikin kesäiseen aikaan salolla vastaan

tulemaan. Ainakin tapahtuu tämä ani harvoilla poikkeuksilla ja on se silloin emäkarhu, joka pelkää poikasilleen pahaa tehtävän.

Mutta hevosia, lehmiä, vasikoita ja lampaista tappavat karhut paljon Karjalan takamailla. Ei kulu täällä sitä kesää jona ei karhun tuhotöitä mainittaisi. Toisinaan käypi peto niin rohkeaksi, että kaataa lehmän ihan talon läheisyydessä tai hajoittaa lammassvajan aivan kartanon nurkassa. Ihmisen lähestyessä pakenee se kuitenkin aina metsään.

Kesällä ammutaan karhua joskus haaskalta, kun se on lehmän tai hevosen kaatanut. Lähelle raatoa rakennetaan puuhun lava. Kaksi miestä lähtee tappopaikalle. Tämän täytyy tapahtua ennen päivän laskua, sillä karhu tulee usein jo illan suussa aterialleen. Toinen miehistä nousee laivalle ja asettuu mesikämmmentä väijymään. Mutta toinen tekee suuren kierroksen koko paikan, ympäri ja astuu sitten kotiin samoja jälkiä kuin on tullutkin.

Kun karhu lähestyy haaskaa, ottaa se kohta vainun viimeksi mainitun miehen jäljistä, seuraa niitä mutta rauhoittuu, kun huomaa, että ne johtavat pois päin. On näet yhtä tarkka vainulle kuin koirakin; osaa kyllä eroittaa vereksimmät jäljet vanhemmista eikä häivy takajäljille kulkemaan.

Puussa istujan pyssymiehen täytyy noudattaa suurinta varovaisuutta, ett'ei säikytä karhua pois. Ei saa rykiä, ei liikkua, ei polttaa tupakkaa. Waatteetkin pitää olla sellaiset, jotka kauemman aikaa ovat olleet aitassa, käyttämättä.

Warovasti ja hiljaa lähestyy nyt karhu haaskaa, toisinaan niin hiljaa, ett'ei kuulu pienintäkään ritskettä.

Jos kaikki hyvin onnistuu, niin saavi peto surmansa lavalla istujan luodista. "Buljikka bokkah työnnetäh, i siih tilah töllöy." (Luoti kylkeen työnnetään; siihen paikkaan kuolee.)

"Äijä on sen pyyvön yrittäjii, harvazelleh ugodjii." (Monta on sen pyynnin yrittäjää; Harvoin onnistuu.)

Syyskesästä käypi karhu halukkaasti kaurahalmeella. Siellä se pehnaa ja tallaa paljon enemmän kuin minkä jaksaa suuhunsa syödä. Vielä myöhässyöksylläkin, kun kaurat jo ovat närhteellä, käypi se tätä mieliruokaansa herkuttelemassa, purkaa närtteet ja syöpi kaurat onnekseen.

Ensimmäisillä lumilla, tai tavallisesti vähän ennenkin, alkaa metsänkuningas hakea talvimajaa itselleen. Toisinaan samoilee se peninkulmamääriä, ennenkuin asettuu. Kun karhu viimein löytää sopivan salonkulman lepopaikakseen, alkaa se levottomasti liikkua puoleen ja toiseen, poikkeaa oikeaan ja vasempaan, astuu takaisin vanhoja jälkiään. Levottomuuttaan osoittaa se silläkin, että katkoo pienien närevesojen latvuksia, kynsii puita tai taittaa niiden oksia. Nousee toisinaan puuhunkin, arvattavasti tiedustelemaan maan luontoa, seudun turvallisuutta.

Emäkarhu kaivaa useimmiten pesänsä maan alle. Tämän "moapesänsä" tekee karhu mieluummin sellaiseen paikkaan, missä maanpinta on vähän kumpareella, ett'ei vettä pääse valumaan pesään, jos sattuisi suvi-ilmal tulemaan. Pesän pohjalle kokoo kontio kuusenoksia tai pehmeitä sammalia. Pesän suun tukkii se usein sammaltukolla, jättäen siihen vaan sen verran reikää, että henki parahiksi pääsee kulkemaan.

Wanhat uroskarhut makaavat talviuntaan tavallisesti "korjulla." Laittavat vaan pehmeän pahnin itselleen jonkun kuusen juurelle ja asettuvat sinne levolle. Kuusen tuuheat alaoksat suojelevat eläintä liiasta lumesta ja vähitellen syntyy sen päälle holvintapainen lumikatos, joka sitä kokonaan peittää. Joskus tekee karhu korjunsä aivan suojattomaankin paikkaan, muurahaiskeon kylkeen. Puistelee lumen päältään, kun sitä sattuu liiaksi pursuamaan.

Kahta täysikasvuista karhua ei koskaan tapaa samalla makuuksella. Emä synnyttää tammikuun lopussa tai helmikuussa poikansa. Ei ole poikasten suinkaan vilu emän tuuhean turkin turvissa ja maapesä on itsessäänkin hyvin lämmin. Poikaset seuraavat kaksi vuotta emäänsä, sitten eroavat.

Karhun kiertäminen tapahtuu seuraavalla tavalla. Ensimmäisillä lumilla, syksyllä, kun metsämies tapaa karhunjaljet, alkaa hän niitä seurata. Karhu on viisas eläin, älyää kyllä, että jaljet lumessa osoittavat sen tietä ja koettaa niitä peittää. Toisinaan, kun se tapaa metsäpuron matkallaan, kulkee se sen yli, mutta palaa kotvan ajan kuluttua takaisin entisiä jälkiään, astuu pitkät taipaleet juoksevan puron uomaa pitkin. Tottumaton kiertäjä hämmästy, kun kontion jaljet näin äkkiä häviävät aivan käsistä.

Kiertäjä seuraa karhun jälkiä, kunnes ne rupeavat "polviloit tegemäh." Tarkasti tutkii hän puut tiellään, onko niistä oksia katkottu, tuntuuko niissä kontion kynnenjälkiä. Kuten jo sanottiin, osoittavat nämä merkit, että karhu on katsonut korvenkulman sopivaksi ja alkanut siellä hakea talvista leposijaa itselleen.

Nyt ei kiertäjä enää astu eteenpäin, poistuu päinvastoin kappaleen matkaa taaksepäin ja alkaa kiertää koko korvenkolkan ympäri. Piirinsä eli "kierroksensa" tekee hän tarpeeksi laajan, ett'ei karhu vaan saisi vihiä hänen toimistaan. Ell'ei hän näin astuessaan tapaa karhunjaljia, tietää hän, että otus on kierroksessa.

Päivän tai parin perästä palaa hän takaisin kierrosta tarkastamaan. Ell'ei nytkään näy karhunjaljia, "katkaisee" hän kierroksestaan jonkun sopivan reunusosan. Jälkiä kun ei näy, hylkää hän tämän laidan, katkaisee taas jonkun päivän kuluttua toisen kolkan j.n.e. Tottunut kiertäjä saapi täten karhunpesän määrätyksi "pellon suuruol tilal."

Nyt jätetään karhu rauhaan monen kuukauden ajaksi. Kiertäjä vaan tarkasti merkitsee kierroksensa, että hän sen tuntee: painaa mieleensä sen tai sen kallion, katkoo mistä haivun, mistä kaarnan keikkaa. Sydäntalvella aletaan koirien kera mesikämmenen pesää etsiä kierroksesta. Koirat nuuskivat joka ryteikön, hiihtäjä sytii ja tunnustelee suksensauvallaan jokaista epäiltävää lumitöyryä. Korjupesän huomaa helposti siitä, että lumi osaksi on sulanut sen kuusen alaoksilta, jonka juurella kontio makaa. Maapesää sitä vastoin on vaikeampi löytää.

Jos koirat ovat löytäneet karhun, niin kuuluu se kohta niiden haukunnasta. Eivät hauku tyynesti ja kimakasti kuin lintua tai oravaa, vaan ärhävästi kuin ihmistä.

Toisinaan ei tahdo karhu nousta pesästään, semminkin, jos on "poikaniekka" emä. Eräitse ryntää se ylös sellaisella vauhdilla, että lumi pölynä tupruaa, eritenkin jos sattuu korjulla makaamaan.

Nykyajan täydellisillä ampumaneuvoilla varustetulle herrasmetsästäjälle on karhunjahti jotenkin vaaraton huvi. Pikemmin menee kontio pakoon kuin yltyy päälle täyttämään. Ja kun metsänkuningas sitten makaa verisenä, hengetönnä hangella pesänsä edustalla, niin sääliksi käy sitä katsellessa. Siinä sitä ihminen on riistänyt hengen luontokappaleelta, saadakseen kerskata urostyöstään, joka nyt näin totta puhuen ei olekaan niin suuri urostyö.

Toisin on salolais-talonpojan laita. Hänen toimeentulolleen on karhu suuri vihollinen, hänen taloudessaan on tapetun karhun hinta tuntuva rahallinen etu. Ja mitä tulee jahti-intoon, niin kyllä se on talonpojassa karhunjahdilla yhtä suuri kuin herrasmiehessäkin.

Muistuu tässä mieleeni Rodioin Washa Salmin pitäjän Orusjärvestä. Kertoi eräästä karhuntapostaan, jolloin hän suksilla oli ajanut haavoitettua

kontiota takaa tiheään rikeikköön. Karhu siellä "torevui" [kävi äkäseksi], ei enää ottanut paetakseen.

Eikö pelottanut mennä epävarmalla piilukko-pyssyllä kontion kimppuun, kysyin Washalta?

"Äijä vähä varain, dai enämbi himotti", kuului vastaus. ["Wähän pelkäsin, mutta enemmän himotti."]

Wanhan ajan metsämiehet tappoivat karhua keihäällä. Se se vasta oli paininlyöntiä. Eikä ollut juuri yhden miehen menemistäkään keihäällä kontiota pistämään. Karhu on näet norja ja erittäin vikkela eläin, vaikka sitä tavallisesti kömpelöksi kuvataan. Lyöpi tuota pikaa keihään miehen käsistä. Rohkeutta sitä kysytään nytkin vielä salolaismetsästäjiltä, kun he huonoilla piilukko-pyssyillään menevät metsän kuningasta talviunestaan herättämään.

On siinä taijatkain usein apuna; vanhoilla ukoilla semminkin. Heillä on ne ovat konstinsa. "Moakondiin" [myyrä (talpa europaea)] käpälää väitetään hyväksi suojeluskeinoksi. Kellä on se taskussa, niin sitä miestä ei syö karhu.

Juohtuu mieleeni eräs tarina, jonka kuulin Suojärvellä. Oltiin menossa karhunpesälle. Kiertäjä joka oli niitä vanhan kansan miehiä luki loitsunsa Tapiolle ja Mielikille, lupasi heille kultia kypärin, hopeita huovallisen, jos pyynti onnistuisi. Kun oli karhu tapettu, otti mies lyijyluodin ja vuoti siitä veitsellään kirkkaita sirpaleita hangelle.

Kuinkas nyt, kysyttiin: "luvasit kultia, hopeita, annatkin vaan lyijyä."

"A ei hyö siit tietä", vastasi mies.

Sallimuksessa se on karhulykkykin, arvelevat metsämiehet. Kontio muuten kuuluu tietävänkin, konsa sille tuhopäivä tulee. "Moahaldii" näet

ruokkii lemmikkiään hangen alla talvisessa pesässä. "Joga yödy tuobi mesijuoman. A jälgimäi [= viimein] verijuoman edeh työndeä. Siid tiedeäb kondii, jotto huondeksel [= aamulla] töllöy."

Karhua kiertäessä syntyy usein ikäviä rettelöitä. Toisinaan yhtyy useampia miehiä eri haaroilta saman kontion jäljille. Asia sovitaan silloin tavallisesti niin, että jokainen heistä pääsee "osniekakse" otukseen.

Kylässä on väkeä jos jonkinlaista. On sellaistaikin, joka "porottaa" karhun pois Valmiista kierroksesta, kiertää sen uudestaan toiseen paikkaan ja sanoo omakseen. Sentähden ovatkin karhumiehet hyvin salaperäisiä kierroksiensa suhteen.

Myöhemmin talvella tulee kierros kuitenkin ilmi. Ei ole metsämies malttanut olla suihkaamatta salaisuuttaan hyvän ystävän korvaan. Tämä kertoo uutisen kolmannelle, eikä aikaakaan, niin "tiietäh kai miero, jotto on sie Iivanal kondie kierrokse netshie suon bokas" [tuolla suon laidassa]. — "Hoastoa ei sais, a ei nji kui vois hoastamattai olla, ylen äijäl himottaa." Sellainen se on karjalaisen luonne.

Wanhan ajan ukoilla oli karhuntappo-retkillaan monta menoa. Kun kontio oli kaadettu, tehtiin kohta tuli metsään. Salmassa ainakin oli tapa sellainen, että joka vaan ennen "tulen loaittuo" saapui tappopaikalle, hän pääsi osniekaksi, vaikk'ei olisi pyssyään lauaissutkaan.

Karhunpeiiaisista et enää ole muita menoja jälellä kuin se, että tapettu karhu aina tuodaan tupaan. Sinne kokoontuu koko kylän rahvas "bessodaa" eli tanssi-iltaa viettämään. Tällaisissa tilaisuuksissa täytyy pitää kylän tyttöjä silmällä ett'eivät pääse "kynttä kishkomah" karhulta. Karhunkynnet tuottavat näet naimaonnea ja ovat siitä syystä hyvin haluttua tavaraa neitosille.

* * * * *

Raja-Karjalan suurin metsämies oli aikanaan Ignoi Wornanen Tolvajärven kylästä Korpiselän pitäjää. Hän kuoli v. 1880 60 vuoden iässä. Ignoi Wornanen oli ottanut petoeläinten metsästyksen oikein päätehtäväkseen. Talvet umpeen hiihteli hän saloja ja tuskin oli sitä korvenkolkkaa Wiipurin läänissä, jota hän ei olisi tuntenut.

Joka vuosi, sydäntalvena, lähti Ignoi Wornanen pitemmille hiihtomatkoille, milloin Wiipurin läänin eteläosiin, milloin Savoan, joskus Hämeeseen, vieläpä, Turun puolelle asti. Näin oli hän hiihtänyt 42 talvea peräkkäin ja vielä vuotta ennen kuolemaansa kävi hän poikiensa seurassa ilveksen ajossa Wiipurin puolella ja viipyi tällä eräretkellään pari kuukautta.

Ignoi Wornanen oli eläissään ollut yli 70 karhun tapossa. Susia oli hän tappanut jonkun kymmenkunnan, ilveksiä noin 400. Parhaan hiihtoretkensä teki Ignoi v. 1881, jolloin hän poikiensa seurassa Warsinais-Suomessa kahteen kuukauteen tappoi 22 ilvestä. Wornaset olivat Suomen senaatin kehoituksesta sinä talvena lähteneet näille maille susia ajamaan. Mainitut pedot olivat näet käyneet niin rohkeiksi, että rupesivat lapsia syömään.

Ignoi Wornanen oli pitkä, harteava ja kaunis mies. Oikein hiihtomiehen perikuva. Luonteeltaan oli hän hilpeä ja vaatimaton. Harvoin haastoi hän metsästyssseikkailuistaan; joskus tuttavassa seurassa, eikä koskaan kerskaton. Ja kuitenkin oli hän eläissään monta kovaa kokenut, usein ollut hengenvaarassa.

Ukko Ignoin pojat: Petri, Jyrki ja Iivana ovat perineet isänsä metsästäjännon. Jyrki Wornanen on epäilemättä paras nyt elävistä metsämiehistä Itä-Karjalassa. Kahdeksantoista vuotta on hän jo pitänyt petoeläinten jahtia

elinkeinonaan, semminkin ilvesjahtia. Lienee tappanut jo noin 150 ilvestä ja karhuja joukon toistakymmentä.

Toisin talvin ovat veljekset hiihtäneet yhdessä, toisin talvin erikseen. Kelpaa niitä hiihtäjiä katsella. Kookkaita, salskeita miehiä, norjia ja kestäviä. On kuin leikintekoa vaan pyyhkäistä peninkulmamääriä ilveksen jälessä salolla.

Wornasten niinkuin yleiseen Itä-Karjalan metsämiesten jahtitapa on petoeläimen väsyttäminen. Ilvesjahdilla on tavallisesti kolme miestä yhdessä seurassa. Aamusta iltaan ovat metsämiehet liikkeellä, hakien joka salonkolkan, missä vaan luulevat Ilveksien asuvan. Kun sitten sattuu verekset jäljet löytymään, niin alkavat miehet ja koirat niitä seurata.

Kaksi hiihtäjistä kulkee ajomiehinä etupäässä, tukeva suksensauva vaan aseena kädessä. Kolmatta miestä sanotaan "voattei'en kokoojaksi"; tavallisesti joku vanhanpuoleinen mies tai keskenkasvuinen poika. Hän kantaa pyssyä ja kerää vaatteet, joita ajomiehet riisuvat päältään.

Tavallisesti riisuvat ajomiehet jo kohta alussa sarkahousut päältään, niin että ainoastaan lyhyet, liinaiset alushousut eli "koadiet" jäävät jalkojen suojaaksi. Jo huomaa ilves itseään ahdistettavan ja kiiruhtaa vauhtiaan. Samassa määrässä kiihtyy vauhti ajomiehilläkin.

Kotvan aikaa kestää tätä kilpailua, kunnes miehet uudestaan alkavat vähentää vaatteita päältään. Takki riisutaan pois ja viskataan hangelle, samoin liivitkin. Paitahihasillaan sitä mies nyt ponnistaa eteenpäin, ponnistaa voimansa takaa. Kimakasti kaikuu koirien haukunta korvessa; henkensä kaupalla nelistää ilves, hakien vaarat ja tiheimmät rikeiköt. Sellaiset paikat ne tietysti viivyttävät ajomiehiä.

Viimein alkaa otus väsyä, syvässä lumessa. Nuori ilves tavallisesti silloin turvautuu puuhun, tai tungeksen vuorenlouheen, jonne eivät koirat pääse sitä ahdistamaan. Wanha ilves ei mielellään nouse puuhun. Kun hiihtomies sen viimein saavuttaa, on eläin jo niin väsynyt, ett'ei enää jaksakaan häntä vastaan hypätä. Irvistää vaan ja odottaa surmaavaa iskua suksensauvasta.

Jos ilves on noussut puuhun, niin odottavat ajo miehet ja koirat puun alla, kunnes "voattei'en kokooja" ennättää perille ja tuopi pyssyn. Täytyy varoa, ett'eivät koirat pääse ilvekseen käsiksi, kun se henkitoreissaan makaa hangella, sillä terävillä kynsillään viiltää se pian vatsan auki koiralta, joka sitä varomattomasti lähestyy.

Hukan ajo tapahtuu samaan tapaan. Suurella salolla, missä ei ole teitä, on hukka hukassa, jos hiihtomiehet vaan pääsevät sen jäljille. Korpiselässä sattui eräänä talvena noin kymmenisen vuotta sitten vereket hukan jäljet löytymään lähellä käräjätaloa, missä juuri istuttiin käräjiä. Ei muuta kuin joka mies suksen selkään ja ala jälkiä noudatella. Eikä ennättänyt aamurupeama umpeen kulua, ennenkuin peto virni kylmällä käräjätalon pihalla. Hukka on hyvin herkkä rampautumaan, jos saapi iskun suksensauvasta ristiselkäänsä.

* * * * *

Koirat, joita Itä-Karjalassa käytetään ilveksen ajossa ja karhunjahdissa, ovat tuota tavallista lappalaiskoiran rotua. Pieniä, pystykorvia, teräväkuonoja, käppyrähäntiä, turkki tuuhea, karva karhea. Wiisaita ja vikkeliä kaikissa liikkeissään, rohkeita ja terhakoita. Isännilleen ovat ne erinomaisen uskollisia ja monta kertaa on koira pelastanut miehen karhun hampaista.

Kumma kyllä, sillä huonosti niitä kohdellaan. Pirttiin saamat koirat harvoin tulla. "Tshib ullos, hännän kerallinje" [Sipi ulos, hännän kerallinen], tiuskaistaan jo uksensuussa vastaan. Salokyläläiset harvoin antavat ruokaa koirilleen, toiset eivät koskaan. Nämä saavat sentähden hakea einettä itselleen, mistä löytävät. Kesällä sitä kyllä löytyy jäniksiä ja minkä mitäkin. Talvella on toimeentulo vaikeampi ja hyvin laihoja ja surkean näköisiä ovat silloin koirat.

Jos saadaan karhu tapetuksi, niin silloin on koirilla viikkoset kesttit. Eipähän satu joka kylän pystykorville sitä onnea. Kreikanuskoisessa Raja-Karjalassa eivät ihmiset syö karhunlihaa. "Roihe riähky moises ruvvas" [Tulee synty sellaisesta ruuasta] sanoo rajalainen. Ammuttu orava heitetään niinikään koirille; nahka vaan nyljetään. Auman alta kaivaa koira aina silloin tällöin jonkun hiiren itselleen. Lykyn varassa ovat nekin makupalat.

Kuivat on kostit koiraparoilla. Ja nälissään syövät ne mitä vaan eteen sattuu. Olen usein nähnyt koirien syömän kauroja, vieläpä hevosen apettakin. Hevosen valjaita ei pidä pihalle jättää Salo-Karjalan kylässä. "Talukkoa pertti, mäne tijjä koirat syvväh" [Tuokaa pirttiin, mene tiedä koirat syömät], varoittaa isäntä illalla. Ja niin on joskus käynytkin, jos nahkaremelit ovat olleet uusia ja hyvässä rasvassa. Ei ole suksiakaan takaamista. Onhan niissäkin nahkaiset varpaalliset ja kannantakaiset. Parasta on nostaa nekin pirttiin.

Kaikki nuo varovaisuuden temput tehtyään ja pirtin herttaisessa lämmössä kotvan aikaa istuttuaan, menee vieras mielellään ulos "saraille" jakelemaan leipää koirille. Ja koivin kiitollisia ovat "Wikki", "Kitel", "Walle", "Kuttji", "Sebel" tai "Härmi", kuu kerran saavat kyllästi syödäkseen. Sormet vaan on vaarassa; niin hätkisti sieppaavat palan kädestä. Ja jos sattuu pala vähän suurempi, niin mulkoilee epäilevästi antajaa, että tokkohan tuo rupeaa sitä vielä takaisin vaatimaan.

Eikä vaadi. Mikä on annettu, se on annettu.

Iloisina odottamattoman runsaasta ateriasta pehnautuvat koirat "sarain" pehmeisiin heiniin levolle.

Mutta ulkona paukkuu pakkanen ja tähdet kimaltelevat kirkkaasti talvisella taivaalla. Ja lumisen korpikuusen alla makaa kontio viimeistä yötään. Jo on "moahaldii" tulossa verijuoman kera.

Päivän valjetessa hiihtävät miehet pyssyt selässä tappotantereelle. Koirat hyväilevät tuttavasti vierasta, joka heille eilen illalla niin runsaat kestit toimitti.

Kaikki on niin hiljaista metsässä. Teiret makaavat vielä lumen peitossa, yksinäinen metso nukkuu kelohongan latvassa suosaarekkeella.

Nuku rauhassa vaan ukkometso hongassasi. Näistä hiihtäjistä ei poikkea yksikään ladultaan aamu-untasi häiritsemään.

Suurempi on nyt saalis apajassa, korven kontio kierroksessa.

Kolmas Luku.

Runoja Taikamailla.

"Mie liikun ukon väellä.
Jumalan väellä,
Wäellä vanhan Wäinämöisen."

Ontrei Wanninen, runolaulaja Sortavalasta.

Kristinuskon leviäminen Itä-Karjalaan. Itä-karjalaiset olivat vielä 1500 luvun alkupuolella pakanoita. Ilja munkin lähetystoimi Itä-Karjalassa. Pakanuudella on vielä syvät juuret Raja-Karjalan takamailla. Salmin Mantshinsaaren härkäuhrit. Pässien uhraaminen Lungulansaarella. Aunuksen Uukshmäen härkäuhrit. "Rishtapuut." Käärmeiden palvelus. Wanhoja legendoja, joissa pakanallisia ja kristillisiä aineksia on sekoitettu toisiinsa. "Mavon syndy." Runomaiden kynnyksellä. Karjan loitsuja Sortavalasta. Muita loitsuja. Suonion "Suksimiesten laulu" kulkee loitsuna Korpiselässä. Sortavalalainen runolaulaja ja tietäjä Ontrei Wanninen. Taru Wannis-suvun kanta-isän Lapissa käynnistä. "Mie liikun Ukon väellä, Jumalan väellä, väellä vanhan Wäinämöisen." Ontrei Wannisin loitsuja. Wäinämöisen soitto. Häävirsiä. Itkuvirret. Niiden kielestä. Kreikanuskoisen raja-karjalaisten häätavoista. Häissä itkeminen. Hautajaismenoja ja hautajaisitkuja. Lauluruno Itä-Karjalassa. Kalevalarunojen maantiede.

Itä-Karjalassa huomaa selvästi kahden erilaisen sivistyksen vaikutusta. Sivistyksen tuulia on sinne puhaltanut ensin idästä ja sittemmin lännestä, mutta keskellä noita vaikuttimia on siellä säilynyt paljon tuota perin vanhaa, muinaissuomalaista, mikä oli kansallemme omituista, ennenkuin muualta tulleet sivistysaiheet sitä kohtasivat.

Kristinuskoko ei ole vanha Raja-Karjalassa. Wanhat venäläiset aikakirjat tosin kertovat suuriruhtinas Jaroslav Wsevolodinpojan v. 1227 lähettäneen lähetyssaarnaajia karjalaisia kastamaan, ja mainitaan silloin pian kaiken Karjalan kansan kääntyneen kristinuskoon. Miten lieneekään ollut. Wuonna 1240, kun Tuomas piispa Suomesta teki kuuluisan ristiretkensä Nevan seuduille, olivat inkeroiset vielä pakanoita. Tämäkin venäläisten lähteiden mukaan. Suuriruhtinas Jaroslavin käännättämistoimi ei siis näy tarkoittaneen inkeroisia. Tuskinpa siitä lienee jäänyt pysyviä jälkiä Karjalaankaan.

Wielä 1500 luvun alkupuolella vallitsi pakanuus täydessä voimassaan Inkerinmaalla, Laatokan rantamailla, Aunuksen ja Wienan-Karjalassa. Siinä kertomuksessa, minkä Novgorodin ja Pihkovan arkkipiispa Makari v.1534 antoi Suuriruhtinas Wasili Iivananpojalle ja hänen pojalleen Iivanalle näiden maiden uskonnollisesta tilasta, mainitsee hän tietoonsa tulleen, että vatjalais-viidenneksen ["vatjalais-viidennekseksi" sanovat novgorodilaiset ennen Laatokan rantamaita, Nevajoen seutuja, Aunuksen- ja Wienan-Karjalaa] tshuudilaisten [vepsäläisten] ja inkeroisten kesken ynnä karjalaisten kesken Laatokan järvestä aina Wienanmereen asti, noin 1,000 virstan pituisella ja 60—40 virstan levyisellä alalla vielä vallitsi paljon pakanallista taikauskoa. Ihmiset täällä palvelevat kaikenlaisia luotuja esineitä Luojan asemesta: metsiä, kiviä, jokia, soita, lähteitä, vuoria, kumpuja, aurinkoa, kuuta, tähtiä ja järviä. He uhraavat pahoille haltijoille veriuhreja: härkiä, lampaita ja kaikenlaatuisia eläimiä ja lintuja. Kertoopa huhu, että muutamat salaa tappamat lapsensakin ja viskaamat pyhiä pyhimysten kuvia tuleen palamaan. Mutta tavallisen ihmisen pitämät he luonaan pappinaan; häntä nimittämät he arpojaksi ("arbui") ja tämä antaa niinen heidän lapsilleen. Edelleen käyttämät he monenlaisia loitsuja, ikäänkuin paha henki puhelisi heidän kanssaan. — Näin kuului hurskaan piispan kertomus.

Suuriruhtinaiden käskystä lähetti silloin Makari piispa Ilja nimisen munkin hävittämään näitä pakanallisia menoja ja kääntämään kansaa uudestaan kristinuskoon. Ilja kastoi kaikki ne, jotka eivät olleet kastetut, hävitti "epäjumalain temppelit", hakkasi maahan ja poltti pyhät lehdot ja upotti uhrikivet veteen.

Seuraavana vuonna 1535, lähetettiin Ilja munkki uudelle lähetysmatkalle samoille seuduille. Makari piispa käski hänen silloinkin hävittämään inkeroisten ja karjalaisten kesken vallitsevat "tshuudilaiset" tavat. Naisia olkoon kielletty leikkaamasta hiuksiaan ja kantamasta päässään ja

hartioillaan pukua sellaista, jota kuolleille ihmisille käytetään [huntua]. Kansa luopukoon loitsuistaan ja eläköön kristittyjen ihmisten tavalla.

Pakanuus ja kristinuskko vielä tänä päivänäkin taistelevat keskenään Raja-Karjalan salomailla. Kalevalan viimeinen runo kuvaa elävästi tuota taistelua. Suojärvellä on tämän kertoja kuullut toisinnon samasta runosta. Siinä kerrotaan, kuinka Iri neito synnytti kolme poikaa:

Yks olj vanha Wäinämöinje,
Toinje seppo Ilmollinji,
Kolmas nuori Jougamoinje.

Merkillisimpiä pakanuuden jätteitä Raja-Karjalassa omat Salmin *eläinuhrit*. Mantshinsaarella on viime aikoihin asti joka vuosi uhrattu härkä, joskus useampiakin. Lungulansaarella niinikään uhrataan pässejä.

Häränuhri tapahtuu Mantshinsaaren Työmpäsien kylän kalmistolla, ensimmäisenä pyhänä Iljanpäivän jälkeen, s.o. noin elok. 5 p:nä. Tätä päivää sanovat salmilaiset "häränpäiväksi." Uhrattava härkä tuodaan tavallisesti jostain mannerpuolen kylästä.

Asian laita on seuraava. Jos karhu tai susi tekee vahinkoa jonkun talon karjalle, niin lupaa karjan omistaja pyhälle Iljalle härän, että pyhimys suojelisi häntä enemmistä vahingoista. Eläin on nyt pyhitetty ja sitä sanotaan "Illjan häkikse." Toisinaan pyhitetään useampia härkiä Iljalle, kolme, jopa neljäkin. Ne ovat tavallisesti 3—4 vuoden vanhoja.

"Illjan häkki" tuodaan Mantshinsaarelle vähää ennen uhripäivää. Jos härkiä on useampia, ett'ei kaikkia tahdota sinä vuonna uhrata, niin jätetään henkiin jääneet Työmpäsien kyläläisten huostaan, jotka niitä kukin vuoroonsa syöttävät tulevan vuoden uhrijuhlan varalle.

Warhain uhripäivän aamulla kokoontuu rahvas Työmpäsien "kuusikolle", uhripaikalle. Siellä mantshinsaarelaista, siellä mannerpuolen salmilaista. Naiset tulevat jalan, miehet ratsain. Kellä ei ole hevosta, koettaa saada sellaisen lainaksi "häränpäiväke." Pojat ovat erittäin innostuneet tähän ratsastamiseen. He varustavat jo viikon varrella itselleen tuomisia tai pihlajaisia raippoja. Jokainen, ken kynnelle kykenee, on sinä päivänä liikkeellä, nuoret ja vanhat.

Työmpäsien kyläläiset ovat jo ennen muun rahvaan tuloa teurastaneet härän ja valmistaneet uhriaterian. Teurastaminen tapahtuu hautausmaalla olevan "tshasounan" eli rukoushuoneen edustalla. Aterioiminen alkaa tavallisesti noin 9 aikaan aamupäivällä, niinikään hautausmaalla. Rahvas ryhmäytyy pieniin piireihin, sukulaiset ja saman talon väki yhteen paikkaan.

Se mikä jääpi tähteeksi ateriasta, viedään yöksi "tshasounaan." Työmpäsien kyläläiset syöttävät sitten seuraavana päivänä heinäntekoväkeään näillä tähteillä. Härän vuota myödään huutokaupalla ja rahat käytetään "tshasounan" hyväksi.

Uhriaterian jälkeen lähtevät miehet ratsastamaan kilpaa Työmpäsien kankaalle, jonka laidassa hautausmaa sijaitsee. Tämä on pojista erittäin lystiä. Kellä ei ole hevosta, hän astuu "pitkeä kishoa oman tshomahizen kera". "Pitkässä kishassa" astuivat pojat ja tytöt parittain verkalleen eteenpäin, puhelevat lempenasioistaan toisilleen. Salmin rahvas on lujasti vakuutettu uhrijuhlansa tärkeydestä. Pyhä Ilja taipuu tämän kautta varjelemaan heidän karjaansa vahingoista. Papisto Salmissa on joskus koettanut saada uhrimenot hävitetyiksi. Tähän asti se ei ole onnistunut. "Jogahizel on maldu oman ker ruadoa, min katshou; hot minä oman häkin työndänen metshäh varoloin syöäiväke, kenbo siih midä voisi" ["Jokaisella on valta tehdä omansa kanssa mitä tahtoo; vaikka minä veisin oman härkäni metsään korppien syöttäväksi, kuka sille mitä mahtaa"],

uhkaili eräitä vuosia sitten vanha Salmin ukko, uhreista ja niiden kieltopuuhiista puhuen.

Wiime uhrijuhla vietettiin v. 1891. Kahteen vuoteen ei siis ole "härränpäivie" Mantshinsaarella pidetty. Ensi kesänä ajkotaan pitää. "Nygöi-gi on tuliekse vuottu Illjan häkki maruksis", niin kertoi viime syksynä Työmpäsien mies.

Uhrijuhlastaan kertovat mantshinsaarelaiset seuraavan tarun:

"Ennen vanhas sie näit pedru [peura] oli käynyh joga vuottu, uinuh poikki lahten sinä piän ishkiettäväkse [uinut poikki lahden sinä päivänä teurastettavaksi]. erähänny vuon i ugodjih sinä huondes tuulitshu ilmu, da pedru ei nji ennjittänyh aijalleh tulla. [Eräänä vuonna sattui sinä aamuna tuulinen sää eikä peura ennättänyt ajalleen tulla.] A hyö rahvas, nu vuottamah, nu vuottamah sidä pedrua; yht ei näy. [Rahvas odottaa, odottaa sitä peuraa; ei vaan näy.] Hyö otettih da ishkiettih häkki rahvahal syödäväkse. Ku, velli, vai ennjitettih häkki ishkie, ga katshotah: jo i pedru tulou, uibi sie poikki lahten, sarvet vai kekottan. Pedru i tuli mual, endjizen tavan mugah, mänji tshasounan pihal, ga jobo i dogadji häkin. Sen kera, velli, häin njuuhtaldi häkin verii dai prinkastih lahtel dai ui järilleh sinne, kuz tuli.(Peura tuli maalle entiseen tapaansa, meni rukoushuoneen pihaan, mutta jo huomasi härän. Rupesi, veli, paikalla nuuskimaan härän verta, syöksähti lahteen ja ui takaisin sinne, mistä tuli.) Sen jälles enämbiä nji konzu ei pedru tulluh. A pedran tjilah vot joga vuozi ishkemmö häkin." [euran asemesta näet joka vuosi teurastamme härän.]

Lungulansaarella Salmin pitäjää uhrataan niinikään heinäkuun 15 päivänä yksi pässi, toisina vuosina useampiakin. Wiimeinen tällainen uhri tapahtui siellä v. 1892. Wiime vuonnakin olisi uhrattu, mutta eräs varakas sen puolen kauppias pani esteitä toimitukselle. Pässi myötiin ja rahat annettiin sille "tshasounalle", jonka edustalla uhri aina ennen oli tapahtunut.

Aunuksen-Karjalassa käytetään vielä paikka paikoin samanlaisia härkäuhreja kuin Salmin Mantshinsaarella. Ainakin on tämä tapa säilynyt Uukshmäen kylässä Witeleen pogostaa lähellä Suomen rajaa. Sielläkin tapahtuu uhritoimitus kylän "tshasounan" eli rukoushuoneen edustalla.

Uukshmäen "tshasouna" on pyhitetty pyhälle Walassille ja uhri tapahtuu sentähden kesällä Walassinpäivänä. Härkä ostetaan "tshasounan" vuotuisilla kassarahoilla.

Kun kysyttiin Uukshmäen mieheltä, kuka tuo pyhä Walassi oli, vastasi hän: "Walassi, velli näithäi, oli paimenennu, da sit häi piäsi papikse da molittavakse mushenjiekakse. Wot sentäh hänen tshasounan eis i syvväh häkkie." [Walassi, näethän veli, oli paimenena ja pääsi sitten papiksi ja tuli pyhimykseksi ("rukoiltavaksi mieheksi"). Katso sentähden hänen rukoushuoneensa edustalla uhrataan ("syödään") härkää.] — Sen parempaa selitystä ukko ei osannut antaa.

Raja-Karjalassa, sekä Suomen että Wenäjän puolella rajaa, tapaa siellä täällä salokylissä pyhiä puita, joita kansa sanoo "rishtapuiksi." Ne ovat entisajan uhrihonkia ja niiden ääressä toimitetaan vielä tänäkin päivänä kaikenlaisia uhrimenoja. Emännät vievät sinne maitopatoja, saadakseen karjaonnea, kiinnittävät puun oksiin villa- ja pellavatukkoja, tai solmivat niihin lankoja.

Entiseen aikaan ripustettiin kaadetun karhun pääkallo aina uhrihongan oksaan. Sortavalassa olen tavannut vanhoja ukkoja, jotka kertovat, että se tapa vielä heidän nuoruudessaan oli käytännössä. Pari vuotta sitten lapasin Salmissa erään nuoren miehen, päälle päätteeksi luterilaisen, joka itse kertoi niin tehneensä. Noudatti kai kylän vanhaa tapaa.

Erittäin komean "rishtapuun" näin Witeleen kylässä Aunuksessa eräitä kymmeniä kilometrejä Suomen rajalta. Se oli kuivunut honka, noin virstan

verran kylästä, valtatie varrella. Uhrihongan viereen oli pystytetty puinen risti katoksineen. Papisto oli nähtäivästi tällä tavalla koettanut ikäänkuin miedontaa paikan pakanallista luonnetta.

Uhrihongan alaoksat olivat kirveellä karsitut. Maassa oli paljon saviastian-palasia, Witeleen emäntien maitopatojen jäännöksiä. Puun rakoihin oli pistetty lankoja, pieniä villatukkoja ja senkin sellaista.

En tiedä, seisooko Witeleen "rishtapuu" vielä pystyssä? Kaksitoista vuotta sitten, kun kävin kylässä, kohosi se uhkeana maantien laidassa.

Tuuloksen kylän salolla Aunuksen puolella on risti, jonkin juurelle kylän asukkaat joka kesä Walassinpäivänä kokoontuivat uhripuuroa syömään. Puuro valmistetaan "ozran smirumoista" [ohraryyneistä] ja nämä tarpeet kerätään kylän kaikista taloista. Uhriateriaan ottavat osaa sekä miehet että naiset. Warattomatkin, joilla ei ole ryynejä, saavat siltä olla mukana.

Peiposen kylän mäellä Mantshinsaarella seisoo puinen risti. Toistakymmentä vuotta sitten eli kylässä Ontoin Joakoi niminen mies. Joakoi oli niitä vanhan kansan ukkoja, kävi säännöllisesti joka vuosi Kekrinpäivänä syömässä talkkunaa ristin juurella.

Pakanuuden jäännöksiä näkyy olleen se *käärmeenpalveluskin*, jota nykyisiin aikoihin asti paikka paikoin on harjoitettu Raja-Karjalassa. Tämän kertoja tietää ainakin kaksi esimerkkiä sellaisesta palveluksesta. Muutamia vuosikymmeniä sitten syötettiin tarhakäärmeitä (*Coluber natrix*) eräässä myllyssä, tai oikeammin myllärin kodissa, Ruskealan pitäjän Kontio-Leppälahden kylässä.

Wiisonsalolla Sortavalan pitäjässä on yksinäisellä paikalla Haukka-Kokon talo. Siellä elätettiin vielä noin kymmenisen vuotta sitten niinkään tarhakäärmeitä. Käärmeet asustivat tuvan laattian alla ja olivat niin kesyjä,

että määräaikana luikertelivat esiin ruokaa saamaan. Niitä syötettiin maidolla ja talonmäki oli eläimiin niin tottunut, ett'eivät lapsetkaan niitä pelänneet. — Käärmeiden nähtävästi luultiin tuottavan onnea talolle.

* * * * *

Raja-Karjalassa elää kansan huulilla rikas legendasto, jossa pakanalliset ja kristityt käsitteet kerrassaan ovat toisiinsa sekaantuneet. Esimerkkinä mainittakoon seuraava legenda käärmeen synnystä, jonka eräs vanha ukko Salmin Mantsisinsaareltä muutamia vuosia sitten kertoi.

Kerron sen ukon omilla sanoilla:

Konzu [koska] Spuassu? [Kristus] käveli uapostolain [apostolit] kera mual, sit kui hyö erähäs paikas astutah, ga i nähtäh eräs tshuudo [ihme, kumma] virumas mual, midä hyö ei voiija nji mikse arvata. Ga uapostolad i kyzytäh Spuassal: "mibo netshe [tämä] on, ku myö emmo voi nji mikse händy arvata"?

Spuassu sanou heille: "ga se on pirun sylgi."

Ga pyhä Pedri i sanou Spuassal: "midäbö netshe ruadais [tekisi], kui olis netshil [tällä] hengi?"

Spuassu sanou hänel-gä: "Ohou! se luadjis äijän [paljon] pahua, kui olis sil hengi da kui oldas sil pelvassiemenehized [pellavansiemeniset] silmäd."

Pyhä Pedri kui tämän kuuli Spuassah ga i rubei händy kiusuamah: "shto luai netshil pelmassiemenes silmäd da pane hengi."

Ga Spuassu hänen sanua ei nji prostivoinnuh [ei antanut anteeksi hänen sanaansa] i luaddju pelvassiemenes silmäd dai hengen panon sille karun

[pirun, pahan] syllel. Ga kui, velli [veli], vai sil puutui hengi da silmäd, ga tuhjoh [pensaaseen] i shavahtih [pujahti].

Ga pyhä Pedri kui nägi sen, ga i kysyv Spuassal: "a midäbö nygöi [nyt] netshe ruadais, ku peäsi liikkumah?"

Spuassu i sanou hänel: "nygöi mäne tuhjon luo da kaiva se palljahil käzil iäreh sie [pois sieltä]."

Pyhä Pedri kui mänöy tuhjoh da rubien kaivamah, ga kädeh i tartuu dai purou käin shavahuttau [puree savahuttaa]. Häi i vongahtah: "a moi moi, ylen kibiesti kätty puri!"

Spuassu i sanou-ga: "a vot siksei käskid sil hengen panna; katscho nygöi i näit, midä se ruadau."

Dai hyö kodvanje [kotvan aikaa] kui ollah, sid ga pyhäl Pedril käin i puhaldi kui parrekse [käden paisutti kuin hirreksi]. Häi rubei jo vongumah da itkemäh dai Spuassal pokoroimah [rukoilemaan]: "shto [että] auta minuu, eiga [muuten] kuolen!"

Spuassu ottau dai puhuu [tekee taikaa, myöskin puhaltaa] hänen kädeh. Ga ku vai puhui, dai puhallus lauseini [ajettuma asettui] dai käzi parani. Sid Spuassu otti da puolendi mavon vihoi [vWähensi käärmeen myrkkyä]. Häi puolendi njiidy ozan amburiehel [ampiaiselle], ozan mehiläzel, ozan tshihil [nokkoselle], dai ozan kärbazel andoi. Dai sid pyhän Pedrin työndi kirikkömäil: "dai kui rahvas kai lähtietäh kirikös eäreh, sid sinä kirikkömäil killju täytty vägie, shtobi jogainavonje kuulis [kirkkomäellä huuda täyttä kurkkua, että jok'ainoa kuulis] ned sanad, mid minä luvn sinun kädeh puhujes, da sano, shto nengonje elävy mual on rodjinuhes [sellainen elävä on maahan syntynyt], katshokkua, kui kedä purron, ga sid nenga pidäy

puhuo da nämmä sanad lugie, sid paranou se rishtkanzu [kristitty ihminen],
kedä on mado pannuh, eiga se kuolou."

Sen kera pyhä Pedri kui mänöy kirikkömäil, da rahvas jo sie ruvetah
lähtemäh iäreh, ga hänen pidäisgi jo ruveta huiguttamah [huutamaan] njiidy
sanoi, mid Spuassu käski hänelleh ilmoittua rahvahal. A hänelbo huigei i
tulov [häntä hävettää] njiidy ruveta ilmoittamah kaikil. Häi ottau da sil da
täl vai tshuhkuan ned sanad korvah. [Hän kuiskuttaa vaan muutamille
korvaan.] Katsho sentäh-häi nygöi ei kai nji voija puhuo mavon vihoi.
[Sentähdenhän nyt eivät kaikki voi loitsia käärmeen vihoja.] Ze vai se dai
tämä voibi puhuo, kui pyhä Pedri ei niidy sanoi sanonnuh kaikil.

Tämän legendan runollisena toisintona mainittakoon seuraava loitsu,
jonka luki runolaulaja Waslei Jeskanen Korpiselän kirkonkylästä. Loitsun
sain talteen v. 1888.

Käärmeen Pistosamt:

Sylgi Syöjätär merellä.
Laski kublan lainehilla.
Tuota tuuli tuuitteli,
We'en hengi heilutteli
Kolmekymmendä kezeä.
Ajoin aalto kallivolle
Tuon päivy komakse paahto,
Wesi pitkäke venytti.

Kulgi Kristus tiedä myöten
Pienen Piedarin keralla.
Kysyi Kristus Piedarilla:
"Missäs on piä pahalle pandu?"
"Pahassa padaranissa."

"Missäs on silmät sillä tehty?"
"Silmät on liinan siemenissä."
"Missäs on koi'on korvat tehty?"
"Korvat on lammin lumbehissa."
"Missäs on hambahat haettu?"
"Orahissa Tuonen ozran,
Werihin on vierevissä,
Roa'akse rubeavissa."

"Pistä nyt sormesi edehen."
Jo kiärme pisti sormeh Piedarie.

"Woi se paha pagana
Tule työsi tundemahan,
Pahasi parandamahan.
Sima suussasi sulo'a,
Mesi heitä kielelläsi,
Ennenkuin sanon emolla,
Puaputtelen vanhemballa."
Sula voi sulattavina,
Hengin huogaelduani,
Käsin piällä käydyväni;
Rasva riävyteldävinä.
Sulembat sinun vihasi,
Suin sulin on puhelduani,
Hengin huogaelduani.

"Kipu on tyttö Tuonen neidji
Kivut kiäri kindahase,
Kipuvakkanje käessä.
Muan karva olit kanervan karva."

Sortavalassa ollaan jo runo- ja taikamaiden kynnyksellä. Siellä kuulee vielä kansan suusta loitsuja, itkuvirsiä ja vanhoja lyrillisiä lauluja. Eepilliset sankarilaulut ovat siellä nyt jo joutuneet melkein unohduksiin.

Wielä 20—30 vuotta sitten käyttivät emännät Sortavalassa monta taikatemppua, kun keväällä laskivat lehmänsä läävästä. Jotenkin samanlaisia taikoja näkyy käytetty, samoja loitsuja luettu muuallakin Itä-Karjalassa.

Karja laskettiin läävästä "jyrrinpäivänä", toukokuun 5 p:nä. Toisinaan oli maa silloin vielä lumen vallassa, siellä täällä vaan vähän pälviä, mutta siitä huolimatta oli karja ulos laskettava. Ennenkuin "siivatat" ajettiin läävästä, "kiersi" emäntä ne kolmeen kertaan. Hänellä oli siinä toimesta kolme rautakalua: veitsi kädessä, toinen hampaissa ja kirves vyöllä. Toisessa kädessään piti hän kolme palavaa pärettä. Päreiden tuli olla "pintapäreitä", ja jokaiseen oli piirretty kolme "viiskantaa."

Wiiskanta on vieläkin Raja-Karjalassa yleisesti käytetty taikamerkki. Se leikataan milloin mihinkin paikkaan, esim. uksen pihtipieleen y.m. Talouskapineisiin piirretään niinikään usein viiskannan merkki ja vanhoissa kanteleissa on se tavallinen. Muodoltaan on se seuraavan näköinen.

* * * * *

Kun emäntä näin oli "kiertänyt" karjansa, antoi hän jokaiselle raavaalle leipäpalasen, johon oli sekoitettu hylkeenrasvaa, unninhaahloista otettua karstaa ja kattilassa kuumennettuja suoloja. Tämän jälkeen tervattiin kukin lehmä neljästä kohdin: sormien ympärystästä, turvan päältä, otsasta ja ristiselän kohdalta. Lampaat tervattiin ainoastaan otsasta.

Emäntä nousi nyt läävän ukselle ja hänen alitsensa piti karjan kulkea. Karja ajettiin ulos läävästä "virpavitsoilla", joita tähän tarpeeseen oli talossa

säilytetty palmusunnuntain ajoista. Karja ajettiin metsään päivännousuun päin.

Emäntä oli sillä välin astunut alas korkealta asemaltaan, läävän ukselta, ja rientänyt metsään karjan edellä, valkea huivi päässä ja valkeat kintaat kädessä. Täällä kyyristyi hän puun juurelle ja luki seuraavan loitsun:

Metsän herra, moan kuningas,
Kun katsoit kartanossa.
Niin hoi'a katajikossa.
Anna rauha raavahalle,
Pane suet suitsit suuhun,
Karhut rautakahlehisin;
Anna rauha roavahille,
Sontajaloille sovinto!
Tuo villat viitsimättä,
Muun katehen katsomatta;
Suin sulihin, päin päivihin.
Osin onnen ruohosihin.

Tämän jälkeen toi emäntä karjan takaisin läävään ja luki:

Terve maalle, manterelle,
Terve tallimestarille;
Karma kultaa, toinen hoppiita.

Nyt pestiin karjakellot rainnassa ja tätä pesuvettä valeltiin sekä karjan että paimenien päälle. Kaiken tämän teki myös emäntä, lukien:

Hyvä Kain, kaunis Katri,
Anna valkia vasikka.
Kelpaapa se kirjavakin.

Suu rumaksi ruokana makkiiks.
Nyt ootta, talven syöneet rusuu ruumenta,
Pehupellon olkii.

Jos sattui kesällä maito tulemaan viruvaksi, niin meni emäntä läävään,
heitti päähineen päästään, hameen yltään ja otti nämä vaateparret ynnä
lattialuudan käteensä, löi jokaisella lehmää kolme kertaa päähän ja luki:

Ken katein katsonoo,
Silmin kieroin keksinöö,
Silmät vettä vuotakohon,
Hyhmänä kyhertäköhön.
Kulkkuhun verinen tulppa,
Lemmon lukko leukaluihin,
Hiiliseiväs sieramihin.
Ken lie suilla suuellunna,
Mie sanoilla salpaelen.

Jos lehmä tuli kipeäksi, niin hivutettiin jauhoja "ukontaltasta", otettiin
kynnyksen alta "uperoita" [tomua] ja tyhjän tupen pohjasta "musseroita"
[ruuhkaa]. Kaikki tämä pantiin korvoon lehmän juomaveden sekaan. Korvo
kannettiin uuninhavulla lehmän eteen ja tämän selkään pantiin housut.
Korvosta ammennettiin lehmälle juomaa vanhalla, varrettomalla
kenkärajalla ja sanottiin: "Suus rumaks, ruokas makkiiks."

Ajosta parannettiin seuraavalla tavalla. Kuumennettiin "ukontaltta" ja
painettiin sillä kipeää paikkaa. Tätä tehdessä luettiin seuraava loitsu:

Puuhun pahkat, maahan mahkat,
Wuorehen veriäkämät;
Puun juuret punottamahan,
Lepän juuret leusomahan,

Pajun juuret paisettumahan!
Kivii kivistämähän,
Paasii pakottamahan.
Ei kivet kipuja kestä,
Paaet vaivoja valita;
Kivo keskellä mäkeä,
Loukko keskellä kiveä,
Tuohon tuskat tungetahan,
Sekä pakot paiskatahan.
Olj miulla ennen musta koira,
Rakki rau'an karvallinen,
Joka söi kylän koirat,
Kylän noijat noppajaili.
En puhu omalla suulla,
Puhun suulla puhtahalla,
Herran hengellä hyvällä
Nämä päästöt päästämähän,
Puutunnaiset purkamahan,
Kirolaiset kiehittelemään,
Rikoksista riisumahan.

Palohaavoja parannettiin seuraavalla tavalla. Otettiin "manttia" eli kermaa ja pantiin se "lyytiskälle" [kupin vati eli tassi]. Tassissa oleva kerma kuumennettiin, asettamalla tassia hehkuville hiilille. Vasemman käden nimettömällä sormella maisteli sairas kolme kertaa kermaa ja loitsija luki kolmeen kertaan seuraavan loitsuluvun:

Tiiän mie tulesta synnyn:
Wuoresta vetosen synnyn,
Tulen synnyn taivahista.
Akka vanha, vampullinen,

Koukkuleuka, konstillinen
Istuu kivun kivellä,
Kipuvuoren kukkulalla,
Lukoo tulen vihoja,
Tulen töitä tietelööpi,
Iäinen kattila käessä,
Jäinen kauha kattilassa.
Kuka lie paljon palanna,
Wiskoo vilua vettä;
Kunka lie korpunna kovaksi,
Sitä jäillä jeähyttellöö.
Wetolainen ilman lintu
Lentävi, liputtelevi
Yheksän meren ylitse,
Meren puolen kymmenettä;
Tuopi tuolta voitehia
Kuu en heinän kukkasesta,
Sa'an heinän helpehistä,
Tuorehesta turpehesta
Mehiästä mättähästä.

Loitsiminen ja taikalukujen käyttäminen on vanhoista ajoista niin juurtunut Raja-Karjalan kansaan, että se joskus käsittää kirjallisuutemme taidetunouttakin loitsuna. Sellainen hauska tapaus sattui minulle kerran Suistamolla.

Laulatin erästä sen puolen runolaulajaa, Shemeikan Iivanaa, josta tuonnempana tulen enemmän puhumaan. Iivana luki juuri metsämiehen loitsua. Saapuvilla oli Timo niminen mies Korpiselästä. Timoa nähtävästi alkoi ikävystyttää se seikka, että koko illan niin yksinomaaisesti Iivanan kanssa haastelin. Sanoi kesken kaiken, että osaa hänkin karhun loitsun, ja

päälle päätteeksi aivan uuden, jota ei tämän puolen miehet tunnekaan. Oli oppinut loitsun Ruokolahdella, ollessaan siellä ilveksen hiihdossa.

Alkaa sitten Timo lukea sitä Ruokolahden loitsua. Hämmästykseni oli suuri, kun huomasin sen melkein sanasta sanaan Suonion "Suksimiesten lauluksi." Kansakoulu-lapsista oli se nähtävästi levinnyt kansaan ja Timo oli vienyt sen mukanaan Korpiselkään.

Jos Krohn vainaja vielä eläisi, niin huvittaisi se häntä arvatenkin suuresti, että hänen runonsa jo kulkevat loitsuina Korpiselässä.

* * * * *

Ei ole monta vuotta kulunut siitä, kuin Sortavalan Rantlahdessa vielä eli vanha runolaulaja Ontrei Wanninen eli Borissa, jolla viimeksi mainitulla nimellä kansa häntä tavallisesti nimitti. Ontrei ukko näkyy nuoruudessaan olleen taitava virsien laulaja, päättäen niistä runoista, joita hän vielä vanhoilla päivillään muisti ja osasi. Ukkoa käytettiin takavuosina ahkerasti Sortavalassa ja ujostelematta hän siellä runojaan lauleli.

Rautlahden kylä sijaitsee lähellä Laatokan rantaa eräitä kilometrejä itäänpäin kauniista Kirjavalahdesta. Kylässä oli useampia taloja, mutta kolme niistä on muista erillään, eräässä notkossa, jonka alanteessa juoksee pieni Heinojan joki. Aivan lähellä taloja aukenevat Laatokan aavat ulapat ja Laatokkaa kohden rientää alanteessa juoksevan joenkin vesi.

Nuo kolme puheena olevaa taloa ovat kaikki Wannis-suvun hallussa, ja monta sukupolvea on jo siirtynyt manalan majoille, siitä kuin seutuun asettui asumaan ensimmäinen Wanninen, suvun kantaisä, josta talojen nykyiset asukkaat polveutuvat.

Suvun kantaissästä kertovat tarut, että hän oli kuuluisa tietäjä, oppinsa saanut Lapissa, jossa hän oli "tietäjän koulua" käynyt. Lapissa olo mahtoi olla erinomaisen rattoisaa, koska kerrotaan Wannisen kokonaista kolme vuotta siellä oleskelleen. Wiimein sanotaan tietäjän kuitenkin ikävystyneen aikojaan, oudostuneen elämätään Lapin laajoilla tantereilla. Oli jouluaatto ja hänet valtasi vastustamaton halu päästä kotimailleen juhlan viettoon.

Mutta pitkä oli matka ja mahdottomalta näytti tuo pääseminen. Kutsuu kuitenkin kokoon Lapin "kyytimiehet" ja lupaa parhaan Mustikki lehmänsä palkaksi sille, joka saattaa hänet entisille elomailleen.

Astuu silloin esiin joukosta yksi; se sanoo kulkevänsä kuin teiri.

Ei tää hyvä minulle, vastaa Wanninen.

Astuu joukosta toinen, kehuu nopeuttaan, sanoo nuolen tavoin lentävänsä. Ei kelpaa sekään.

Silloin tarjoutuu kyytimieheksi kolmas lappalainen. Kysyy häneltä Wanninen, tokko tuo äijänkin jaksaa matkaa tehdä ja kuin väleen. Se siihen vastaa: "mie oon siellä, täällä."

Tämähän se vasta minun kyytimieheni onkin, arvelee Wanninen. Korjaan istuu. Tiellä puhaltaa tuuli hatun Wannisen päästä. Tämä sanoo kyytimiehelle, että hevonen pitäis seisottaa, hattu kirpos. Se kyytimies siihen vastaa, että jo oli tultu seitsemän kirkonmäkiä siitä hatun kirvontapaikasta.

Tulee sitten Wanninen kotiin ja siellä on joulunvietto parhaillaan. Menee sitten aamulla läävään niitä lehmiään katsomaan. Kai oltiin siivatat tallella, yks ol' Mustikki poikessa. Eikä sitä sen ko'ommin nähty eikä kuultu.

Taru ei mainitse, lähtikö Wanninen enää toista kertaa laulurikkaaseen Lappiin. Se vaan tiedetään, että kotoisen pirtin savussa hän kuoli, jättäen

tietomahtinsa perintönä lapsilleen. Aina siitä pitäen on Wannisia mainittu mahtavina tietäjinä, taitavina laulajina. Suvun viimeinen tietoniekka ja laulaja oli Ontrei ukko. Pojista on polvi muuttunut. Nuoret sanovat vanhan kansan virsiä "loruloiksi", pitävät niitä joutavina, arvottomina.

Wannis-suku on kreikkalais-katoolinen, niinkuin yleensä kaikki Karjalan runolaulaja-suvut. Ukko Ontrein uskonnolliset käsitteet olivat, kuten arvatakin sopii, hieman sekavat. Wanha ja uusi usko taistelivat hänessä. Melkein puoleksi kerskaamalla puhui hän olleensa kosiomiehenä lähes kahdellesadalle pariskunnalle. Eivät silloin "kateet" pystyneet, kun vaan "Borissa" oli yhtenä nuotehessa. Taskussaan piti hän sellaisilla retkillään "ukontalttoja", jotka varjelivat häntä ja saattoväkeä pahansuopien ihmisten juonista. Mahtavat loitsut vielä senkin lisäksi.

Ja loitsujaan uskoi ukko Ontrei täydellisesti. Kun häntä kerran pyysin "metshimiehen lukkuu" lukemaan, sanoi hän, ei niitä sellaisia osaavansa: ei ollut koskaan pyssyä pidellyt, eikä siis pyssymiehen loitsujakaan tarvinnut.

Hänen isänsä, Boris Wanninen, oli maan kuulu tietäjä. Tästä isästään kertoi Ontrei ukko, että hän osasi "pahaa miestäkin" puhutella. Kun Ontreilta kysyttiin, eikö hän koskaan ole tuollaisiin keinoihin ryhtynyt, sanoi hän niitä luvattomiksi keinoiksi, joista "tuloo riähkä" [tulee synti] ja joihin ei siis kenenkään pitäisi turvautua. Kysyttiin sitten, millä voimalla se Ontrei saapi taikansa aikaan. Siihen vastasi hän juhlallisesti ja runomitalla:

Mie liikun Ukon väellä,
Jumalan väellä,
Wäellä vanhan Wäinämöisen.

Tämän vastauksen kuulin ukon kahdesti antavan tuohon samaan kysymykseen.

Ontrei Mannisen loitsuista mainittakoon tässä "Tulen luku", joka kuuluu seuraavalla tavalla:

Iski tulta ilman Ukko,
Wälähytti Wäinämöinen,
Kolmella kokon sulalla,
Kirjavilla kiärmehillä.

Miss on tuli tuuitettu,
Walkeainen vaivuteltu?
Kätkyessä kultaisessa,
Hihnoissa hopeaisissa,
Alla parren autuahan,
Keskellä Kiesuksen keheä.

Tuo poltti pojalta polvet,
Rikkoi rinnat tyttäriltä;
Läpi maan, läpi Manasen,
Läpi reppänän yheksän.

Hara vanha poltettiin,
Porot suolle kylvettiin.
Yöllä vietihin vetehen,
Kuutamella kaivattiin
Werkot veljeksiin kutomat,
Sisäreksiin ketreävät.

Puuttuiko sitä kaloa,
Jota varten verkko tehty;
Puuttui halea hauki.
Halottiin hauin vatsa,
Siell oli sileä siika.

Halottihin siian vatsa,
Siell oli sini keränen.

Purettihin sini keränen,
Sielt oli puna keränen.
Purettihin puna keränen,
Siell oli tulikipuna.

Tuli poika Pohjolasta,
Uros uuesta kylästä,
Tuli huosti housun suusta.
Paloi pojan helmehistä.
Hytöll' oli kauha kattilassa;
Wiskoo vilua vettä
Paikoille palanehille,
Tuimille tulen kivuille.
Herran henki voiteheksi,
Luojan luomi katteheksi.

Eepillisiä runoja lauloi ukko Ontrei Wanninen paljon. Wahinko vaan, että olivat niin katkonaisia. Taisi jo muisti ruveta pettämään. Ei tuo kumma ollutkaan, sillä olihan sitä ukolla jo ikääkin. Yhdeksättäkymmentä kävi jo kuollessaan, sillä hän oli syntynyt 1805. Seppo Ilmarisesta lauloi Ontrei sen runon, jossa kerrotaan, kuinka seppo rupesi takomaan itselleen kullasta morsianta, hopeasta ikisopua. Wäinämöisen soitosta lauloi hän seuraavan runon:

Teki Kauko kanteloista,
Wiron seppä vinkeloista.
Eikä puusta, eikä luusta,
Sapsosta sinisen hirven,
Poropetran polviluista.

Mistäs kansi kanteleeseen?
Lohen purstosta punaisen.
Mist' on naklat kanteleesen?
Hauin suuren hambahista.
Mistä kielet kanteleesen?
Hiuksista hiien eukon,
Harjasta u'en hevosen.

Saipa kannel valmeheksi;
Soitti piiat, soitti poiijat,
Soitti miehet naimattomat,
Soitti nainehet urohot.
Ei ilo ilolle tunnu,
Laulu lauluks ei tajunna.
Etshittihin soittajia,
Soittajia, laulajia
Ylähäisist, alahaisist,
Jumaloista, maanemistä.

Löytyi vanha Wäinämöinen;
Teki tiellä termeyyen,
Torokalla toprouen:
"Annas Kauko kanneltasi,
Wiron seppä vinkelosi.
Kenen on miekka pitembi,
Kenemb' on kalpa kaunehembi."
Löytyi vanhan Wäinämöisen
ynnen mustoa pitembi,
Olen kortta korkiambi.
"Annas Kauko kanneltasi,
Wiron seppä vinkelosi

Sormille pojan sogian,
Käsille vähänäköisen."

Iski kerran, iski toisen,
Iski kohta kolmannenkin.
Jo ilo ilolta tuntui,
Laulu lauluksi tajusi;
Alkoi sormet souatella,
Käsivarret vatvatella.
Ei ollut sitä metshässä
Siivin kahen lentäväistä,
Jalan neljän juoksevaista,
Ku ei tullut kuulemahan,
Soitellessa Wäinämöisen,
Kutka kullervoi'ellessa
Lohenpurstoista iloa,
Kalanluista kanteloista.
Ei ollut sitä meressä
Evän kuen katkevaista,
Purston puikerrehtavaista,
Ku ei tullut kuulemahan,
Soitellessa Wäinämöisen,
Kutka kullervoi'ellassa
Kalanluista kanteloista,
Lohenpurstoista punaisen.
Kenki itse Hiien eukko
Kultasuilla kukkaroilla,
Weitsellä hopeapäällä,
Jonka piä satoja maksoi,
Terän ei ollut tietäjeä.

Kuten jo edellisessä mainittiin, käytettiin Ontrei ukkon ennen hänen nuoruudessaan paljon kosiomiehenä, hän kun oli taitava tietäjä. Nuoteessa piti entiseen aikaan, jos suinkin mahdollista, oleman tietäjämies mukana suojelemassa morsiussaattoja "katshojista" eli pahansuovista ihmisistä. Sellainen se oli vanhan kansan tapa.

"Läksiisissä" ja "häissä" ["Läksiiset" vietettiin aina ensin morsiamen kotitalossa. "Häät" eli tulijaisjuhla vietettiin sulhasen luona, uudessa kodissa.] laulettiin silloin paljon kauniita häävirsiä, joissa morsianta varoitettiin unohtamasta äitiä ja isää, neuvottiin nuorta pariskuntaa elämään sovinnossa ja rakkaudessa. "Tietoniekka" kosiomies, hän se luonnollisesti oli sellaisissa tilaisuuksissa ylimpänä laulajana. Sillä tietomahti ja laulumahiti lienevät milt'ei aina olleet yhdistetyt.

Waikka Ontrei Wannisen häärunot ovat samanlaisia kuin Kalevalassakin löytyvät, niin mainittakoon niistä kuitenkin pari kappaletta osoitteeksi siitä, minkälaisia runoja häissä laulettiin noin 40—50 vuotta sitten Sortavalassa ja muissakin Itä-Karjalan pitäjissä.

Häävirsi.

Ontrei Wannisen laulama. Saatu talteen 1889.

Toisin, toisin neito rukka,
Toisin toisessa talossa,
Perehessä vierahassa,
Toisin ukset ulvasoopi,
Toisin vierö'ö veräjät,
Sano'o saranarauat,
Toisin leibä paistetahan.

Nouse kuuta katshomahan,
Otavaista oppimahan.
Konsa sarvet suorahan suvehen,
Pursto perin pohjasehen,
Silloin nuorten nousuaika,
Wonhojen lepuuaika.
Ota piitä pikkaraisen,
Takloa pieni murunen.
Iske tulta tuikahuta,
Käy kuja kyyryllähän,
Läävä länkämöisillähän.
Katsho kyttä kytty'ystä,
Wasikainen voajan peästä,
Katsho karkko karsinasta,
Emälammas lattialta.
Luo silmäs sikojen peälle,
Anna heinä hevolle;
Tule kolmena tubahan,
Tuo on lunta, tuo on luuta;
Tulitikku hambahissa;
Muista lattiis la'aista,
Elä lapsia lakase,
Nosta lapset lavitshalle,
Anna puikkoset kätehen,
Kuin ei puikkoset kätehen,
Anna leibeä kätehen,
Pane voita leivän peälle.

Häävirsi.

Ontrei Wannisen laulama 1889.

Kuules sulho kuin sanelen,
Kuin sanelen, kuin anelen:
Neuvo neitiä neljä vuotta,
Wuosi neuvo suusanalla,
Toinen silmän iskennällä,
Kolmas on jalan polulla.

Kuin et sitte hyveä saane,
Otappa oven ta'akse,
Opeta oven takana,
Neuvo nelisnurkkasessa.
Ota vitsa viiakosta,
Koivu korvenrantasesta
Nahkaruoska naulan peältä.
Elä pieksä pientarella,
Elä nurmella nukita.
Kylän kyntäjät näkö'öt,
Astujat ajattelo'ot;
Jott'ei tuota anoppi kuulis
Eikä appi arvoaisi.
Kuin neittä hyvin pitelet,
Kuin mänet apen kotihin,
Puistat heinii hevolle,
Kakravakka kannetahan,
Jtshelle mitä kutakin.
Kuin neittä pahoin pitelet,
Kuin mänet apen kotihin,
Puistat heinä hevolle,
Rikkavihko viskataan,
Hevosesi hirtetähän
Omilla ohjasvärkilläsi,

Itshii letillä leikatahan
Keskellä kujan lakiita.

Wertauksena mainittakoon tässä eräs hääruno, saatu talteen Korpiselästä
v. 1890. Se kuuluu näin:

Onpa meijän neitosella
Willavaipan viipsahukset,
Tuultohurstin huiskahukset,
Savoin parin sukkasia,
Tuhat tuotavaa lapaista,
Reävyttäin on rätsinöitä,
Monin parin paitasia,
Latikoita lasten vyöksi,
Nauhoi naisten tarpeheksi,
Tuulimyllyn tuiskahukset,
Wesimyllyn viepsahukset.

Wain onpa mehän sulhollakin
Keko kullalla keritty,
Purnu puituja eloja.
Toinen purnu puimatonta,
Sata saatuja rahoja,
Toinen sata saamatonta,
Tuhat tuohikenkäsiä,
Wiistuhatta virsusia,
Muuta eluo sitäi enemmän,
Sata sarkatankkisia,
Puoltuhatta pöksysiä;
Hevosii on heillä paljon;
Laviat on lammaslaumat,

Lehot täynnä lehmäsiä,
Warsinkin on vuohisia.
Appi ainoa isäntä,
Anoppi ainoa emäntä,
Kytyjä on kyllältäsi,
Natosia on kosolta.

Hyvä ompi ollaksesi,
Kaunis koaputellaksesi,
Wain ei niinkuin ison koissa.
Toisin ovet ulvasevat,
Toisin naukuvat saranat.
Appi haukkuu ahkioksi,
Anoppi vesihavoksi,
Kyty kynnyksportahaksi,
Nato naisten rynttäriksi.
Illat istut ikkunoissa,
Keski-illat kellarissa,
Puolipäivät porstuassa,
Wiikkokauet veräjän suussa,
Kuukauet kujan perässä.
Itkeä hyryttelet,
Kuuntelet kujan perässä.
Ammuuko anopin lehmät,
Navon lehmät naukaseeko,
Winkuutko isännän siat,
Hirnuuko kyvyn hevoset?
Katsahat isos kotihin,
Enemmän emosi luokse.
Sanot: tuolla näkyy kotini,
Kujan katto kuumottaapi.

Isän ikkunat näkyvi,
Emon sauna lämpiääpi.
Woi poloinen päiviäni,
Ikäviin inehmon lapsi,
Oli ennen aikanahan
Siskoilla siliä sintsi,
Weikoilla vene punainen
Wain ei nyt tätä nykyä.

* * * * *

Paitsi näitä häärunoja löytyy Itä-Karjalassa vielä toisenlaisia runoja, joita kansa käyttää häissä ja hautajaisissa, n.s. itkuvirret. Itkuvirret eivät seuraa mitään runomittaa. Niissä on vaan huomattava alkusointu ja kerto. Itkuvirsien ominaisuuksiin kuuluu myös deminutiivisten sananmuotojen runsas käyttäminen.

Itkuvirsien laulaminen on aina naisten tehtävä. Ne lauletaan, tai paremmin sanellaan, itkunsekaisella äänellä. Keskellä runoa joutuu itkijä viimein itse niin mielenliikutuksen valtaan, että hän todellakin itkee nyhkyttää. Henkeään vetämättä, sanelee hän pitkät matkat runoan, kunnes viimein hengästyneenä keskeyttää sanelemisen voiikkaavaan nyhkytykseen. Sitten alkaa hän uudestaan siitä, mihin lopetti, kunnes vaikeroiva nyhkytys taas keskeyttää hänen puhettaan. Ja niin jatkuu runoa, kunnes se on loppuun lausuttu.

Itkuvirsiä, lauletaan ainoastaan kreikanuskoisen väestön keskuudessa. Niitä käytetään vielä tänä päivänä, vaikka tosin harvoin, Sortavalan pitäjässä, vielä yleisemmin Salmin kihlakunnan kreikanuskoisissa pitäjissä ja Aunuksessa. Kieli niissä on syvää Itä-Karjalan murretta, niissäkin seuduin, esim. Sortavalassa, missä kansa ei tätä murretta puhu. Itkuvirret ovat oudokseltaan vaikeita ymmärtää. Täytyy olla hyvin perehtynyt Itä-

Karjalan kielimurteeseen, saadakseen niistä selvää. Itkuvirsien ymmärtämistä vaikeuttaa vielä sekin seikka, että niissä käytetään niin paljon termejä eli nimityksiä, joilla on aivan oma, rajoitettu merkityksensä. Niinpä merkitsee sana "ilmoin" toisen sanan edellä "sulhaspuolta." Esimerkkinä mainittakoon:

Äidin nimityksiä: Isän nimityksiä:

Waivan nägiäzein.
Sulattoman suviazein. Aigoin armozein.
Kallis kandajazein. Sulan "
Armas aigomazein. Päivien "
Nainje tshuudittajazein. Ehtoin "
" kuvoajazein. Kergein "
" savistoazein. Kallis "
" keritteäzein. Pestyn "
" päivin ottajazein.
" voaliazein.
" kandajazein.
" kylvetteäzein.
" verzoazein.
" maksoazein.

Morsiamen nimityksiä: Sulhaskansan nimityksiä:

Aigomani lapsi. Ilmoin aigomazed.
Kannettuni " " elätettyzed.
Wiervä " " kuvoamazed.
Wierähtänyd " " pestyzed.
Tshuuditettuzein. " kaunettuzed.
Elpynyt eväs. " hypitettyzed.
" mezazed.

" idvomaized.

" savistettuzed.

Samalla kuin tässä kerrotaan häätkuista, kerrottakoon myös lyhyesti niistä Raja-Karjalan kansan tavoista, jotka itkuihin likeisesti liittyvät. Salmin kihlakunnan salokylissä noita tapoja vielä yleisesti noudatetaan. Rintakylissä ovat ne jo alkaneet joutua unhotuksiin.

Kun nuori mies on päättänyt lähteä tyttöä kosimaan, hankkii hän ensin puhemiehen itselleen. Tämä lähtee edeltäpäin tytön kotiin kysymään lupaa kosimiseen. Eräitä päiviä sen jälkeen saapuvat kosija ja puhemies taloon, tavallisesti jonkun kolmannen miehen seurassa. He tervehtivät talonväkeä seuraavilla sanoilla: "ennen käimmö muikse vierahikse, nygöin sulhasiks." Tähän vastaa talonväki: "anna Jumal niidy kuulla, elä hallavuozie." Tervehdykseen kuuluivat entiseen aikaan vielä seuraavat runosäkeet:

Tuba teht' on miesten tulla,
Tallji on hevostu taluo,
Soppi laittu sormikkahil,
Kirstut kindahie pideä,
Waarnat vägi-vaattehil.

Kosija ja puhemies levittävät nyt kihlat tytön eteen, setelirahaa y.m. Tyttö ottaa ne vastaan, mutta antaa ne kohta takaisin, ell'ei suostu naimatarjoomukseen.

Toisinaan saattaa hän niitä pitää kauemminkin takanaan, kerskatakseen niistä tuttaviansa seurassa.

Sulhasen ja puhemiehen ollessa talossa, toimitetaan heille kestit. Naiset laittavat piiraita, minkä ennättävät. Kun sanoma tästä saapuu kylään, niin kokoontuu taloon paljon muutakin väkeä. Kylän "brihat" [nuoret miehet],

jotka ovat hellin mielin tyttöä ajatelleet, tulevat usein hekin naimatarjoomuksiin tekemään ja sulhaispidot saattavat joskus kestää useampia päiviä. Tyttö ottaa kultakin heidän kihlansa ja antaa ne taas takaisin, kunnes on valinnut mieleisensä miehen, tai hyljännyt kaikki kosijat.

Jos tyttö on sulhaseen suostunut, määrätään päivä kihlajaisille eli "lujuzille." Ne toimitetaan papin läsnäollessa ja niillä on sitova voima. Kolme viikkoa lujusien jälkeen vietetään vihkiäiset. Sen jälkeen vietetään morsiamen kodissa "läksijäisiä", kun aviomies tulee nuorikkoa hakemaan.

Kohta lujusien eli kihlajaisien perästä haetaan taloon itkuvirsien taitaja vaimo morsianta "itkettämään."

Morsianta itketetään joka päivä sekä kotona että kylässä. Tätä tehtäissä peittävät itkijävaimo ja morsian kasvonsa huivilla ja huojuvat kaulakkain laattialla. Niissä juhlissa, jotka seuraavat kihlajaisia, itketään monta kaunista itkua. Kun itkeminen tapahtuu kylässä, on sillä sivutarkoituksena avun pyytäminen uuteen kotiin. Köyhemmillä ei tietysti ole varoja pitää itkijäakkaa kotonaan. He koettavat kuitenkin hankkia sellaisen läksiäisiin.

Hääitkut omat erittäin runollisia ja kauniita. Morsian muistelee niissä lapsuutensa kotia, äidin armaan rakkautta. Äiti ottaa syvästi liikutettuna viimeiset jäähyväiset lapseltaan. Edelleen puhutaan niissä morsiamen velvollisuuksista uudessa kodissa.

Hääitku.

Morsian itkee äidille, muistelee hänen hyvyttään ja rakkauttaan:[1]

Suuret kiitoksuot, maksoazein, maguttelemoa;
Suuret kiitoksuot, keritteäzein, kaikenloaduisilla armozilla.
Passibo, savistoazein, maguttelid savunalazed unuod.[2]
Nainje, kuvoazein, kurjasta kädyzillä kuonnuttelid,
Kandoazein, tjuudittoazein, kädyzillä toisilla katteliid.
Pesetteäzein, suuret kiitoksuot, lavostoazein, kandajazein, sinun
laubenveldazi.
Suuret kiitoksuot, keritteäzein;
Tuhannenkerdazed kiitoksuot, naine tjuudittoazein, kylläzien
unuozien maguttelemoa.
En onnakko liene, elätteäzein, ilmoim elätettyöziin mändyö,
sammunud siemen savunalazien magoaja.[4]
Pideä onnakko kurjazen, ilmoim kuvoamaziih mändyö, enzi
kukkosien laulua kuulla.
Kuin mie voin ruveta, utshiazein, unohtamaah siun hyväziedäs;
En vois elätteäzein siun hyväzissäs elävie erozie pideä.

[1] Tämän itkuvirren on sanellut vaimo Ogafja Leinonen Sortavalan pitäjän Purovaaran kylästä v. 1888.

[2] Äiti nousi varhain aamulla vuoteeltaan ja pani pirtin lämpiämään. Kun tytär heräsi, oli äiti jo toimittanut kaikki aamuaskareet ja savu tuprusi savupirtin katonorsissa.

[3] Kun äiti viimein meni herättämään tytärtä, niin hän ei kuitenkaan raskinnut sitä tehdä: toisella kädellä tosin nostatteli (kuonnutteli) makaajaa, mutta toisella kädellä sovitti peitettä hänen päälleen (katteli).

[4] Ilmoim elätettyzed s.o. sulhaistalon väki.

Kirjakielelle käännettynä kuuluisi tämä itkuvirsi näin:

Suuret kiitokset, maksajakseni, lapsuuteni unesta;
Suuret kiitokset, kerittäjäiseni, kaikesta armostasi.
Kiitos, pesijäni, savunalaisista unista.
Nainen, turvaajani, minua kurjaa käsillä nostattelit;
Kantajaiseni, tuudittajani, toisilla käsillä kättelit.
Pesijäni, suuret kiitokset, lavostajani, kantajaiseni, sinun
laupeudestasi
Suuret kiitokset, kerittäjäiseni.
Tuhannenkertaiset kiitokset, nainen, tuudittajaiseni,
kaikenkylästä unista.
Elättäjäni, saanenkohan enää, sammunut siemen, sulhaseni
kotiin mentyäni, maata savunalaisia unia.
Saavuttuani sulhaseni kotiin, saanen, kurja, kukon ensi
kukuntaa kuunnella.
Kuinka voisinkaan, opettajaiseni, sinun hyvyttäsi unhoittaa;
Elättäjäksi, sinun hyvyytesi ei sinä ilmoisna ikänä voi
mielestäni unohtua.

Hääitku.

Morsian itkee äidistä erotessaan, kehoittaa äitiä tiedustelemaan hänen elantoaan miehelässä. — Ogafja Leinonen 1888.

Kuin mie soan elämä ilinoin elätettyzien eloksiin,
Kysele, kylvetteäzein, kylän kävijöill,
Savistoazein, savvan kandajill,
Tule, verzoazein, minuu vieduimah.
Jos tulet illoin kuvoamazien kujozien suuh,
Tule, pezetteäzein, tule pellon piäh;
Jott eigo kuulu illoin kuvoamaziss kumman iänyzie.
Tule, pezetteäzein, illoin pestyzien perttiziin;

Katsho ilmoin kannetuzien kaikkien piällä,
Ilmoin pestyzien perttikunnan piällä.
Tulet, tjuudittoazein, oldanneh ilmoin hypitettyzed
hyvillä mielin.
A Ulin oldanneh ilmoin vezazed vihazen loaduized,
Elä virka, verzoazein, vesselie paginoi.
Mie ilmoin elätettyziss kuin elän,
Jos tulov miulan ilmoin idvomaiziss suured igäväd,
Libo minun vieriiäisty vihattanne,
Mänen udronje ulgoilmaziih;
Kylmänje kyyneldämäh,
Ja kuin minull, kylmäzell siemenell, kyyneled lähtöv,
Mie kuin tulen ilmoin pestyzien kera ykziih perttizihi,
En voi sanuo ilmoin savistettuzill, jotto minun silmäss
suurien abeihen täh vezi lähtöv;
Mie ilmoin voalimazie valehtelen:
Polttozell siemenell porotti pohjanje tuuli veen silmiss;
Siid ei ilmoin savistettuzed soaha sanoja,
Eigä ilmoin vezazed vihoija.

Kirjakielelle käännettynä se kuuluu näin:

Kun minä saan elämään sulhaiskansan eloksia,
Kysele minua, kylvettäjäiseni, kylän käviijoilta,
Puhdistajani, sauvan kantajilta kerjäläisiltä;
Tule, äitiseni, minua tiedustelemaan.
Jos tulet sulhaistalon kujosien suuhun.
Tule, pesijäiseni, tule pellon päähän;
Tule kuulemaan, eikö kuulu sulhaistalosta kumman ääniä.
Tule, pesijäiseni, sulhaistalon pirttiin.
Katso kaiken sulhaiskansan päälle.

Katso sulhaiskansan pirttisen päälle.
Tulet, tuudittajaiseni, oltanee sulhaiskansa hyvillä mielin.
Ja jos lieenee sulhaiskansa vihamielinen,
Älä silloin, äitiseni, virka iloisia pakinoita.
Minä sulhaistalossa kun elän,
Jos käypi mieleni sulhaiskansan luona kovin ikäväksi,
Tai jos minua, vierivää kiveä, vihattanee,
Menen, huolenalainen, ulos pirtistä;
Ja kun kyyneleet vierivät minulta, kylmä siemen, silmistäni,
Ja kun taas tulen sulhaiskansan pirttiin,
En voi sanoa sulhaiskansalle, että olen suurta ikävääni itkenyt.
Minä sulhaiskansalle kielastan:
Pohjatuuli se porotti medet minun, onnettoman siemenen, silmiini;
Silloin ei saa sulhaiskansa sanoja,
Eikä sulhaisväki vihan syytä.

Hääitku.

Äiti itkee, laittaessaan tytärtään miehelään. Sanoo hänelle viimeiset jäähyväiset. — Korpiselästä 1891.

A voi aigomanji lapsi, jo tulov, tjuuditettuzein, lähtie
armahien tjuuditettuzien turviihe,
Jo annas kannettunji lapsi, jo on vihon viimezed ildazed!
A voi kui suured igäväd on armahall kandajazellazi!
Ja en ni kui voi nämie atkalie aigazie kuluttoa,
Kuin juohtuv mieleh ned aigazed, kuin jo linduzena liverdelid
armahan kandajazi kaglaziss,
Kuin jo pyrähtelid, pyyhyt, linduzena armahan tjuudittajazi
turviss.
Sentäh en voi olla igävie ilmoittamatta nämiss aigasiss,

Knin on jo vihon viimezed kerdazed vierevän lapsein viihytellä
armasta kandajastazi.

Kai atkala nainje jo aukehtud olen jo nämiss suuriss igäviss
näminä igävinä ildazina.

A prosti, kandamani lapsi, jo kai kallehien syndyzien edyzissä!

A prosti, vierähtänyd lapsi, jo vihon viimezed kerdazed, hoz olen
katala nainje ja kaikki mielikarvazed kallehella siula soattad.

Ja prostikkua kai kallehed kannetud miun katalan kannettunji
katkerad kahinad.

Ja elgiä elbynyttä evästain estelgiä endizillä ehtovaldaizilla
lähtiessä.

Ja elgiä viivytettyzelläni vihaised olgua.

Ja kuin miula on kurjalla naizella kuuhuonpäiväzed igäväzed!

Hautajaismenoissa kreikanuskoisessa Itä-Karjalassa on itkuvirsillä tärkeä
sija. Kerrottakoon tässä vähän laveammin noista menoista?

Joka kylällä on oma hautausmaansa eli "kuusikkonsa." Se sijaitsee
tavallisesti järven niemellä tai saarella, joskus myös kylän peltojen
keskessä. "Kuuzik" nimensä on hautausmaa saanut siitä, että siinä aina
kasvaa sankka kuusimetsä. Sitä ei koskaan raivata. Mihin puu kaatuu, siihen
se jätetään. Salokyliä "kuusikoissa" tapaakin sentähden toisinaan oikein
kasvikunnan jättiläisiä.

Nuo Itä-Karjalan "kuusikot" saattavat monasti olla vanhoja pakanuuden
aikuisia kalmistoja. Kristinuskon alkuaikoina tahtoi papisto niin vähän kuin
suinkin loukata kansan vanhoja tapoja. Kylän vanha kalmistokin saattoi
jäädä käytäntöön. Se vihittiin vaan uudella tavalla, ruumiita ei enää
haudattu aseineen, kalleuksineen, niinkuin entiseen aikaan.

Kohta kun sairas on henkensä heittänyt, lähtee joku itkujen taitava vaimo
ulos tuvasta ja alkaa "itkeä." Ruumista pestessä itketään n.s. "pezendvirzi."

Ruumista ei viedä riiheen tai muuhun ulkosuojaan, niinkuin muualla Suomessa on tavallista, vaan se asetetaan "ohrazoin oale, suuren tshupun lautshal" [obraz l. obraza — pyhimyksen kuva, suur tshuppa — peräpenkin notkumat, suuri soppi], s.o. pirtin kunniasijalle. Sukulaiset ja talonväki valvovat pari kolme yötä kuolleen ääressä ja naiset laulavat joka aamu itkuvirsiään. Jos vainaja aikanaan oli "bohattu" [= rikas, mahtava] mies, niin voipi suuri osa kylän rahvasta olla surutalossa valvomassa.

Sitten lähtevät haudankaivajat "kuuzikkoh" ja "ruuhen loadijat" metsään hakemaan "ruuhen" eli ruumisarkun aineksia. Kun he sieltä palaavat, niin taas itketään. "Ruuhta", "kalmalautaa" ja ristiä tavallisesti veistetään ulkona, mutta ainakin "ruuhi" tuodaan puolitekoisena tupaan, jossa se lopullisesti pannaan kokoon. "Kalmalandu" asetetaan hautakummulle ja risti kiinnitetään siihen. "Ruuhta" kokoonpantaissa, lauletaan seuraava itkuvirsi, "ruuhen vainduvirzi":

[Professori Arvid Genetzin talteen ottama Aunuksen Wiel-järvestä. Tätä itkua lauletaan samanlaisena kreikanuskoisissa Suomen-Karjalassakin.]

Mid-bo oldanneh nygöi vaimeloizen vakkisrojuized?
Ihalal armoizellenj igäizii kodjizii azutah.
Loadiekkoa kuldaizil kädyisil kuldaizel armoizellenj
igäized kodjized.
Pangoatto kallehel armoizellenj kalanluuhized kravattjized.
Pangoa pestyl armoizellenj ylen pehmiezed perinäized.
Pangoatto aig- arinoizellenj allilinduizien andulaized
peähyizien oale.
Katelkoa pesty' armoistanj pehmielöil katuhkaizil,
Anna pitkien matkaizien tulduo pezijy armoizenj ehki huogavuv.
Loadiekkoa kahted kroaznoi-ikkun-pielyöd kallehel armoizellenj,

Ann' ihalu armoizenj meidy igäviz aigaiziz ehki katshov niiz
ikkun-pielyizis.

Suomen kirjakieleen käännettynä tuntuisi tämä itkuvirsi näin:

Mikä outo työ nyt on ikävänalaisella? Ihanalle rakkaalleni ikuista kotia rakennetaan. Laatikaa kultaisilla käsillä armaalleni ikuista kotia. Pankaa kalliille armaalleni kalanluiset sängyt. Pankaa pestylle armaalleni ylen pehmeät patjat. Pankaa hänelle, jokin aikanaan oli armaani, allilinnun untuvia pään alle. Peittäkää pestyä armastani pehmeillä peitteillä, jotta pitkän matkan päästä tultuaan pesijä armaani edes levähtyä. Tehkää kahdet punaiset ikkunapielet kalliille armaalleni, että ihana armaani ikäväpäivissään meitä edes katsoo niistä ikkunapielistä.

[Ellei ruumisarkkuun tehdä noita punaisia ikkunapieliä, niin ei vainaja haudastaan voi seurata elävien toimia. Sellainen on kansalla luulo kreikanuskoisessa Raja-Karjalassa.]

Kun "ruuhi" eli ruumisarkku on saatu valmiiksi, pannaan siihen pellavia ja vastoista riivityitä lehtiä ruumiin alustaksi. Tätä tehtäessä uudet itkut. Ruumista pihalle viettäessä itketään. Kaiken matkaa kotoa hautausmaalle istuvat sukulaiset ruumisarkun päällä, kuljetettakoon sitä sitten joko venheellä tai hevosella. Tätä tapaa käytetään luterinuskoisessakin Karjalassa, ainakin Sortavalassa, jossa usein pyhäpäivinä nähdään ihmisiä viisin, kuusin istuvan kirkolle kuljetettavan ruumisarkun kannella.

Lähelle hautausmaata kun tullaan, taas itketään. Ennenkuin arkku lasketaan hautaan, avataan sen kansi, että sukulaiset vielä kerran saavat katsella kuollutta. Ruumista hautaan laskettaissa itketään eri virsi. Kun hauta on täytetty, asetetaan sen päälle n.s. "kalmalaudu", eräs noin parin kyynärän mittainen lauta. "Kalmalaudan" toiseen päähän pystytetään risti.

Ennenkuin vainajan omaiset lähtevät pois haudalta, laskevat he "kalmalaudalle" rahoja "ruuhen loadijoil" ja "havvan kaivajil" palkaksi. Näinä eivät ota noita rahoja vastaan, vaan jaetaan ne "pakitshijoil", s.o. kerjäläisille. Samoin pannaan "pakitshijoil" kalmalaudalle ruista tai ohria, suolaa ja leipää. Kun sitten on tultu vainajan kotitaloon takaisin, tarttuu kaksi naista kaulakkain toisiinsa, itkevät virren ja hakevat kuollutta joka paikasta. Siihen loppuvat varsinaiset hautausmenot.

Kuusi viikkoa kuolinpäivästä vietetään muistojuhla vainajan kunniaksi, n.s. "kuuznjedälized." Pappi ja kaikki sukulaiset kutsutaan taloon. Lehmä teurastetaan, jos talo on varakas, ja ruokaa laitetaan. Kun pappi saapuu taloon, menevät naiset itkulla häntä vastaanottamaan. Pöytä on valmiiksi katettu. Pappi pitää rukoukset, jonka jälkeen istutaan pöytään. Aterian loputtua lähtevät naiset, itkuvirttä laulaen ulos "pokoiniekkoloi kamoamah", s.o. kutsumaan suvun vainajia "mustajazih" eli muistojuhlaan. Pappi ja sukulaiset ovat näet jo sitä ennen käyneet haudalla rukoilemassa. Hautausmaalle on silloin muiden hevosten kera tuotu yksi hevonen ilman ajajaa, valjastettuna tyhjän reen eteen, valkoinen hursti siivitettyinä reen yli. Tämän tarkoituksena on kuljettaa vainajien henkiä sukutaloon. Näitä vainajia naiset nyt, itkuvirttään laulaen, pyytävät kilpaan tulemaan.

Paitsi "kuuznjedälizii" vietetään kuolleiden muistoksi säännöllisesti kahdesti vuodessa muistajaisia eli "kalmoilla käyntiä." Toinen näistä juhlista on nimeltään "roatintshat." Sitä vietetään keväällä pääsiäispäivästä toisen viikon tiistaina. Toinen juhlista on nimeltään "muistinsuovattu" ja sitä vietetään syksyllä noin yhdeksän viikkoa ennen joulua.

[Päivien nimet Raja-Karjalan kielimurteessa ovat aivan toisenlaiset kuin muualla Suomessa käytetyt nimitykset. Ne kuuluvat sunnuntaista alkaen nain: "pyhä", "enzimänje argi", "toinen argi", "kolmas päivy", "nelljäs päivy", "piättinitshy" ja "suovattu".]

* * * * *

Wanha, muodoltaan ja sisällykseltään kaunis lauluruno elää vielä kansan suussa Itä-Karjalassa. Itkuvirret, joista nyt on puhuttu, nehän juuri kuuluvat tähän runoryhmään. Ne tulkitsevat hetken kaipausta ja surua, tulevaisuuden toivetta, puhuvat siitä mikä laulajan omassa polvessa liikkuu.

Mutta kansa laulaa muitakin lyyrillisiä lauluja. Laulaja laulaa itsestään, kertoo kuinka kovaonninen nuoruus sai laulun sanat hänen suuhunsa. Hän laulaa vaan aikansa kuluksi. Lapsenpiika nilkuttaa pienokaista laulullaan, pyytää Jumalan emoa lasta uneen vaivuttamaan. Kovaosainen valittaa kohtaloaan, samalla kuin tämä laulaminen hänen apeata mieltään viihdyttää.

Onko vanha, runollinen laulu katoama Itä-Karjalan kansasta? Luultavasti, valitettavasti, sillä se käypi huomattavan harvinaisemmaksi. Mutta vielä se ei ole sieltä hävinnyt. Vielä ei ole hengetön: ja runotoin arkkiveisu voittanut alaa Raja-Karjalassa. Vielä voipi kansanlaulujen ja sävelten kokooja siellä löytää paljon sekä kaunista että uutta. Uusia säveliä ainakin. Lauluja saapi hän milt'ei yksinomaan kreikanuskoiselta väestöltä, kauniita säveleitä etupäässä luterinuskoiselta kansalta.

Panen tähän muutamia kansan suusta kirjoittamiani lyyrillisiä lauluja, ei sen vuoksi, ett'eivät ne olisi ennen tunnettuja, vaan tuodakseni esiin eräitä esimerkkejä. Kaksi näistä lauluista on Sortavalasta, kolmas Korpiselästä.

Kehtolaulu.

Ogasja Leinonen, Läskelän kylästä Sortavalan pitäjää 1888.

Nuku nuku nurmilindu,
Nuku nurmella hyvällä,
Kuavu mualle kaunehelle;

Nurmen nukka, heinän kukka.
Tule uni uunin piäldä,
Käy unonji kätkeyeese,
Pienen lapsen pieluksiihe,
Wagahisen vuattehiise.
Nukuta Jumala lasta,
Magavuta Muariainji.
Saisbo likkanje levätä,
Lapsen orja jouten olla.

Wäinämöisen laulu nuorimmalle nei'ollensa.

Korpielästä 1890.

Sanoi vanha Wäinämöinji
Nuorimmalle nei'ollensa:
"Elä lapsi paljon laula,
Tytär tyhjiä sanele.
Aiga kultainen kuluvi,
Aiga armas rientelevi
Sinun lapsi lauluissasi,
Kurjan kukkumaisissasi."

"Igä kuitengin kuluvi,
Aiga armas rientelevi,
Hoz en laula polvenanji,
Hyreksi sinä ikänä,
Kujerra kuuna valgiana."

Laulajan runo.

Ontrei Wanninen. Sortavalasta 1889.

Ihmiset ajatteloot
Minun ilolla laulavani.
Wain en mie ilolla laula
Enkä mielellä hyvällä.
Laulan kurja kulkujani,
Raukka rannan juoksujani,
Waivaine vaelluksiini.
Jou'uin kurja kulkemahe,
Waivaine vaeltamahe
Ihmiset ajatteloopi
Humalassa huutavani,
Wiinassa viheltäväni,
Jos vaan virren veärin laulan,
Sanat ristihin repäsen.

Elkäätte hyvät minua,
Elkäätte Jumalan luomat
Ou'oksi on ottakoho,
Tehkö soppehen sohinaa,
Silmän iskuu ikkunoihe.
En minä opissa ollut
Enkä kouluissa kolainnut,
Seissut en seppien pajoissa,
Sepän pihtiä piellyt.
Nurin katsoi nurkkamuori,
Weärin katsoi veartivaimo,
Ei oikein omat emännät,
Ei oikein omat eläjät,
Oven suussa ou'ot silmät,
Kierot keskilattialla,
Peräss' ol' perin vihaiset;

Peräpenkki tietäjiä,
Sivuseinä siivomiehiä.

Kalevalarunojen maantieteestä on paljon väitelty. Missä olivat Wäinölä, missä Pohjola ja muut runolaulujen toimintapaikat? On arveltu Wienan seutuja, on ajateltu Laatokan rantamaita.

Tunnustaa täytyy, että Kalevalan lauluissa kuvattu luonto, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, täydellisesti vastaa Laatokan puoleisen Karjalan luontoa. Wäinölän sankarit, niinkuin Pohjolan väkikin asuvat meren läheisyydessä, jonka ulapoilla he usein purjehtivat. Purjehtiminen on nähtävästi ammonaikuinen taito Laatokan rantakansalle.

Wanhoissa runoissa puhutaan vaahterasta ja lehmuksesta. Nämä puunlajit ovat Laatokan rantamailla tavallisia. Runoissa puhutaan tosin usein tammestakin, mutta saattaahan se olla muistona varemmiita ajoilta, jolloin kansamme asui etelämpänä. Kaikki muut Kalevalarunoissa mainitut puunlajit ovat kotoisia Laatokan Karjalassa. Eläimistä huomattakoon eritenkin hylje ja peura. Hylkeitä löytyy paljon Laatokassa ja paljon niitä siellä pyydetään. Peuroja asuu kesät, talvet Raja-Karjalan salomailla ja joka talvi vaeltaa niitä sieltä Laatokan rantamaille.

Wanhoissa runoissa mainitaan paljon Laatokan puoleisen Karjalan paikannimiä. Sellaisia ovat Alueenjärvi, jota on selitetty Laatokan vanhaksi nimeksi, Nevanjoki, Imatra, Wuoksi y.m. Sellaisetkin nimet kuin Sariola ja Untola löytyvät nekin todellisina paikanniminä. Eräässä vanhassa venäläisessä verokirjassa v:lta 1500 luetellaan kaikki Itä-Karjalan pogostain ja kyläin nimet. Kurkijoelta pohjoiseen ovat pogostat eli kirkkopitäjät jaetut piireihin, joita verokirjoissa sanotaan "perevaaroiksi." Sortavalan pogostassa ovat muun muassa Sariolan ja Untolan perevaarat. Kurkijoen pogostassa on Saaren perevaara ja Kaukovallan kylä.

Tuollainen nimien yhtäläisyys ei voi olla satunnainen. Wuoksenpuoleisen Laatokan seutuja voipi aivan hyvin ajatella runojen Wäinöläksi, Sortavalan puoleisia seutuja Sariolaksi, Pohjolan väen maiksi.

Wanhoissa runoissa sanotaan Pohjolaa eli Sariolaa myöskin Lapiksi. Tämä nimitys nähtävästi ei tarkoita samaa, mitä me nykyään käsitämme Lapin nimellä. "Lappi" sanalla tarkoittaa itä-karjalainen vielä tänäkin päivänä pohjoista ilmansuuntaa eli paremmin sanoen seutua, joka sijaitsee Pohjosesa, pitemmän matkan päässä kotiseudusta. Sortavalainen sanoo esim. jo Ilomantsin pitäjää "Lapiksi." Suistamolla olen kuullut tuota samaa nimeä käytettävän Reboilan pogostasta Aunuksessa.

Laatokan rantamaat ynnä Laatokan ja Suomenlahden välinen kannas ovat arvatenkin vanhimmat runomaat. Pukiessaan tarunsa runon muotoon, sijoitti kansa tietysti noiden tarujen tapaukset ja henkilöt sen luonnon keskuuteen, jossa se itse eleli. Myöhemmin saapui runolaulu Wienan Karjalaan. Tuon eteläisemmän luonnon kuvaukset ja eteläisimmät paikkain nimet säilyivät runoissa, mutta niiden lisäksi tuli tietysti Pohjan perän luonnon kuvauksia ja sen puolen paikannimiä, niinkuin mursu, "Tulilappi" ja muut, joista sikäläisten laulajien miehissä kerrotaan.

Neljäs Luku.

Karjalan Aatelia.

"Kävi sotka poimimahan
Wäinämöisen kyyneleitä;
Jo oli muiksi muuttuneet
Helmiksi heristynehet.

Kuningasten kunnioiksi,
Waltojen iki-iloksi."

Kalevala XLI.

Shemeikkalaisten sukuperä. Shemeikan Semana muuttaa Ruodavuksen järven rannalle asumaan. Semanan Miihkali ja hänen peuravirtensä. Miihkali tappaa kaksikymmentä "Ruotshin sissie" Kalmalammin rannalla. Miihkalin Hilippa ja hänen poikansa. Shemeikkalaisten suku haaraantuu. Joakoi ja Iivana veljekset. Jaakoin Jehti ja hänen urostyönsä. Jehkin Iivana manaa karhua pakenemaan. Jehkin Iivanan virsi maailman luomisesta. Hilipan Iivana kuolee 109 vuoden vanhana. Hänen pojanpoikansa Waslei ja Mysysvaaran Petri. Petri ukon ulkoryhti. Hänen peuranhiihtonsa Poastarven salolla. Mysysvaaran Petri virsikkään Salmin kihlakunnan paras runonlaulaja. Shemeikkalaiset Karjalan aateliala. Mysysvaaran Petrin ja Jehkin Iivanan virsiä ja loitsuja.

Siinä kulmauksessa, missä Suistamon, Suojärven ja Korpiselän pitäjät sattuvat yhteen, oli salon keskellä Ruodavuksen järvi. Seutu ei liene entisestään paljon muuttunut, sillä vielä tänäkin päivänä on se synkkää korpimaata, johon viljelys tuskin nimeksi on leimansa painanut. Kontio samoilee vielä nytkin Ruodavuksen salon rikeissä kuusikoissa ja peuroja asuu kesät talvet sen laajoilla sammalosoilla.

Tähän autioon seutuun asettui kolmatta sataa vuotta sitten Semana niminen mies, Shemeikkojen kuuluisan laulajasuvun kantaisä. Wanha tarina kertoo Shemeikan Semanan olleen kotoisin Lubasalmen kylästä Neboilan poqostaa Wenäjän-Karjalassa.

Semana rakensi itselleen mökin kalarikkaan Nuodavuksen rannalle, kalasteli järvessä ja metsästä salolla. Ja tämä toimi hankki hänelle ja hänen perheelleen puuttumattoman ravinnon.

Semanan poika oli Miihkali. Häntä mainitaan kuuluisaksi loitsijaksi ja suureksi metsämieheksi. Monen salon kuuluvilla ei löytynyt hänen vertaistaan peuranhiihtäjää. Ja kun ei sattunut peurakarjaa oman salon seutuvilla, niin maanitteli hän mahtavilla loitsuilla salon haara-sarvia luokseen aina "Tulilapin" [Lappi, jossa revontulet palavat (Kuolan niemimaa)] tuimilta tuntureilta asti.

Ja näin mainitaan Miihkalin loitsineen peuroja Tuli-lapista: [Tämän runon lauloi v. 1893 Miihkalin pojanpojan pojanpoika, Mysysvaaran Petri (Shemeikka), kotoisin Korpiselästä, sanoen sitä Miihkalin "pedravirreksi".]

Metshän onni, metshän Osmo,
Muan sulho, mannun sulho
Pane juoni juoksemahe
Näillä mailla, manterilla,
Näillä miehen metshimailla,
Näillä harhoilla saloilla.
Teäl on muat mieluhat,
Teäl on veet vuolahat,
Teäl on ilmat ihalat.

Nylgysä akka Tabivon
Elä pie, elä pitele,
Lase vilja valloillah;
Wirbusa poiga Tabivon
Elä pie, elä pitele,
Lase vilja valloillah.
Salon poiga rautasauva,
Sinuu on pandu paimenekse;
Öin etshi, päivin anna.
Minun on pyyntipäivinäni,

Sinun on antoaigoinasi.
Hot ei olle tännembänä,
Niin sie tuo on tuonnembana
Kau'on saaressa saetengi
Lapin haaran hartiassa,
Kuhanvuoren kulman alta.
Liikuta mägi lihanen.
Miestä vasten pyytäväistä,
Yheksissä pyytäjissä,
Kaheksissa katshojissa,
Ylipyytämättömissä,
Poikki Pohjolan joessa,
Sivutsh' on Imandron järven;
Suita suitsilla ylennä,
Päitä päitsillä kohota;
Ota vitsha viittä syltä
Koivu korven notkelmassa.

Kerran tuli kaksikymmentä "Ruotshin sissie" Miihkalin taloa hävittämään. Ne viholliset tappoi Miihkali aivan yksin keihäällään. Mahtavat loitsut olivat hänellä apuna. Paikkaa, missä tämä tapahtui, sanotaan vielä Kalmalammeksi ja taistelun mainitaan olleen "ennen Pedri kuningahan aigoja."

Sellainen on shemeikkalaisten kesken taru virsikkäästä Semanan Miihkalista.

Miihkalin poika oli Hilippa; hänkin hyvä laulaja ja loitsija. Hilipalla oli viisi poikaa: Joakoi, Iivana, Tiitta, Lari ja Niksor; kaikki suuria metsä-miehiä ja loitsijoita. Entenkin Joakoi ja Iivana olivat maan kuuluja laulajia.

Kumpikin elivät he harvinaisen vanhoiksi. Joakoi kuoli 91 vuoden iässä, mutta Iivana eli 109 vuoden vanhaksi ja kuoli vasta noin v. 1848 vaiheilla.

Jaakoista ja Iivanasta on Shemeikan suku jakaantunut kahteen haaraan. Kantatalon ympäri alkoi vähitellen syntyä uutistaloja, niin että seudussa viimein oli neljä taloa; kaikki saman suvun asumia. Ja entistä sakeammin savusivat nyt shemeikkalaisten kasket Ruodavuksen salomailla. Tätä asutusryhmää ruvettiin nimittämään Shemeikan kyläksi. Nyt ei ole noista neljästä talosta jällellä kuin kaksi vaan, ja shemeikkalaisia asuu Suistamolla, Korpiselässä ja Suojärvellä.

Joakoin poika oli Jehki. Häntä mainitaan koko seudun suurimpana ja väkevimpänä miehenä. Talvet umpeen hiihteli hän peuroja ja sanotaan hänen niitä tappaneen monta sataa. Kerran kävi karhu salolla Jehkiin käsiksi. Sen karhun tappoi hän ihan yksin keihäällänsä. Tätä keihästä ovat Muuannon shemeikkalaiset kauan aikaa säilyttäneet kallisarvoisena muistona. Kun Jehki kuoli 60 vuoden ikäisenä, oli hän kaatanut 18 karhua.

Jehkin pojat Iivana, Mikolai ja Mihaila elävät vielä Suistamon pitäjän Muuannon kylässä. Muuannon kylä on suuren salon keskellä ja siellä on veljeksillä avarat korvet hiihdeltävinä. He ovatkin kaikki metsämiehiä. Iivana, eli "Jehkin Iivana", joksi häntä kotipuolella sanotaan, on ollut 16 karhun tapossa. Erään kymmenisen peuroja on hän myös ampunut. Iivana on huono huhtamies, sillä hän on nuorena jalkansa loukannut. Mutta annappas miehen asettua karhun pesän eteen, niin kyllä paikkansa pitää ja vakavana seisoo kuin korpikuusi. Ei silmiä rävähtä, vaikka mikä tulkoon. — Mikolai Iivanan veli oli nuorempana hyvä peuranhiihtäjä. Tappoi haarasarvia useampia kymmeniä. On ollut 14 karhun tapossa. Mihailaa, kolmatta veljeksistä, mainitaan vaan kahden kontion tapossa.

Jehkin Iivana on ainoa veljeksistä, jossa esi-isäin runomahti on säilynyt. Soittaa myöskin kannelta ja tekee itse kanteleensa. — Kerran pelastui

Iivana loitsutaidollaan karhun kynsistä. Oli erään toverin kera karhun pesällä. Kumpikin ampuu, vaan ei osaa hengen paikalle. Karhu siitä ärtyy, nousee kahden jalan Iivanan eteen. Miehellä ei asetta muuta kuin tyhjä pyssy kädessä. Sai toki sanoneheksi: "puhas metshä, elä peälle tule", ja kääntyi kuin kääntyikin karhu miehestä ääreen ja lähti saloa kaalamaan. Näin kertoo Iivana itse tästä merkillisestä tapauksesta.

Jehkin Iivanan runomahti ei loitsuihin rajoitu. Hän laulaa vanhoja, esi-isiltä perättyjä virsiä muinais-ajan sankareista: Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelusta, lappalaisesta, joka ampui Wäinämöisen, niin että tämä suistui mereen. Vuosikausia virui Wäinämöinen meressä, kunnes

Tuo kasvoi Simandron soari,
Wanhan Wäinön polven piähän.
Sotka lind' on suora lindu,
Lendelööbi, liitelööbi,
Etshivi pesän tilaista.
Jo löydi pesän tilaisen
Tuohonpa Simandron soareen.
Wanhan Wainön polven piähän;
Walopa vaskisen pesäsen,
Muni kultaisen munasen
Wanhan Wainön polven piähän.

Liikutti viimein Wäinämöinen polveaan, järkähytti jäsentään. Särkyi sotkan vaskinen pesä paloiksi, muna kultainen meni muruiksi. Ja tästä ihmeellisestä munasta syntyi sitten taivas ja alinen maaemä, päivä, kuu, tähdet ja pilvet taivosella.

[Sekä Jehkin Iivana että Mysysvaaran Petri laulavat tämän runosarjan mainitussa järjestyksessä. Pieniltä eroituksilla vaan, josta enemmän tuonnempana.

Jehkin Iivana laulaa virtensä seuraavalla nuotilla:

Tuo kas-voi Si—mand-ron soa-ri, Wan-han Wäi-nön
pol-ven piä-hän.

Sot—ka lind' on suo—ra lin-du Len—te-löö-bi
lii—te-löö—bi, j.n.e.]

Jehkin Iivana osaa monta kaunista satua ja mielellään hän niitä tuttavassa seurassa kertoilee.

Muistuu mieleeni eräs minne kesän yö, jolloin yhdessä teimme matkaa Suistaman Muuannosta Korpiselän Tolmajärvelle. Suurimman osan matkaa sousimme Kiltsha nimistä jokea pitkin, autiota salotaivalta. Soutaessamme ja venettämme sauvoessa lauloi Iivana runojaan, kertoili satujaan; kertoi sadun viisaasta Iljasta ja merenneitisestä, joka oli niin kaunis, että päiväkin taivasta kiertäessään pysähtyi häntä katsomaan, jätti maat ja mantereet valaisematta.

Satu oli itsessään erittäin kaunis, mutta sen vaikutusta lisäsi vielä sopiva kehystä ympärillämme. Kaikki oli niin tyyntä ja hiljaista. Kesäyön hämärässä näyttivät puut ja muut esineet niin utuisen epämääräisiltä. Silmä ei kohdannut missään jyrkkiä piirteitä, joihin se olisi voinut kiintyä. Ja tuo samainen epämääräisyys, se kuvastui mainiosti Iivanan saduissa ja runoissa. — Pohjolan luonnostahan meidän vanha kansanrunoutemme on saanutkin rikkaimmat aiheensa. Persoonoittuja luonnon voimiahan ovat enimmäkseen esivanhempiemme jumaluus taruston haltijat ja sankarit.

Toinen shemeikkalaisten sukuhaara polveutuu Hilipan Iivanasta, joka kuoli 1848 seutuvilla 109 vuoden vanhana. Hänellä oli kaksi poikaa: Iivana ja Petri. Iivin Iivanan pojista elää vielä kaksi: Petri ja Waslei. Kolmas, Mikki, on kuollut. Häntä mainitsee vanha kansa hyvänä kanteleensoittajana.

Iivin Waslei elää vielä Shemeikan Kontrossa. On ikänsä ollut naimatonna. Nyt on hän vanha ukko, mutta nuoruudessaan oli hän uljas metsän kävijä. Hänen mainitaan tappaneen enemmän peuroja kuin kukaan muu nyt elävistä hiihtäjistä. On myös ollut lähes 30 karhun tapossa.

Waslein veli, Petri, asuu Kokkarin kylän Mysysvaaran uutistalossa Korpiselän pitäjää. Häntä sanotaan tavallisesti Mysysvaaran Petriksi. Hän on noin 75 vuoden vanha. Ei oikein itsekään tiedä ikäänsä, kuin noin suunnilleen vaan. Ja kukapa niitä nyt sellaisia niin ihan vuodelleen jaksaisi muistaakaan. Mysysvaaran Petri on kerrassaan vanhan Wäinämöisen kuva. Roteva ja ryhdikäs, harvapuheinen. Kasvopiirteet voimakkaat ja samalla säännölliset. Parta pitkä ja valkea.

Kotipuolellaan pidetään Petri ukkoa hyvin suuressa arvossa. Wanhat ja nuoret häntä kunnioittavat. Mysysvaaran Petri onkin runorikkaan Itä Karjalan perikuva. Hänen persoonassaan löytyy yhdistettynä kaikki, mikä näille seuduille on vanhaa ja omituista. On hyvä runolaulaja ja loitsujen lukija, soittaa kannelta, oli nuoruudestaan maan kuulu peuranhiihtäjä ja karhuntappaja.

Petrin suurin urostyö oli se, kun hän yhtenä talvena tappoi 50 peuraa Poastarven ja Shemeikan salolla. Siitä on jo viisikymmentä vuotta kulunut.

Talvi oli ollut tavattoman luminen ja Petri, suuri ja raskas mies, varusti siltä varalta oikein erityiset sukset itselleen, pitkät ja leveät. Eivät olleet suuren suuret, ei pienen pienet, nuo Petrin sukset. Painoivathan leiviskän vaan. Miestä myöten se oli pyssykin, raskas piilukko. Eväskontti päälle päätteeksi miehellä selässä.

Ja niin hiihteli Shemeikan Petri sinä suurena lumitalvena peuroja Poastarven salolla.

Kysyin kerran Petri ukolta, montako peuraa hän eläissään on ampunut. "Mäne heidy tiedämäh, min verd olloo. Olis niidy erähän riihen tävveldä", kuului lyhyt vastaus. Ja mitäpä noita tuollaisia utelemaankaan. Tietäähän sen jokainen metsämies Korpiselässä Mysysvaaran Petrin saaliit. Tietää Korpiselässä ja tunnetaan ne Suistamolla ja Luojärvelläkin. Ja kertoo se kansa niistä siellä vielä tulevankin sukupolven aikana.

Eikä ne saaliit peuroihin päätykään. On sitä eräs mesikämmentkin virunut verisenä hänen edessään talvisella hangella. Ompahan parikymmentakin.

Kerran otti kovalle Kollahan salolla Suojärvellä. Jo on kontio ihan suksen nenillä, eikä ota tulta hyvä piilukko pyssy. Silloin pelasti koira metsämiehen. Ärhenteli niin kiukkuisesti karhun kintereillä, että mies pääsi punaltumaan suksillaan suon laitaan tiheimmästä närerikeiköstä.

Mysysvaaran Petri on paras nyt elävistä runolaulajista Salmin virsikkäässä kihlakunnassa. Hän laulaa virsiä Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelusta, Jougamoisen kostosta ja maailman luomisesta y.m.

Lemminkäisen retkestä Pohjolan häihin laulaa Mysysvaaran Petri pitkän virren. Wahinko vaan, että se virsi kesken katkeaa. Taitaa jo vanhuus vaivata runolaulajaa, muisti pettää. Tässä mainittakoon vaan virren alku säkeet:

Savu saarella palavi,
Tuli niemen tutkamella,
Niemen kylgyöt kytevi.

Sanoisin sodisavukse;
Pien olis sodisavukse;
Sanoisin paimosiin tulekse;
Suur' olis paimosiin tulekse.

Osmotar olutta keitteä
Kallervoinen kalloo vettä
Yheksäs ozran jyvässä,
Kaheksas kagran jyvässä.
Työndeä vieshtit viisienne,
Kutshut kuusille jaqelov;
Kutshuv rujat, kutshuv rammat,
Kutihuv on perisogiat.
Yht'ei kutshu Lemmingäistä.

Mysysvaaran Petri pukee toisinaan runon muotoon
omat, tilapäisetkin ajatuksensa. Wiime kesänä,
kun olin ukkoa koko päivän laulattanut, alkoi
vanhusta jo väsyttää se virsien laulaminen.
Sen hän ilmoitti seuraavilla runo säkeiltä:

Ukko uubui, vanha vaibui,
Kuoli konttiloin tegijä.

Shemeikkalaiset ovat Karjalan henkistä aatelia. Polvesta polveen on esi-
isien runomahti kulkenut perintönä heidän suvussaan. Salomaillaan,
savupirttiensä nokisien orsien alla ovat he tietämättään pitäneet
ihanteellisuuden lippua korkealla. Ja nyt, kun tuo ihanteellisuus vanhassa
naiivisessa ja runollisessa muodossaan alkaa hävitä kansasta, ovat ne sen
viimeisiä edustajia.

Shemeikkalaiset ovat Karjalan aseaateliakin. Rohkeina metsästäjinä ovat
he taistelleet viljelyksen taistelua salon petoja vastaan. Unhoituksiin on
jäänyt moni heidän uljas paininlyöntinsä metsänkuninkaan kera. Ei ole
kirjaan kuvattu, ei mailla mainittu. "Kuuset oldih kuulemassa, kuudamoinje
katshomassa." Ja vehreän nurmen alla, kotikorven laidassa lepäävät
virsikkäät hiihtomiehet viimeistä untaan. Ja Tapio alkaa jo siirtyä

likeimmille salomaille, kun ei ole enää nuorisossa nousevassa, kansassa kasvamassa syvien syntysanojen tietäjää, joka osaisi häntä pidätellä.

Shemeikkalaisten suku.

Semana.

Miihkali

Filippa.

Joakoi. Tiitta. Lari. Niksor. Iivana.

Jehki. Iivana. Petri.

Iivana. Mikolai. Mihaila. Mikki. Teroi.

Waslei.

Mysysvaaran Petri.

Mysysvaaran Petrin runoja. [Saatu talteen 1893.]

Wäinämöisen ja Jougamoisen laulutaistelu.

"Hoi on vanha Wäinämöinji,
Toin' on nuori Jougamoinji
Läkkä on ajelemaha!
Ajelemma, kiitelemmä
Meren selvällä selällä,
Lagialla lainehella."

Puuttui vemmel vembelehe,
Rahes puuttui rahkehese,
Aisa aisahan takeltui.

Wirkki vanha Wäinämöinji:
"Hoi on nuori Jougamoinji,
Kumman tästä välttyö tulov?"

Mittelemme miekkojamme,
Koitlem' on korttiamme;
Kumman miekka on pitembi,
Kumman kortti korgiambi.

Tuli vanhan Mäinämöisen,
Tuli miekka on pitembi,
Tuli kortti korgiambi.

"Hoi on nuori Jougamoinji
Siunpa välttyö tuloubi,
Suin lumehe päin vidihe,
Kobrin ilmahe kovahe,
Kynsin kylmähe kivehe,
Hambahin vesihagohon!"

"Hoi on vanha Wäinämöinji,
Waiv' ois miula teällä olla;
Suin lumessa, päin vidissä,
Kobrin ilmassa kovassa,
Kynsin kylmässä kivessä,
Hambahin vesihavossa.
Ois miula kolme venoista,
Ota paras pantiksesi,
Peästä milma teällä poise."

Eib' on kelboa köyhän skenkit,
Eibä mitki skelmin skenkit.

"Hoi on vanha Wäinämöinji,
Peästä milma poi'es teällä,
Waiv' ois miula teällä olla
Suin lumessa, päin vidissä,
Kobrin ilmassa kovassa,
Kynsin kylmässä kivessä,
Hambahin vesihavossa.
Ois miula kolm' oroista.
Ota paras pantiksesi."

Eib' on kelboa köyhän skenkit,
Eibä mitki skelmin skenkit,

"Hoi on vanha Wäinämöinji
Waiv' ois miula olla teällä,
Suin lumessa, päin vidissä,
Kobrin ilmassa kovassa,
Kynsin kylmässä kivessä,
Hambahin vesihavossa.
Ois miula sisärddy kolme,
Ota paras pantiksesi."

Äsken kelbai köyhän skenkit,
Job' on mitki skelmin skenkit,
Jo urosen karvorinnan.

Lähti itkien kodihe,
Ennätti emo kysyä:
"Mitä itket poiguvoni?"

"Otti vanha Wäinämöinji,
Otti parahan sisaren."

"Tuot' on vuotin tuon igäni,
Puhki polveni halusin,
Wäinämöistä vävykseni,
Suurta miestä suguhuni."

Joukahaisen kosto ja maailman luomme.

Lappalanje laiha poiga
Piti viikkoista vihoa,
Kauanaiguista katshetta
Peällä vanhan Wäinämöisen.
Aina ambuo kägesi.
Käet kielti ambumasta,
Sormet suoniset ebäsi:
Elä ammu Wäinämöistä,
Laulut mualda langiaabi,
Ilot ilmalta lopei;
Laulut muall' ois luatuisammat
Ilot ilmalla hyvembät.

Warsin ambui ei varannut,
Togi ambui ei totellut.
Wuoli piiliä pinosen,
Kolmesärvistä kogohon;
Ambui päivän, se alisti,
Ambui toisin, se ylisti,
Ambui peännä kolmantena,
Kohti ambui kolmantena,
Oigiaha olgapeähä,
Wasemeh on kainaloho,

Läbi luijen, läb' lihojen,
Läbi lämpimiin lihojen.

Tuosta suistui suin lumehe,
Suin lumehe, päin vidihe,
Keändyi kämmenin merehe.
Tuolla kulgi kuusi vuotta,
Seurui seitshemän keseä
Meren selvällä selällä,
Lagialla lainehella;
Kubli kuusissa hagona,
Petäjäissä kubluksena.

Ylenteli polvuttahe,
Keskellä meren napoja,
Kasvoi tuos soria soari,
[Jehkin Iivana laulaa "Smandron saari",]
Wanhan Wäinön polven piähä.

Sotka lind' on suora lindu,
Lendelööbi, liitelööbi,
Etshivi pesän tiloa,
Wanhan Wäinön polven peällä.
Waloi vasksen pesäsen,
Muni kultaisen munasen.
Haudeloobi, keändelööbi
Wanhan Wäinön polven piässä.

Lekahutti polvuttahe,
Järskähytti jäsendähe,
Pesä laskevi paloiksi,

Muna kuldainje muruikse,
Seitshemikse siemenikse.

Mi munas alista kuorda,
Alisiksi moaemiksi'
Mi munas ylistä kuorda,
Ylisiksi taivosikse.
Mi munassa valgiaista,
Pälvöseks taivosella.
Mi munassa ruskuaista,
Kuudamekse taivosella,
Mi munassa kirjamaista,
Tähtilöikse taivosella.

Runokatkkelma Kullervosta.

Killervo Kallervon poigu,
Lähti soitellen sotahan,
Ilon lyvven muilla mailla.
Soitti suolla männessähe,
Kajahutti kangahalla;

Suo vastahan sorahti,
Kangas vastahan karahti:
"Toattos kois on kuolemassa."

"Kuolgahas on mangähäs,
Soan minä mogoman toatan,
Ruotshin suuressa soassa.
Peän panen padaramuissa,
Silmät liinansiemenissä,

Korvat lammin lumbehissa,
Jallat veärissä pajuissa,
Muun rungan vesihavosta."

Jehkin Iivanan loitsuja ja virsiä. [Saatu talteen 1893.]

Metsämiehen loitsu.

Metshän ehtoisä emändä,
Metshän kuldainji kuningas,
Tules kullā kuuldavilla,
Hobian-go vaihoksilla,
Jossa kulta kuulottaabi,
Hobiainji paistattaabi,
Minun metshäs tullessani.
Westäs pilkat pitkin puita,
Pitkin puita, pirtin maita,
Lapin laajoja saloja,
Jossa lindu liikkunoobi,
Metshän outo ollenoobi.
Alaoksilla aseta,
Rautaoksilla rakenna,
Jossa nuoli nappajaabi,
Tinapilli tiuasobi.

Peuran virsi.

[Tämän runon laulaa Jehkin Iivana "virtenä". Loitsuja muuten ei lauleta,
vaan niitä "luetaan" eli sanellaan.]

Kesät vuolin keihäsvartta,
Talvet susia suorittelin,
Pesin pienen perttisen-gi,
Pyyhkin pienen laattian-go.
Lähin miehissä metshällä,
Urohissa ulgoteillä
Kahen, kolmen koiran kanssa,
Wiien, kuuven villahännän,
Seitshemän sebelikaglan;
Lykkäim' on lylyn lumella.
Muut-bo hiihtävi higehen,
Itshe hiihän hiljallehen,
Werkkaselleh-bo vierettelen.
Koiran on keränä vierii,
Suksen on matona sujuu.
Mie hiihän mägie möten,
Koira juoksoo korbirannan.
Wain ei metshä miehiih miesty,
Eigä korbi koiriuh kostu,
Ylety metshän isandä.
Miestyis metshä-gö miehiheni,
Kostuis korbi koiriheni.
Kuuset kullalla sivallan,
Hongat hobiaalla voitelen-go.
Lähen hirven hiihantähe,
Poropedran pollentahe.
Jop' on metshä miehiuh miestyi,
Sega korbi koiriuh kostui,
Yletyi metshän isändä.
Panen ai'an rautaisen-go,

Rautaisilla aiaksilla,
Teräksillä seibähillä,
Matoloill' on vitshastelen,
Sisiliskoilla sitelen;
Jätän hännät häilymähe,
Piät vankat mabisemahe,
Katehet-bo kaitshemahe.
Ken katehin katshonoobi,
Silmät vertä vuotakohe,
Ken-bä kieroon keksinööbi,
Silmät rasvana ravista,
Kenb' on kumman keksinööbi,
Tyvin kuuset kulkkuhuse,
Latvoin lakkapäät pedäjät.

Wiides Luku.

Kovan Onnen Karjala.

"Se orjana ollut on ounaan herran,
Se vaivaa nähnyt on toisen verran
Kuin Suomi muu, mut murtumaton
Ja hilpeä vielä se on."

Arvi Jännes: Karjala.

Pähkinäsaaren rauha jakaa Karjalan kansan kahtia. Weljessota karjalaisten kesken. Maan hävitys. Stolbovan rauhan jälkeiset ajat. Synkkiä lehtiä Karjalan kansan historiassa. Lahjoitusmaat ruotsinvallan aikana.

Arviovero. Kenraalikuvernööri Sperlingin toimet sen poistamiseksi. Lahjoitusmaiden peruuttaminen 1600-luvun lopulla ei tuottanut mitään onnea Karjalan kansalle. Ison vihan jälkeiset ajat. Uusia lahjoitusmaita. Kansan orjuus. Vanhan Suomen yhdistäminen muuhun Suomeen 1811. 1826 vuoden asetus ja sen seuraukset. Karjalan lahjoitusmaiden talonpojat kadottavat perintöoikeuden maihinsa ja muuttuvat lampuodeiksi. Sorron seuraukset. Karjalainen vieraantuu maanviljelyksestä ja kansa alkaa elää satunnaisilla tuloilla. Sen luonne muuttuu epärehelliseksi. Rahti ja muu keinottelemisen Koronkiskurit. "Karvakirjat." Maanviljelyksen huono tila. Pohjalaiset muuttakoot Karjalaan. Pakollinen sotaväen otto. Sielukauppa ja "biegloit."

Karjalaa ja sen kansaa on kiitetty, sitä on moitittu ja kauan unhoitettu.

Oli aika, jolloin Karjala kilpenä muuta Suomea suojeli. Arpia täynnä oli tämä kilpi ja entiset ennättivät tuskin parantua umpeen, ennenkuin toisia tuli sijaan. Kun Wihollinen hyökkäsi maahamme, niin joutui Karjala aina ensin sotatantereeksi. Ja vaikka hyökkäystä olisi torjuttukin, niin ei Karjala sittenkään säästynyt hävityksestä, sillä sen kautta kulki peräytyvien vihollisten paluumatka kotimaahansa.

Pähkinäsaaren rauha oli jakanut karjalaisten maan kahtia. He olivat nyt kahden Waltakunnan alamaisia ja heillä oli eri usko. Tämä vieroitti heidät toisistaan. Entinen heimous muuttui veriseksi vihollisuudeksi.

Aika ajoin rakensivat Ruotsi ja Wenäjä valalla ja pyhän ristin suutelemisella "ikuista" rauhaa keskenään. Raja-Karjalassa ei noista rauhanteoista paljon tiedetty ja vielä vähemmin niistä välitettiin. Siellä oli ainainen partiosota ja kalvankalske. Wenäjän puoleiset karjalaiset kävivät Ruotsin puoleisten heimolaistensa maata hävittämässä. Nämä kostivat vuoroonsa samalla mitalla. Kylät poltettiin, ihmisiä kidutettiin kuoliaiksi

pärevalkealla ja muilla hirmukeinoilla, kasvava laiho niitettiin kaskesmailta.

Untamoinen verkot laski
Kalervon kalavetehen;
Kalervoinen verkot katsoi,
Kalat konttihin kokosi;
Untamo utala miesi
Sepä suuttui ja vihastui.
Teki soan sormistansa,
Kämmenpäistänsä käräjät.
Toran nosti totkusilta,
Artin ahvenmaimasilta.

Torelivat, tappelivat,
Eikä maita toinen toista;
Minkä toistansa tokaisi,
Sen sai kohta vastahansa.

Näin laulaa vanha karjalainen kertomaruno Untamo ja Kalervo veljeksistä. Se on synkän ja onnettoman ajan kuvaus Karjalan heimon historiassa.

Näiden entisten rajariitojen muistot elävät vielä, vaikka heikostikin. Karjalan kansassa. Kreikanuskoinen itä-karjalainen sanoo vielä lännempänä asuvaa veljeään "ruotshiksi". "Ruotshi, arren kaiken pidäjä" [joka aina pitää arkea, s.o. ei paastoo] on Salmissa, Suojärvellä ja Aunuksessa tavallisena sananpartena, kun on puhe lutherilaisesta suomalaisesta. Lutherin-uskoinen länsi-karjalainen taas nimittää itäistä veljeään "venäläiseksi." Tällä hän ei tarkoita kansallisuutta, vaan uskontoa. "Ummikoksi" sanotaan Itä-Karjalan kansankielessä ihmistä, joka kieleltään ja kansallisuudeltaan on venäläinen.

On luonnollista, että nuo alituiset sodat olivat omansa ehkäisemään Karjalan aineellista edistystä. Eräässä vanhassa ruotsalaisessa verokirjassa vuodelta 1589 [löytyy Suomen valtioarkistossa] luetellaan tarkasti, montako asuttua ja montako autiosavua siihen aikaan löytyi Käkisalmen läänissä, s.o. nykyisessä Laatokan puoleisessa Itä-Karjalassa. Ruotsalaiset olivat vähäistä ennen väliaikaisesti saaneet nämä seudut haltuunsa. Salmin pitäjästä sanotaan, että se kauttaaltaan oli autioksi hävitetty. Kurkijoen pitäjässä löytyi 92 asuttua ja 1,083 autiosavua, Sortavalan pitäjässä 114 asuttua ja 699 autiosavua, Ilomantsin pitäjässä 189 asuttua ja 681 autiosavua.

Tosin oli se sota, jonka hävityksen jälkiä mainitussa verokirjassa kuvataan, ollut hyvin pitkä, mutta yksi ainoa sota se sittenkin vaan oli.

Ei kummaa, jos itä-karjalainen sellaisissa oloissa jäi jälkeen lännempänä asuvista veljistään. Ei kummaa, jos viljelys ja kaikenlainen edistyminen Karjalassa taantui, kun muualla Suomessa riennettiin eteenpäin. Karjalan huonoa taloudellista tilaa arvostellessa ja karjalaisen kansanluonteen varjopuolia kuvatessa, on lahjoitusmaa-järjestelmä ennen kaikkia huomioon otettava. Se se on ollut Karjalan kirouksena niin toisessa kuin toisessakin suhteessa.

Lahjoitusmaiden historia ulottuu kaukaisiin aikoihin. Se on synkkä lehti Karjalan kansan vaiheissa, hikipisaroilla kirjattu, huokauksilla säestetty.

Katselkaamme, mitä tämä lehti meille pääpiirteissään kertoo.

Ruotsi oli Stolbovan rauhassa v. 1617 saanut Laatokan puoleisen Karjalan ynnä Inkerinmaan Wenäjältä. Ruotsin hallitus ei koskaan ollut oikein varma näiden rajamaiden omistamisesta. Saattoihan Wenäjä piankin tointua heikkouden tilastaan ja vaatia maakunnat takaisin. Ruotsin

hallituksen täytyi sentähden ryhtyä erityisiin keinoihin, vahvistaakseen valtaansa Raja-Karjalassa.

Yksi näitä keinoja oli rajamaan poisläänittäminen korkeille ylimyksille. Tämä läänitysjärjestelmä vastasi semmoisenaankin kaikin puolin sen ajan käsitystapaa, mutta Raja-Karjalaan nähden odotettiin siitä vielä suurta hyötyä maan puolustuksenkin suhteen. Hallitus arveli aivan oikein, että jota suurempia pääomia Ruotsin sotaisella aatelistolla oli sijoitettuna rajamaihin, sitä innokkaampi olisi se niitä suojelemaan. Sentähden annettiin koko Itä-Karjala lahjoitusmaana surkeille aatelisherroille. Talonpojat eivät kuitenkaan kadottaneet omistus-oikeuttaan maihinsa. Heidän tuli vaan lahjoitusmaan omistajalle suorittaa se maavero, minkä he muuten olivat velkapäät kruunulle maksamaan. Tämän lisäksi tuli vielä suuri joukko pieniä ulostekoja, n.s. "parseileja", joiden yhteenlaskettu summa saattoi nousta yhtä suureksi kuin maaverokin.

Maavero oli kerrassaan epämääräinen ja laskettiin kunakin vuonna erikseen n.s. "arvion" perustuksella. Arvio tapahtui aina syksyllä, elonkorjuun jälkeen. Silloin asetettiin arvio-lautakunta, jonka jäseninä olivat tilanhaltija, hänen talonpoikansa ja muita asianomaisia, niinkuin vouti ja tämän kirjuri, kylänvanhin, pitäjän asiamiehet eli "sollemainikat" ja tavallisesti myös lautamiehet.

Arvio-lautakunta kulki talosta taloon ja arvosteli sängin mukaan talonpojan pellot, kuinka paljon hän oli kutakin viljalajia kylvänyt, millainen oli maanlaatu ja millaisen sadon kylvö oli antanut. Tämän tehtyään, ratsastivat arviomiehet erikseen neuvottelemaan, kuinka suureksi arviovero siltä vuodelta oli laskettava. Neuvottelussa eivät tilanhaltija eivätkä hänen alustalaisensa saaneet olla saapuvilla.

Tämän neuvottelun nojalla kirjoitettiin kylän arvio-luettelo. Humalan- ja kaalinkasvusta pidettiin eri arvio. Wanhan tavan mukaan ottivat näet

lahjoitusmaiden omistajat alustalaisiltaan joka viidennen humalaseipään ja viidennen kaalinkuvun. Tätä veroa sanottiin "petiiniksi."

Näin tapahtui arvioa Ruotsinvallan aikana Inkerin-maalla. Mutta Käkisalmen läänissä oli se vielä ankarampi ja monimutkaisempi. Siellä arvattiin ensin jokainen talossa asuva henkilö määrättyyn hintaan. Sitten arvattiin talonpojan kotieläimet: hevoset, lehmät, siat, lampaat ja koirat. Sitten kaikki muu tavara: pyssyt, jouset, nuotta, verkot, venheet, huone- ja tarvekalut, vaatteet y.m. Lopuksi arvattiin vilja- ja heinäkasvu.

Jokaiselle arvioesineelle pantiin määrätyn taksan mukaan hinta arvioruplissa ja äyreissä. Yhteen arvioruplaan meni 100 arvioäyriä (kopeikkaa). Nämä hinnat laskettiin yhteen, ja talo asukkaineen, irtaimistoineen, vilja- ja heinäkasvuineen oli siis arvattu niin tai niin monen arvioruplan veroiseksi. Jokaisesta näin syntyneestä arvioruplasta tuli talonpojan suorittaa vuotuista arvioveroa $1 \frac{2}{3}$ hopeatalaria [yksi sen ajan hopeatolari vastaa meidän rahassamme 2 markkaa 84 penniä] ja 24 kappaa eloja.

Esimerkkinä mainittakoon seuraavat otteet eräästä Itä-Karjalassa 1680 luvulla käytetystä arviotaksasta:

Ruplaa. Äyriä.

Mies kesä- ja talvivaatteineen ynnä hyvä	
hevonen.....	3. —
"Keskinkertainen" mies.....	2. —
"Huono" mies.....	1. —
Hyvä lehmä.....	1. —
Hieho.....	— 50.
Wanha lammas.....	— 15.
Sika.....	— 10.

Naula vaskea	— 10.
Hyvä teräsjouso.....	— 50.
Hyvä metsäkoira.....	— 50.
Kalaverkko.....	— 9.
Ketunverkko.....	— 3.
Neljännes nuottaa.....	— 15.
Wene.....	— 30.
Kuormallinen heiniä.....	— 10.
Tynnyri ruista tai ohraa, kotipeltoon kylvettynä.....	1 20.
100 lyhdettä ruista tai ohraa, kaskeen kylvettynä.....	— 40.
100 lyhdettä kauroja, kaskeen kylvettynä.	— 20.

Arvio oli talonpojalle kaikin puolin rasittava veroitustapa. Arvio-lautakunnan tulo taloon oli jo sellaisenaankin suuri rasitus. Talonpojan täytyi näet omalla kustannuksellaan syöttää ja juottaa niin hyvin arvio-lautakunnan varsinaiset jäsenet kuin heidän seurassaan kulkeva tilanhaltijakin, palvelijoiheen, hevosineen. Usein oli arviomiesten tapana kuljettaa vaimonsa ja lapsensakin kerallaan, ja jos sattui ilma sateinen, niin saattoi koko tämä joukko majailla viikon päivät varakkaamman talonpojan talossa. Silloin eivät kelvanneet huonot ruuat eikä juomat, vaan pöytään oli pantava parasta, mitä löytyi.

Talonpoika ei koskaan saanut tietää perustusta, minkä nojalla hänen veronsa määrättiin, eikä sitä perustusta muutkaan tienneet, sillä se oli kerrassaan mielivaltainen. Rikkaat joilla oli varoja lahjoa arvio-lautakunnan jäseniä, pääsivät vähemmällä verolla, köyhät saivat maksaa sitä enemmän. Koska talonpojan irtaimistokin vuotuisesti arvattiin, koetti hän tietysti salata tätä omaisuuttaan, minkä vaan kykeni.

Korkeat aatelisherrat harvoin itse asuivat lahjoitus-maillaan. Arvioveron nojalla saattoivat heidän voutinsa mielin määrin pettää isäntiään ja nylkeä talonpoikia. Näin synnytti tämä onnetoin järjestelmä ahneutta ja kiskomishalua ylhäisissä, petollisuutta ja aineellista kurjuutta alhaisissa. Muutamat Ruotsinvallan aikaisista Itä-Karjalan kenraalikuvernööreistä surkuttelivat vilpittömästi kansan kurjaa tilaa ja koettivat sitä parantaa. Yksi heistä Yrjö Sperling antoi v. 1684 hallitukselle seikkaperäisen kertomuksen hallintoalueensa lahjoitusmaan-oloista ja arvio-järjestelmästä. Siinä kuvaa hän räikeillä väreillä kansan kärsimykset.

Kun kaikki lahjoitusmaat Ruotsin valtakunnassa kuningas Kaarlo XI reduktioonin kautta peruutettiin takaisin kruunulle, niin tämä toimipide ei ennättänyt tuottaa mitään siunausta Itä-Karjalan talonpojille. Heidän asemansa päin vastoin kävi entistä huonommaksi, sillä suurin osa tässä rajamaassa olevista lahjoitusmaista annettiin määrävuosiksi arennille joko entisille omistajilleen tai muille halullisille vuokramiehille.

Entiset aateliset isännät, semminkin ne, jotka omistivat lahjoitusmaansa perittävänä rälssinä, olivat toki joinkin määrin säästäneet talonpoikiaan. Mutta vuokraaja koetti suhteellisesti lyhyellä arentiajallaan saada alustalaisistaan niin paljon hyötyä kuin suinkin. Ja arviojärjestelmä oli hänelle tässä kohden hyvänä apuna.

Tuli sitten iso viha ja sen seurassa Wenäjän valta Itä-Karjalaan. Jo ennen Uudenkaupungin rauhantekoa olivat venäläiset siellä alkaneet harjoittaa täydellistä isäntä-valtaa, niinkuin omassa maassaan konsanaankin. Siihen kuului tietysti etupäässä lahjoitusmaiden jakeleminen hovisuosiossa oleville ylimyksille. Tosin peruutettiin annetut lahjoitusmaat v. 1720 takaisin, mutta sitä antelihaammin niitä myöhemmin lahjoitettiin. Talonpoikais-tshuhnoja, tuota siunattua Herran lahjaa, piisasihan niitä Karjalassa!

Tätä menoa sitten jatkettiin, kunnes Wanha Suomi v. 1811 jälleen yhdistettiin Suomen emämaahan. Sen jälkeen ei enää uusia lahjoitusmaita jaettu Itä-Suomessa, mutta entiset tietysti pysytettiin silloisilla omistajillaan.

Ruotsinvallan aikana oli lahjoitusmaan omistajalla maan nautinto-oikeus lahjoitusmaahansa, ei omistus-oikeutta. Hänen alustalaisensa pysyivät perintötilallisina, joita ei voitu häättää taloistaan. Tosin yritti Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin saksalainen aatelisto saattaa talonpoikia maaorjuuteen, "kiinnittää heitä turpeeseen", mutta nuo yritykset olivat hurskaita toivomuksia vaan, ja hallitus ne kohta tukahutti.

Toisin oli asian laita Wenäjän vallan aikana. Silloin juurtui pian vallanpitäjiin se käsitys, että talonpoikien maat, vieläpä itse talonpojatkin, olivat lahjoitusmaa-herran omaisuutta. Tämä käsitys astuu selvästi näkyviin 1700-luvun lahjakirjoissa. Maa luovutetaan "kartanoon kuuluvien ihmisten ja talonpoikien kanssa.", tai niiden etujen joukossa, joita lahjoitusmaan isäntä saapi nauttia, mainitaan: "talonpojat, niin silloiset, kuin karanneetkin." Toisissa lahjakirjoissa puhutaan niin tai niin monesta "sielusta" tiloineen, taloineen.

Orjuuden oireet tietysti hävisivät, kun Wanha Suomi yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Mutta sen sijaan ilmestyi v. 1826 asetus, jonka nojalla melkein kaikkien lahjoitusmaiden talonpojat määrättiin lampuodeiksi. Heiltä riistettiin toisin sanoen perintöoikeus siihen maahan, jota heidän esivanhempansa monessa sukupolvessa vapaina talonpoikina olivat asuneet ja viljelleet. 1826 vuoden asetus näet sääsi, että kaikki ne talonpojat, jotka eivät voineet näyttää toteen, että heidän tilansa ennen vuotta 1706 olivat olleet perintötilan luontoisia, kadottaisivat omistusoikeutensa näihin tiloihin ja muuttuisivat lahjoitusmaan isäntänsä lampuodeiksi.

Ja jäsenet siinä komiteeassa, joka tätä asetusta valmisti, olivat Suomen omia kansalaisia! He kantavat mitä suurimman edesvastauksen

Karjalan kansan kärsimyksistä.

Lahjoitusmaan omistajalla oli tietysti täysi valta häätää alustalaisensa pois "maaltaan", ell'eivät näinä kyenneet verojaan suorittamaan, ell'eivät he syystä tai toisesta olleet hänelle mieleen, tai jos hänen teki mieli laajentaa "hovileirinsä" eli kantatalonsa maita. Monissa paikoin yrittivät talonpojat väkivallalla puolustaa oikeuttaan. Se tietysti ei auttanut. Kasakoita vaan jokunen joukko pitäjään, pampulla selkään, linnaan perheenisät, vaimot ja lapset mieron tielle.

Wenäläiset lahjoitusmaiden isännät asuivat yhtä vähän kuin ruotsinvallan aikuisetkaan, paitsi ani harvoin, itse karjalaisilla tiluksillaan. He hoitivat niitä voutien eli "prikasniekkojen" avulla. Lahjoitusmaan talonpojat olivat tietysti kokonaan "prikasniekan" vallassa. Hän kantoi, vieläpä määräsikin verot, määräsi myös päivätyöt, jotka olivat "hovileirin" voimassa pitämiseksi tehtävät. Jos joku talonpoika oli hänelle vastenmielinen, saattoi hän jos jollakin tavalla häntä kiusata ja hänen toimeentuloaan vaikeuttaa.

Sorto tietysti synnytti petosta ja epärehellisyyttä kansassa, niinkuin se aina tekee. Muukalaista herraa imarreltiin ja kumarreltiin, niin kauan kuin oltiin hänen näkyvissään; selän takana häntä petettiin ja vihattiin. Ja kun tätä menoa sukupolvesta toiseen jatkettiin, niin se ei tietysti voinut olla jättämättä jälkiä kansan luonteeseen. Ja ne jäljet, tuntuvat vieläkin selvästi varjopuolina Karjalan kansanluonteessa. Eiväthän sellaisten vaikuttimien seuraukset voikaan yhdessä ihmispolvessa hävitä, vaan kirouksena siirtyvät ne lapsiin ja lastenlapsiin.

Ja pitkäkö aika niillä on ollutkaan poistua!

Kun talonpoika ei ollut maansa omistaja, niin katosi häneltä luonnollisesti halukin sitä viljellä. Ihminen tekee työtä tulevaisuuden varalle, mutta jos oikeus hänen työnsä hedelmien nauttimiseen ei ole

turvattu, niin muuttuvat ahkeruus ja vireys laiskuudeksi ja välinpitämättömyydeksi.

Karjalainen talonpoika saattoi koska hyvänsä joutua puille paljaille, hänen asemansa oli aina väliaikainen ja "herran" oikuista riippuva. Hänelle oli edullisempaa hoitaa maanviljelystään niin, että hän juuri parahiksi sai siitä elatuksensa, että "päivästä yl' päästiin", kuten vieläkin on tapana sanoa Karjalassa. Jota huonommassa viljelyksessä hänen peltonsa olivat, jota vähemmän hänellä oli karjaa läävässä, jota ränstyneemmiltä hänen rakennuksensa näyttivät ja jota likaisemmalta hänen kotinsa, sitä paremmin saattoi hän lumota isäntänsä silmät veronpanossa.

Lehmien asemesta rupesi hän pitämään enemmän hevosia, rukiin ja ohran asemesta alkoi hän viljellä enemmän kauroja, joka tietysti oli omansa peltoa laihduttamaan. Kaskenviljelystä harjoitti hän ahkerasti. Ensimmäisen ruiskasvun jälkeen otettiin kaskesta niin monta kaurakasvua kuin suinkin mahdollista. Tällä tavoin ryöstettiin maaperä niin tyhjäksi, ett'ei se kuuna päivänä enään mitään kasvanut. Talonpoika ei tästä välittänyt. Eihän se maa enää ollut hänen. Wäkivallalla oli se häneltä riistetty.

Näin vieraantui karjalainen maanviljelyksestä.

Rahtia käytiin sen sijaan sitä ahkerammin. Rahdista saatiin puhdasta rahaa, jota ei voitu nähdä eikä siis veroittaakaan. Rahaa saatiin muullakin tavalla: pikku kaupalla ja keinottelulla. Tämä teki kansan luonteen petolliseksi. Kaupanteko tietysti ei sitä semmoisenaan olisi tehnyt, mutta kun talonpojan talous ei tuottanut mitään varsinaista kaupaksi kelpaavaa, niin puuttui häneltä rehellisen kaupankäynnin edellytyksetkin. Se ei enää ollut tarpeellista tavaravaihtoa, vaan keinottelemista, tuo hänen kauppansa. Wiekkain ja sukkelin saattoi tulla rikkaaksi, mutta muu kansa vajosi entistä suurempaan kurjuuteen.

Näin sekaantui karjalaisen luonteesen tuota epäluotettavaa, joka sitä rumentaa.

Lahjoitusmaiden lunastus on kirkas valonsäde Karjalan kansan historiassa. Sen seuraukset alkavat jo astua näkyviin. Kansa on jo monissa seuduin luopunut entisestä velttoudestaan ja käynyt maahan käsiksi. Toiset ovat niin tehneet. Toiset ovat jatkaneet vanhaan, perittyyn tapaan, eläen rahdilla ja muilla satunnaisilla tuloilla päivän tultuaan. He ovat vajonneet yhä syvempään kurjuuteen.

Näiden onnettomien keskuuteen on ilmestynyt uusi maanvitsaus: koronkiskurit. "Ahtaimpaan paikkaan tautikin tungeiksen", sanoo karjalainen sananlasku.

Koronkiskomista harjoitettiin entiseen aikaan ja harjoitetaan vielä nytkin seuraavaan tapaan. Talonpoika tarvitsi rahaa veronmaksuun tai muuhun tarpeeseen. Hän sai 40-50 markkaa rahamieheltä ja vakuudeksi otti tämä lainanhakijalta lehmän. Kirjoitettiin n.s. "karvakirja", jonka kautta lehmä luovutettiin lainanantajan nimeen, mutta jätettiin lainanottajalle, s.o. entiselle omistajalleen, käytettäväksi vuotuista arentimaksua vastaan. Arentimaksu oli tavallisesti leiviskä voita vuodessa, joskus vähemmän. 50 markan pääomalle teki tämä noin 20 prosenttia vuodessa.

Tämä on kansan omassa keskuudessa kehittynyttä hypoteekkilainausta. Kansa ei pidä sitä koronkiskomisena, kun korko on maksettava luonnossa. Alkuperäisissä oloissa ei kansa pane luonnontuotteilleen täyttä rahan arvoa, sehän on vanha, tunnettu asia. — Warakkaammat ja säästäväiset ihmiset sijoittivat halukkaasti rahansa tällaiseen lehmähypoteekkiin. Palkollisetkin sitä joskus tekivät. Pankkeja ei löytynyt eikä tunnettu.

Tämän kirjoittaja tuntee erään piian, joka on palvellut useampia kymmeniä vuosia eräässä Karjalan pitäjän herrasperheessä. Joka vuosi on

vanha piika säästänyt palkastaan useampia kymmeniä markkoja. Nämä rahat on hän säännöllisesti lainannut lehmähypoteekkiä vastaan. Parinkymmenen markan vuotuisella korolla ovat mummon rahat jo kasvaneet melkoisen suureksi pääomaksi. Lehmiä kuuluu hänellä nyt jo olevan toistasataa ylt'ympäri pitäjää. "Karvakirjoja" ei ole tehty, sillä eukko ei ole kirjoituksen taitava, ei edes osaa kirjoitusta lukea. Onpahan vaan suupuheella tehty ne kaupat. Nyt ei eukko muista kaikkia lehmiään, missä ne ruoat ja arentimaksun laita taitaa toisinaan olla vähän niin ja näin.

Nyt on koronkiskomista alettu harjoittaa uudemmalla ja paljon enemmän tuhoa tuottavalla tavalla. Welka-sitoumukset tehdään vekselillä ja lyhyeksi ajaksi. Sortavalan pitäjän koronkiskureista on viime aikoina paljon julkisuudessa puhuttu. He ottavat tavallisesti vekselilainoistaan 5 penniä kuukaudelta yhdestä markasta, s.o. 60 prosenttia vuodessa. Ottavat enemmänkin, jos sikseen tulee. Sortavalan pitäjä ei ole ainoa, missä tätä kurjaa ammattia harjoitetaan.

Talonpoika, joka kerran on joutunut koronkiskurin kynsiin, on auttamattomasti hukassa. Hänen velkansa nousee nousemistaan, joka kerralta kun vekseliä "verestetään." Wiimein menee kontu huutokaupalla ja sen omistaja siirtyy perheineen irtolaisten joukkoon.

Wuosi vuodelta lisääntyy tällä tavoin Laatokan puoleisessa Karjalassa irtolaisten lukumäärä. Konnut menevät polkuhinnasta, niin mitättömästä, ett'ei sitä muualla Suomessa voisi uskoakaan. Ja kuitenkin ovat Laatokan rantamaat erittäin hedelmällistä ja hyvin kasvavaa maata, jos niitä vaan vähänkin viljellään. Eivätkä ole hallanarkoja, sillä Laatokan läheisyys suojelee kylmältä.

Meidän pohjalaisemme muuttavat joka vuosi suurissa joukoin Amerikkaan. Näin kadottaa Suomi arvaamattomaksi tappiokseen hyviä työvoimia ja paljon työntaitoa, jolla kyllä olisi sijaa omassakin maassa.

Eikö tuota siirtolaistulvaa voisi edes jossain vähässä määrässä suunnata Laatokan Karjalaan?

* * * * *

Karjalan kansan kärsimyksistä puhuessa, on entisaikojen sotaväen ottokin mainittava.

Waikka Itä-Suomi Uudenkaupungin ja Turun rauhanteoissa (vv. 1721 ja 1743) oli joutunut venäläiseksi maakunnaksi, niin säilyi siellä vanha ruotsalainen yhteiskunta-järjestys monissa kohdin muuttumatta. Saivatpa Wiipurin kuvernementin asukkaat nauttia eräitä erivapautuksiakin, joita ei ollut muilla Wenäjän valtakunnan maakunnilla. He olivat muun muassa vapautetut pakollisesta sotaväenotosta.

Syynä tähän oli se länsieurooppalainen tuulahdus, joka 18 vuosisadalla puhalsi Wenäjällä. Tahdottiin valaa venäläiset olot länsimaisiin sivistysmuotoihin, eikä siis kajota maakuntaan, missä nämä muodot jo ennestään olivat kotiutuneet.

Wapautus pakollisesta sotaväen otosta lakkautettiin, silloin kuin keisari Paavali I nousi Wenäjän valtaistuimelle. Vuosina 1797 otettiin Wiipurin kuvernementista ensi kerran rekryyttejä Wenäjän sotaväkeen niinkuin muistakin valtakunnan osista.

Talonpojat tietysti ajattelivat sotaväen-ottoa pelolla ja vavistuksella. Se, joka kerran sinne joutui, oli samalla ijäksi päiviksi sortunut pois syntymäsijoiltaan. Parhaimman ikänsä täytyi hänen elää muukalaisten kesken vieraassa maassa, kärsiä räökkäystä ja tylyä kohtelua.

Nuoret miehet karkasvat sentähden metsiin ja muihin piilopaikkoihin siksi ajaksi, jolloin rekryyttikirjoitus tapahtui. Mutta se keino ei suuresti auttanut. Se jota kerran oli määrätty sotamieheksi, oli samalla julistettu rauhattomaksi, jos hän lahti pakoteille. Hänen täytyi aina varoa kruununpalvelijoita, ja jos hän joutui heidän käsiinsä, sai hän ensin armottomasti raippavitsoja ja lähetettiin sitten rykmenttiinsä. Jos hän sieltäkin karkasi ja uudestaan joutui kiinni, niin seurasi siitä vielä armottomampi kuritus.

Karkuri eli "biegloi" seisoj kokonaan lain ja yhteiskunnallisen järjestyksen ulkopuolella. Hänen täytyi oleskella kaukana ihmisten ilmoilta ja aina olla varoillaan, sillä häntä vainottiin niinkuin metsänpetoa. Moni "biegloi" häipyikin pahanteon poluille ja rupesi rosvoksi. Toiset taas elivät suurilla saloilla metsästäjinä ja muina pyyntimiehinä.

Talonpojat antoivat harvoin ilmi sellaisia pakolaisia. Päinvastoin säälivät he noiden kurjien kohtaloa ja koettivat sitä lieventää. "Biegloista" liikkui kansan kesken Raja-Karjalassa paljon tarinoita. Nämä tarinat ovat sekä jännittäviä että traagillisia.

Kun vanha Suomi v. 1811 yhdistettiin Suomen emämaahan, loppui siellä pakollinen sotaväen-ottokin. Mutta sen sijaan ilmestyi toinen milt'ei

samanlainen maanrasitus. Ken Wenäjällä määrättiin sotaväkeen, hänen täytyi palvella siellä 25 vuotta. Warakkaammat pääsivät vapaiksi, jos palkkasivat toisen miehen sijaansa.

Sotaväen pestaaajia kulki sentähden ympäri maata, myöskin Suomessa ja etupäässä juuri Itä-Suomessa. Mässäten ja räyhäten matkustelivat värvääjät maakylässä, panivat toimeen juominkeja ja kokosivat kylän nuoret miehet ympärilleen.

Siinä sitä sitten kehuskeltiin ja kerskailtiin, että sellaista se on jokamiehen elämä. Sodassa ristit ja kunniamerkit, rauhan aikana huoletoin elämä kruunun leivässä ja vaatteissa, ilokset päivät keisarin kustannuksella. Humalaisille kylän pojille näytettiin kirkkaita hopearuplia ja luvattiin jos jonkinlaista hyvää, jos he vaan piirtäisivät puumerkkinsä pestikirjan alle.

Moni poika meni ansaan ja sai sitten koko elin-aikansa katua mielettömän tekonsa katkeria seurauksia. Pestaaajat ottavat heidät seuraansa ja kuljettavat heidät yhtämittäisessä humalassa Wenäjän rajalle asti. Siellä pantiin miehet köysiin ja vietiin määräpaikkaansa, palvelemaan johonkin Sisä-Wenäjän sotaväen-osastoon.

Muutammat heräsivät ajoissa huumauksestaan ja koittivat karata. Ken onnistui pääsemään pakoon, sai rauhattomana "biegloina" elää loppuikänsä krunnunpalvelijain vainoomana, niinkuin pahantekijä ainakin. Ja monta hellää sidettä silloin katkesi. Pojan täytyi jättää rakkaat, kotoiset rannat, erota isästä ja äidistä, veljistä ja sisarista, sulhasen morsiamestaan.

Löytyi ihmisiä, jotka harjoittavat rekryyttien hankkimista oikein ammattina ja korjasivat siitä suuren raha-voiton. He saivat melkoisen summan, jokaisesta sotamiehestä. Pestaaajat olivat heidän kätyreitään. Sellaisia "sielunkauppiaita" mainitaan Karjalassakin olleena liikemiehiä, virkamiehiä, vieläpä pappejakin!

Se oli kamala ammatti, verellä tahrattu.

Kuudes Luku.

Tapoja ja Luonteita.

"Ain olen aikani elellyt
Näillä yksillä ahoilla,
Kotipellon pientarilla
Kuunnellut kotikäkeä."

Kalevala III.

Rajakarjalaisen luonteen valopuolia. Runollisuus, avomielisyys ja iloisuus. Wieraanvaraisuus. Rahtilaisten ja parrenvetäjien majatalot. Karjalaisen kansanluonteen varjopuolia. Epäluotettavuus. Bloi'un Washa ja hänen hevoskauppansa. Lukutaidon puute ei estä raja-karjalaista kauppaliikettä hoitamasta. Rajakarjalainen on raitis. Sortavalan "kerähmöt." Tshajunjuonti. "Ois nyt yskä ollut, kyll' ois lähtennä. Eipähän sattunna!" Rajalaisen käsitys hallituksesta. "Ukko Gruunu" ja "Suomen ruhtin." Tulli, rajalaisten loukkauskivenä. "Herrolain djelot ollah tullat." Raja-karjalaista rosvoromantiikkaa. Serpina ja hänen seikkailunsa. Entisiä Wanhan Suomen oikeustapoja. Omankäden-oikeutta Salmissa. Neiglickin murha. Naisen ryöstö Salmissa. Kansantapoja Wirpominen. Rakennustapa Raja-Karjalassa. Kotiaskareet. Kätevyiden puute. Keträpuu. Karjalaisia ruokia. Piiraat. Maanviljelys. Meijeriliikkeen elpyminen Karjalan radan vaikutuksesta. Parrenajo salomailla. Parsimiesten majat ja "metshipertit." Kansan huvitukset. "Bessodat" ja "illatshut." Tervehdys ja hyvästi jättö.

Raja-Karjalainen on kuin kansantarun Lemminkäinen.

Hän on leikkisä ja avomielinen, herkkä havaitsemaan ja älykäs ymmärtämään. Mutta hetken lapsi hän on ja ajattelematon.

Raja-Karjalassa tapaa paljon vanhaa ja vanhentunutta, joka muualla Suomessa jo on hävinnyt. Tämä johtuu yksinomaan siitä, että Karjalan kansa on niin kauan elänyt omaa elämäänsä, kokematta muualta tulleita vaikutuksia. Sillä vanhoillisuus ei ole mikään luonteenomaisuus karjalaisessa. Hänen liikkuva luonteensa on päinvastoin hyvinkin herkkä vaihtamaan vanhan uuteen, semminkin jos tämä uusi ilmaantuu viehättävässä muodossa.

Karjalan kansan runolahjasta on kyllin puhuttu. Kovimpinakaan kärsimyksen aikoina ei kansa kadottanut tätä luonteensa ihanteellista puolta. Päinvastoin haki se laulusta lohdutusta ja viihdytystä, kun sitä mahtajat sortivat ja sen elämää raskauttivat.

Soitto on suruista tehty,
Murehista muovaeltu:
Koppa päivistä kovista,
Emäpuu ikipoloista,
Kielet kiusoista kerätty,
Naulat muista vastuksista.

Myönnettäköön kernaasti, että vanhat Kalevalan tarut aikanaan olivat koko kansamme omaisuutena. Mutta Karjalan kansa on ne runopukuun sovittanut. Ja niin kaunis oli tämä runous, että se kelpasi Suomen kansan sisäänpääsö-kortiksi maailman sivistyskansojen seuraan.

Raja-karjalainen on kuin suuri lapsi. Hän avaa helposti sydämensä. Liiankin helposti. Kun vieras tulee hämäläiseen taloon, niin kuluu ensin

pitkä aika äänettömyydessä. Warovasti, kierrellen, kaarrellen, alkaa viimein puhelu.

Toista on Raja-Karjalan salokylässä. Itse tervehdyskin kuuluu siellä niin sydämmelliseltä. Ja sitä seuraa kohta monenlaiset kohtelijaisuuden osoitteet. Talonväki auttaa vierasta riisumaan turkin päältään, häärää hänen ympärillään mikä missäkin avunteossa.

Tällä tavoin joudutaan kohta ihan keskelle asemaa. Kysymyksiä ja vastauksia oikein satelee. Hetkisen kuluttua saapuu pirttiin naapuritalonkin väkeä. Hekin ovat uteliaita vierasta näkemään. Onhan se "kädehinen proasniekka" [käsiltä oleva huvitus], hauskaa vaihtelua salokylän yksitoikkoisessa, jokapäiväisessä elämässä.

Raja-Karjalan kansan miellyttäviin puoliin kuuluu vieraanvaraisuus. Kansa osoittaa sitä suuressa määrässä omassa keskuudessaan.

Maanteiden varsilla on siellä täällä taloja, joissa rahtimiehet vanhan tavan mukaan ovat tottuneet matkoillaan poikkeamaan. Sellaisessa rahtimiesten korttieri-talossa ei isäntäväki saa yöllä eikä päivällä rauhaa. Olen usein ihmeekseni ajatellut, koska he oikeastaan lepäävät. Tästä huolimatta eivät rahtimiehet maksa mitään yösijasta, eikä sitä vaaditakaan. Emäntä ottaa vaan maksun "kohvista", minkä keittäisi isäntä heinistä ja kauroista, joita myöpi.

Saattaa kyllä olla niinkin, että joku talonisäntä hyötyy salakapakoitsemisesta. Ei se ainakaan yleisenä sääntönä ole, ja tämän kertoja tuntee monta monituista rahtilaisten majataloa, missä ei tuota luvainta kauppaa harjoiteta eikä koskaan ole harjoitettu.

Wielä selvemmin astuu tämä kansan vieraanvaraisuus näkymiin suurella salolla tukinhakkuussa eli "parren leikkuussa", niinkuin Itä-Karjalassa

sanotaan. Hirsimetsään kokoontuu silloin paljon miehiä hevosineen. Läheiset talot ovat öiseen aikaan täpösen täynnä väkeä. Miehiä makaa laattialla ja joka paikassa, missä maan vähänkin voipi unta ottaa.

Tietysti tämä suuresti häiritsee talonväen rauhaa. Mutta maksua ei oteta yösijasta, vaikka tätä menoa kestää useampia viikkokausia. Ainoa hyöty on hevosen rehun myöminen, mutta vähän sitäkin liikenee. Tarpeena menee talossakin.

Karjalaisen luonteen epämiellyttävin puoli on epäluotettavuus. Hän on herkkä lupaamaan, mutta hidas täyttämään. Welkaansa hän ei maksa määräajalla, vaan odottaa siksi kunnes hänet oikeuteen manataan. Tämä tapa on jo niin juurtunut kansaan, ett'ei sitä enää pidetä minään häpeänä.

Karjalaisen on yleensä vaikea käsittää, että kauppaa voidaan käydä sekä ostajan että myöjän kummanpuoliseksi hyödyksi. Toisen tai toisen siinä täytyy joutua tappiolle, sehän on selvä asia. Onhan jokaisella silmät päässä, käyttäköön niitä, ett'ei tule kaupoissaan petetyksi. — Hevoskaupassa liiatenkin. Siinä se nyt kerrassaan kuuluu asiaan kehua tavaraansa paremmaksi kuin se on. Mutta näkyyhän tuo olevan tapana muuallakin, ei vaan Karjalassa.

* * * * *

Tekee mieleni kertoa Bloi'un Washasta ja hänen hevoskaupastaan.

Washa asuu Suojärvellä lähellä rajaa. Mies keski-ikäinen, iloinen ja avomielinen, leikkisä puheissaan, sukkela liikkeissään. On oman, pienen konnun omistaja; viljelee sitä kuitenkin siksi nimeksi vaan. Harjoittaa sepän ammattia. Mutta harvoin kuulet vasaran kalsketta hänen hiilihuoneestaan, sillä Washa on ahkera rahtimies, melkein aina matkoilla. Milloin on Sortavalassa, milloin käypi Petroskoilla, milloin taas Wärtsilässä tai jossain

Aunuksen puoleisessa pogostassa. Harjoittaa pientä kauppaa näillä matkoillaan, myöpi Seämärven mujetta [Seämärvi, suuri järvi ja samanniminen pogosta Anuksen Karjalassa; kuuluisa hyvistä mujeistaan] ja konsa mitäkin.

Sattuu joskus pitemmältä oleskelemaan kotona. Netälin viruu oman pirtin pätsillä, toisena jo käypi Karatsalmen rahtia [Karatsalmen rautaruukki Suojärvellä; Wenäjän kruunun omistama], malmia vetää oman pitäjän rautaruukkiin. Ompahan vaan paremman puutteessa se rahti. Ei ole oikein hauskaa, tarjoaa niin vähän vaihtelua ja raskaanlaista on työkin. Toista on, kun pääsee "Sordavalan linnah." Siellä ovat herrat ystävällisiä, pyytävät omaan kamariin istumaan, tupakan tarjoovat, hyvän puheen antavat.

Tämän kertoja on "viikkonen tuttava" Bloi'un Washalle. Joulupyhistä päästyä oli Washan aina tapana tulla Sortavalaan tuomaan viestiä karhunkierroksista. Ne olivat hauskoja matkoja Bloi'usta, sillä hyvänä vieraana häntä silloin pidettiin. Yhdessä sitä sitten lähdettiin Washan hevosella milloin Suojärvelle, milloin Anuksen puolelle kontioita ampumaan. Washa tosin ei ollut "pishalniekku" [pyssymies], mutta sitä parempi kyytimies. Tuskin löytyi sitä talvitien haaraa Sortavalan ja Petroskoin välisellä taipaleella, jota hän ei olisi tuntenut.

Kerran tuli Bloigu Sortavalaan. Oli kevättalvi, alkupuoli maaliskuuta. Anuksen Weshkelyksen miehet olivat ampuneet useampia karhuja. Sikäläinen rahvas ei syö karhunlihaa. Tätä käytti Bloigu hyväkseen. Osti halvasta hinnasta karhunlihat, vai lieneekö saanut ilmaiseksi, ja lähti niitä viemään Sortavalaan. Waihtoi mieli iltahämärissä hevosta Weshkelyksen miehen kanssa.

Mutta se hevoskauppa olisi saanut olla kokematta, sillä siinä joutui Bloigu parka pahasti tappiolle. Sai niin laiskan hevosen, ett'ei tolkkua. Ja

pahinta oli se häpeä, niin vanhan hevosmiehen tulla petetyksi hevoskaupassa.

Niin, siellä ne nyt Weshkelyksen miehet oman pirtin lämpimässä makeasti nauroivat, kun Bloigu pyryssä ja talvipakkasessa astuen ajaa kihnutti laiskalla hevosellaan Sortavalaan niitä karhunlihoja myömään.

Sortavalassa käynti onnistui kuitenkin mainiosti, se palkitsi kaikki mieliharmit. Karhunlihat menivät hyvin kaupaksi. Saatuaan lihat myödyksi, ajoi Washa korttieritaloonsa, valjasti hevosensa reen edestä ja lähti ratsastamaan sillä pitkin kaupungin katuja.

Näinköhän ei sattuisi hevosen vaihtajaa? Ei näet tohtinut reellä ajaa; arveli, että hevosen laiskuus silloin paremmin pistää silmiin. Ratsupelissä sai sen toki paremmin hyppimään, kun suitsista oikein nyki ja retuutti.

Sattuipas Rautlahen Jaatisen poika vastaan tulemaan.

"Etgö rubie hebuo vaihtamah?"

"Ka mintäi en ruppii", vastasi Jaatisen poika.

Siinä sitä sitten kauppoja hierottiin ja viimein ne päätettiin. Bloigu antoi "valikin" [20 ruplaisen] väliä, noita karhunliha-rahoja, ja sai varman, virkun hevosen.

Ja nytkös sitä kyytiä korttieritaloon, valjasti uuden hevosensa reen eteen, koppoi tavarat korjahansa, maksoi korttierirahat ja sanoi talonmäelle: "jos tulov se Rautlahten Joadisen poigu niidy hevonnauppoloi purgamah, nji sanokkoa, jotta se suojärvelänje jo mänj."

Tämän kaiken kertoi Bloigu illemmällä meillä; missä lieneekään ollut paossa muun osan päivää.

"No mutta Washa hyvä, petostahan tuo on", koetin hänelle selittää. "Eikö sinun nyt sentään ole vähän niinkuin paha mieli ajatellessasi mitä olet tehnyt?"

Washa katsoi minuun hieman kummastellen, niinkuin ei oikein olisi sanojani käsittänyt.

"A tietävänje-häi on, paha miel-häi rodjiuv, moizel hevol ku kodjih ajav." [Tiettyhän se, kun moisella hevosella kotiin ajaa, niin syntyyhän siitä paha mieli.] — Puhui Jaatisen pojasta.

"No enhän minä nyt sitä Jaatisen poikaa", keskeytin häntä puheessa. "Eikö itselläsi ole paha mieli, kun tuolla tavalla toista petit?"

"A minulleni tobju [ravakka] hebonje puuttuigi, enhän minä pahoil mielifou."

Eikä se asia sen paremmaksi tullut, vaikka miten puolin olisin sitä selviteltyt.

Istuttiin siinä sitten iltaa, yhtä ja toista jutellen. Lähtiessään tarjoutui Bloigu ostamaan minulle Kangasjärven Kashin Larin [Kangasjärven kylä on Aunuksen puolella, lähellä rajaa] ampumia metsoja ja teiriä. Lupasi tuoda linnut Sortavalaan niinkuin maaliskuun loppupäivinä. Varoitin häntä, että elä suinkaan tuo soitimelta ammuttuja lintuja.

"Emmö nji tuo, ammoin ollah jo ammutut Larin linnut." [Aikoja sitten ovat jo ammutut Larin linnut.]

Tämän sanottuaan katsoi hän veitikkamaisesti minuun ja tokasi: "ambuv se Pentoin Washai linduloi; kieldoaigoa ei piä nji konzu."

"Et saa tuoda niitä Pentoin Washan lintuja, niistä en huoli."

"A kuzho sie tiiät, oldanneh Kashin Larin, libo Pentoin Washan? Yhtes hoavus ollah, mollei, yhtenjyttyöd ollah; et voi nji kui tiedeä?" [Mistä sinä tiedät, ovatko ne Kashin Larin vaiko Pentoin Washan? Samassa säkissä ovat kumpaisetkin, yhdenlaisia ovat; et voi millään niitä eroittaa.]

"Elä tuo kumpasiakaan, en niistä huoli." — Ja niin sitä sillä kertaa erottiin.

Kyll' olet Washa sukkela mies, mutta rehellisyydessä on sinulla vielä paljon opittavaa. Ja tokkohan sinä koskaan oppinetkaan. Lapsesi vasta.

Ne käyvät Suojärven kansakoulua.

Itä-Karjalan rajalainen tulee kauppiaana, vieläpä laajankin kauppaliikkeen hoitajana toimeen, osaamatta lukea ja kirjoittaa. Laskunsa "tshotaitsee" [laskee] hän omalla tavallaan.

Eräs nuori Salmin kauppias kertoi minulle isänsä "tshotta-tavasta" näin. Niitä kyläläisiä varten, jotka tekivät ostoksensa velaksi, oli kauppias varustanut pitkänlaisia, sileiksi veistetyitä puupalikoita. Palikka halaistiin. Toinen puolisko annettiin ostajalle, toisen piti kauppias itse takanaan. Kun ostos oli tehty, sovitettiin ostajan ja myyjän hallussa olevat palikkapuoliskot yhteen ja veitsellä leikattiin kokonaispalikkaan poikittaisin merkkejä: pystyviivoja ruplia varten, ristejä kymmenruplaisten osoitteeksi ja ristin ympäri kehä, jos velka nousi sataan ruplaan. Kumpaiseenkin palikkapuoliskoon jäi täten toinen puoli velkamerkkiä.

Mainittu nuori kauppias kertoi isällään olleen koko kasan näitä puupalikan puoliskoja, kun jätti kauppansa pojan haltuun. Ukko ei enää tarkoin kaikkia palikoitaan muistanut, mikä millekin velkaniekalle kuului. Toiset "velgoiniekat" tulivat itsestään "tshokalle", toiset jäivät tulematta. Tällä tavoin pitää vielä tänä päivänä, pörssikaupan ja kaksinkertaisen

itaalialaisen kirjanpidon aikana, moni Salmin ja Suojärven "liikemies" kirjojaan. Puupalikoihin merkitsevät vielä yleiseen Salmin "parsimiehet" [tukkimiehet] ja laivakipparit laskunsa.

* * * * *

Jos rajakarjalaisen rehellisyyttä ei aina käy kehuminen, niin on hänellä hyvä puolensa siinä, että hän on raitis. Sen huomaa jo Sortavalan kaupungissakin. Ken on nähnyt markkinoita Tampereella, Heinolassa tai Jyväskylässä — Lahden inhoittavasta markkinaelämästä puhumattakaan — ja vertaa niitä Sortavalan "kerähmöihin" [markkinoihin, joihin kansaa "kerääntyy" vertaa sanaan "käräjät"], on varmaankin antava karjalaiselle kiitoslauseen, mitä raittiiseen ja siivoon elämään tulee.

Ja Sortavalan talvimarkkinoille kerääntyy kuitenkin kansaa koko Karjalasta. Siellä on kirjavassa tungoksessa Wiipurin puolelaista, on "Jokelaista" [Joensuulaisista], Kurkijoen "hevosparissikkaa" [hevoskauppiasta], Salmin ja Suojärven rotevaa rajalaista, on Aunuksen partasuuta ja Wienan-Karjalan virsikästä väkeä. Kovalla äänellä puhelevat miehet keskenään, säestäen vilkkailla ruumiinliikkeillä sanojaan, mutta juopuneita et näe kuin poikkeustapauksissa, et kuule raakoja sanoja etkä kirouksia. Raja-karjalainen ei näet usein kiroa ja jos hän sen tekee, niin käyttää hän hienompia mahtisanoja: "pahkeinen", "tshakkahinen" [tshakka = itikka] ja senkin sellaisia.

Jota idemmäksi tullaan Raja-Karjalan salomaille, sitä raittiimpaa on rahvas. Kreikanuskoisessa Raja-Karjalassa ei viina tosin ole mikään tuntematon juoma, mutta harvinainen se on ja vielä harvemmin tapaa siellä juopuneita. Usein näkee vanhoja, harmaapäitä ukkoja, jotka eivät eläissään ole väkevän tippaakaan maistaneet. — Poikkeuksen tästä siivosta elämästä muodostavat kreikanuskoisessa Raja-Karjalassa "proazniekat" eli kylän suojeluspyhimyksen juhlat.

Rahikainen tyytyy yleensä "kohviin" ja "tshoajuun" [teetä]. Ell'ei satu "ostoheinie" talossa olemaan, niin tullaan toimeen "nurmitshoajulla", joka valmistetaan kotinurmen heinistä. Tshoajukomennolla muuten on omat sääntönsä salokylissä. Isäntä se aina on, joka "valaa" sitä lasihin: hän se myös "soaharit pilkkoo." Se tapa nähtävästi on säilynyt vanhemmilta ajoilta, jolloin sokuri ja tee oli kallista tavaraa, jonka tallettaminen kuului isännän etuoikeuksiin.

Jos satut Itä-Karjalan salomailla kulkemaan, niin ota runsas varasto sokuria ja teetä kerallasi. Ja kun sitten iltaa istut talossa, niin pane anteliaalla kädellä teetä kattilaan, talonväen kyllästi juoda. Tarjoa huutolaiseukollekin ja arvottomalle paimenpojalle. Silloin ne pakinat köytenään juoksevat.

Käypi niinkuin eräälle tuttavalleni runonkeräys-matkalla Ilomantsissa. Oli tullut taloon säätä pitämään. Wanha emäntä, mistä lie joutunut pahalle tuulelle; ei ollut oikein ystävällinen. Illemmällä otti vieras matkalaukustaan teetä, käski keittää talonrahvaalle.

Juotiin viisin, kuusin lasin mieheen. Wanha emäntäkin sai kyllälteen. Jo alkoi eukon mieli sulaa. Sanoi neljättä lasia juodessaan: "ois nyt yskä ollut, kyll' ois lähtennä. Eipähän sattunna."

* * * * *

Hallitusta käsittää raja-karjalainen omituisen patriarkaalisesti, ajatellen sitä persoonalliseksi henkilöksi. Wenäjän hallituksesta puhuen, käyttää hän tavallisesti "tshoari" sanaa. Tätä seikkaa tietysti ei käy kummeksiminen. Mutta yhtä persoonallista laatua on hänen mielestään kotimainenkin hallitus. Suomen hallitusta nimittää hän "Kruunuksi", toisinaan "Ukko Kruunuksi."

Tämän nimen olen usein kuullut Salmin ja Suojärven salokylissä. "Ukko Kruunu" on kunnianarvoinen, vanha mies. Hänen käskyläisiään ovat "gubernyörit", "gruununvoudit" ja "valasmannit."

Aunuksen puolella: Tulemjärvellä, Wieljärvellä ja Lindarvella, olen monasti kuullut Suomen hallitusta nimitettävän nimellä "Suomen ruhtin." "Suomen ruhtingo teidy meän moadu katshomah työndi", kysyttiin minulta siellä usein.

Tietysti ovat "Wenjeähen tshoari" ja "Suomen ruhtin" aunukselaisen mielestä eri henkilöitä. Aikanaan ovat he ankarasti sotineet, nyt elävät sovussa ja rauhassa. Eikä ole aina tuo sopu nytkään aivan kiitettävällä kannalla. "Suomen Kruunu" on viime aikoina ruvennut polkemaan "tshoarin" rahaa. Ei ota niitä enää täydestä arvosta vastaan, vaan on laittanut itselleen omat markat ja pennit. Sellainen se on aunukselaisen käsitys rahakursista.

* * * * *

Tulli, tuo kaikkien rajalaisten loukkauskivi, kietoo itä-karjalaisenkin petoksen pauloihin. Sokuri, tupakka ja viina ovat hänen salakauppansa esineinä, semminkin sokuri. Salmilaiset ja suojärveläiset tuovat "peitokkalj" [salaa] tullinalaista tavaraa Wenäjän puolelta Suomeen, tosin ei suurissa määrin, vaan kuitenkin sen verran, että pitävät tullivirkamiehiä vireillä. Rajalainen ei pidä tuota kauppaansa minään epäoikeutettuna. Herrojen konsteja ovat tullit, niinkuin niin monet muutkin inhimillistä vapautta rajoittavat säädökset. Sellainen se on hänen ajatusjuoksunsa.

Juohtuu mieleeni eräs tapaus Sortavalasta. Sikäläisen kauppiaan luo tuli kerran vanha ukko Salmista vaiko Suojärveltä, en tuota tarkoin muista.

"Ka Jyrgi! A midäbö nygöi shtarikale kuuluv?" kysäsi kauppias.

"Pahva velli kuuluv, pahoja. Poigu minun näi jo kalmas magoav. Tullougo sinule mustoa: häi mulloi teil suoloa osti i tahkon otti velgah. Näi jo mennehel vuvvel uskaldi maksoa, a eibo nji puuttunnuhgi maksoa. Kuoktes sanou: toatto, mäne Sordavalan linnah, sanou, maksa tahko. Jo mulloi näi jo uskaldiimokseh maksoa sen, sanou. Ilmaigi jo on aijy reähkeä minul, a ku tuol ilmal vie tahku selgäh pandanneh! Jygei, ylen jygei roih silloi tahku; kandoa ei saa, sanou."

No se tahko maksettiin. Kun oli asia saatu selväksi kuiskasi ukko kauppamiehelle korvaan: "kaules vai: eigö soaharie pidäis?"

"Mindäh ei pie, kn vai hinnal sobinemmo. A kuzbo ollah sinun soaharit?"

"Tulien yön ajoa karashkoitan pihah."

"A mikzebo yöl?"

"Tullis e' olla proijittu soaharit."

Kauppias sitten selittämään, että petostahan tuo oli, Suomen valtion pettämistä, tuoda tullaamatointa sokuria kaupaksi.

"A midäbö tullilois; herroloin djelot ollah tullat."

[Ku Jyrki: Mikäpä nyt vauhukselle kuuluu? Pahoja veli, pahoja kuuluu, Poikani näet jo haudassa lepää. Muistatko, hän kerran teiltä suoloja osti ja otti tahkon velaksi. Jo viime vuonna arveli maksaa, eipä saanutkaan maksetuksi. Kuollessaan sanoo: isä, mene Sortavalan kaupunkiin, sanoo, maksa tahko. Jo viime vuonna arvelin maksaa sen, sanoo; ilmankin on paljon syntiä minulla tuolla puolen haudan kannettavana. Tahko vielä selkään pantanee; raskaaksi, kovin raskaaksi käy silloin taakka, ei saa kantaa, sanoo. — Kuulehan! Eikö sokaria pidä? — Miks'ei, kun vaan hinansta sopinemme. Missä ovat sinun sokurisi? Ensi yönä ajaa karahutan

pihaan. Miksi yöllä? Tullissa eivät ole käyneet sokurit. Mitäpä tullista! Herrojen konsteja!]

Raja-Karjalalla on tietysti myös rosvoromantiikkinsä. Kuinkas muuten. Suuret autiot salot, yksinäiset uutistalot ja harvaan asutut metsäkylät kaikki nuo rosvoelämän alkuehdot, ovat siellä olleet mitä suotuisimmat. Suistamolla ja sen naapuripitäjissä kerrotaan vielä monta tarinaa kuuluisasta Serpinasta. Serpina eli Pedri Puurakon Onun poika, oli syntynyt vuosisatamme alkupuolella. Hän kuoli noin kolmekymmentä vuotta sitten.

Ympärilleen oli Serpina koonnut pienen rosvojoukon, jonka rohkeimpia jäseniä olivat Terin Filoi, Möntti, Tupi ja Sulkien Paavila. Pääkorttieraan piti hän Sulkien kylässä Suistamon pitäjän kaakkoiskulmalla.

Serpinasta elää kansan suussa monta muistoa ja kosk'eivät näinä muistot ajan suhteen ole liian etäisiä eivät ne vielä ole täydellisesti ennättäneet verhoutua kansantarun korupukuun. Tahdon tässä kertoa muutamia tarinoita Serpinasta, semmoisina kuin niitä yleiseen rahvaan kesken Suistamolla muistellaan.

Serpina oli taitava tietäjä. Hän muun muassa edeltäpäin tiesi, koska häntä pyssyllä tähdättiin, osasi myöskin lumota koirat, ett'eivät ne häntä haukkuneet. Kerran oli hän joukkoineen päättänyt ryöstää Kiekun Pesosen rikkaan talon Soanlahdella. Useampia öitä olivat rosvot väijyneet läheisessä salossa, odottaen sopivaa hetkeä ryhtyäkseen kamalaan toimeensa. Talonväki oli kuitenkin jollakin tavoin saanut vihiä uhkaavasta vaarasta, että olivat varoillaan.

Eräänä yönä, kun ei liikettä talosta kuulunut, tulivat rosvot kartanolle. Talonväki umpimähkään pyssyillä ampumaan ja rosvot vastaamaan. Pyssynpauketta kesti kaiken yötä, kenenkään kuitenkaan haavoittumatta. Päivän valjetessa täytyi rosvojen tyhjin toimin lähteä pakoon.

Samanlainen tulituisku kohtasi rosvoja Shemeikan kylässä Suistamon ja Suojärven välisalolla. Shemeikkalaiset olivat suuria metsämiehiä, ahkeria peuran- ja karhuntappajia. Ei ollut hyvä heidän kyläänsä ryöstää.

Havuvaaran ja Korpiselän välillä oli Serpina kerran partiojoukkoineen matkustavaisia väijymässä. Sattuipa sitä tietä kulkemaan rikas Juuta niminen kauppias Korpiselästä. Serpina ja Juuta olivat tuttavvia. Se tuttavuus ei kuitenkaan Juutaa ryöstöstä pelastanut.

Huomattuaan matkamiehen, karkasi Serpina esiin tiepuolesta, tarttui hevosen suitsiin ja huusi: "hoi Juuta, minul on djengoa tarvis, a sie bohattu [rikas] mies kymmenen rubloa kädeh työnnä! A tiijän velli, djengoa on sinul enemmägi, vai tuttava kui out, enembeä en nji puista" [pyydä].

Pitkiä puheita pitämättä otti Juuta setelit kormanostaan työnsi ne Serpinalle käteen ja sai jatkaa matkaansa. Serpina vielä vakuutti, ett'ei Juutan enää koskaan tarvitse häntä eikä hänen kumppanejaan pelätä. Eikä Serpinan joukko sen koommin enää Juutaa hätyyttäneykään, vaikka monasti olisi ollut tilaisuudessa sitä tekemään. — Samalla retkellään ottivat serpinalaiset kiinni erään toisen matkustajan ja veivät hänet hevosineen, rattaineen nuotiolleen metsässä. Ruokkivat miehen ja hevosen ja päästävät menemään. Heitä huvitti vaan nähdä miehen hämmästyä.

Toisen kerran oli Serpina tovereineen väijyksissä Sortavalan ja Impilahden välisen maantien varrella. He odottivat Impilahden kappalaista Löfström'iä, jonka tiesivät olevan tulossa. Löfström oli siihen aikaan upporikas mies, Itä-Karjalassa laajalti tunnettu henkilö. Tiedettiin, että hän juuri sillä matkalla kuljetti suurempaa rahasummaa mukanaan.

Löfström tuli ja hänen hevosesa pysäytettiin. Serpina astui esiin ja sanoi: "vokas boatushka [pappi] Serpinal on djengoa ylen tarvis, valikki [20 ruplainen] pideä soaha, se terväh [pian] anna."

Tinkimättä tietysti annettiin vaadittu summa. Serpina lausui herran palvelijalle "suuret passibot" sekä neuvoi hänelle tunnussanat, millä pääsi läpi toisen väjyksen, joka oli sijoitettu Ruskealan pitäjään. Siellä oli näet Serpinalla toinen joukko tiepuolella.

Oli eräässä osassa Suistamoa, missä Serpina par'aikaa rosvoeli, köyhä mökkiläinen, jolta karhu oli kaatanut ainoan lehmän. Mökkiin tuli eräänä iltana tuntematon mies, talutellen lehmän perässään. Toi lehmän lahjaksi mökkiläiselle, sanoi kuulleen kontion täällä ainoan särpimen lähteen sortaneen.

Mökkiläinen oli kuin pilvistä pudonnut, kiitti lahjasta eikä voinut ymmärtää, mistä hyvästä se niin odottamatta tuli. Sanoi, että olihan tuo hyvä, kun vaan Serpinalta säilyisi. Sehän se kuuluu meidän seudulla kummia tekemän.

"Serpinaa varata ei nji piä, täs seisov", sanoi outo mies, joka juuri oli Serpina itse.

Serpinalla oli tiedustelijoita ja oppaita monessa pitäjässä. Kerran tuli hän Kuikan kylään Ruskealassa tiedustelemaan Kuikan Jehkiltä Hautalammin rikasta "suomalaista" Kiteellä. Kuikan miehet olivat petojen tappajia, jotka laajalti hiihtelivät Sisä-Suomessa. Jehki ei kuitenkaan suostunut rupeamaan oppaaksi ja pyysi Serpinaakin luopumaan koko hankkeesta, koska tämä talo juuri oli yksi hänen majatalojaan eräretkiltä. Jehki eli vielä joitakuita vuosia sitten vanhana miehenä Kuikassa ja on itse asiasta kertonut.

Mualla Suomessa olisi sellainen aije ilmoitettu vallesmannille, mutta Raja-Karjalassa olivat rahvas ja vallanpitäjät kaksi niin peräti toisistaan eroitettua ihmisluokkaa, ett'ei sellainen tuuma Jehkin mieleen juolahtanutkaan, vaikka Serpina rosvojoukkoineen oli koko seudun vitsauksena.

Serpinasta olisi vielä monta kertomusta mainittava, hänen tavattomista ruumiinvoimistaan y.m. Hän oli monta kertaa vankeudessa, monta kertaa karussa. Wiimeisen kerran hän lienee päässyt vapaaksi sen yleisen anteeksiannon kautta, joka julistettiin keisari-suuriruhtinas Aleksanteri II kruunauksen johdosta.

Tämän jälkeen hän ei enää tehnyt pahaa kellenkään ihmiselle, vaan eli vanhoilla päivillään siivosti ja rauhallisesti. Samoin tekivät hänen rikostoverinsakin. Heidän lapsiaan elää vielä Suistamolla.

Ennen Serpinaa eli samoilla mailla mainio rosvo Tiitta Kauppinen. Hänen kerrotaan olleen niin väkevän, että kun hän vaan sai kiinni lehmän säkään, niin kuljetti hän sen kotiinsa ja teurasti. Hänet ja hänen vaimonsa surmasi Koiton kylässä Suistamossa eräs Pedjukki niminen mies.

Kuuluisia rosvoja ottivat myös ennen vanhaan "biegloit" Suloi ja Makoi Aunuksesta. Impilahden Ruogarven kylän "proazniekassa" ryöstivät he kerran Teromoaaran Artoin Miitreiltä kaikki vaatteet, vaikka tällä oli 15 miestä seurassaan. Saran kylässä ottivat he Pekon Jyrrin pojan kiinni, kun tämä isonsa kera oli metsään menemässä, ja veivät majaansa salolle. Isältä vaativat he 200 ruplaa pojan lunnaiksi, jos tämä mieli häntä elävänä nähdä. Isän täytyi maksaa rahat.

* * * * *

Wenäjän vallan aikana ennen Wanhan Suomen yhdistämistä Suomen emämaahan näkyy oikeuden käyttö Raja-Karjalassa olleen peräti alkuperäisellä kannalla. Kansa käsitti kruunun virkamiehiä kiusaajinaan ja rasittajinaan eikä yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitäjinä. Ja virkamiehillä oli rikosasioissa omat tapansa.

Sortavalassa kerrotaan monta kaskua eräästä virkamiehestä, joka ennen vuotta 1811 oli ollut ruununvoutina siellä ja sittemmin eli eläkkeen nauttijana. Ukko ei voinut kärsiä Suomen lakia ja oikeutta. Se oli niin joutavan monimutkainen. Toista oli Wenäjän vallan aikaan. Kun joku varkaus tai muu pienempi rikos tapahtui, niin saatiin melkein aina syyllinen kiinni. Järjestyksen valvojat tunsivat tarkoin kaikki piirinsä heittiöt ja junkkarit. Ne otettiin aina ensin tutkinnon alaisiksi. Pantiin vaan mies penkille ja kasakan pampulla selkään, kukin vuoroonsa. Ja ennen kun oli päästy rivi loppuun, niin oli syyllinen milt'ei aina tunnustanut.

Niin sitä silloin elettiin. Rikoksellinen tuli rangaistuksi ja turvallisuus palasi jälleen tuohon isällisesti johdettuun yhteiskuntaan. Eikä sitä silloin miehen papinkirjaa pilattu rikosta mainitsemalla. — Sellainen se oli ukon arvostelu Suomen laista ja oikeudesta.

On luonnollista, että kansa sellaisissa oloissa harvoin vaivasi virkamiehiä valituksillaan, vaan ratkaisi oikeuskysymyksensä omassa keskuudessaan. Jätteitä tästä oman käden oikeudesta tavataan vielä Raja-Karjalan kansassa.

Toistakymmentä vuotta sitten tapahtui sellainen tapaus Salmin pitäjän Orusjärven kylässä. Siellä eleli rosvo, joka saattoi koko kylän rauhattomaksi. Teurasti kyläläisten lehmii, varasteli ja teki muuta ilkeävaltaa. Uhkaili vielä kostolla, jos hänet ilmiannettaisiin. Sanoi polttamansa tuvat ja heinäpielekset.

Viimein loppui kyläläisten kärsivällisyys. He lyöttäytyivät kaikki yhteen ja surmasivat pahantekijän. Niin ainakin luullaan, sillä eräänä aamuna tavattiin rosvon ruumis pahasti raadeltuna keskellä kylää, kädet ja jalat katkottuina. Asia on kulkenut kihlakunnan-oikeudet ja hovioikeudet tulematta sen selvemmäksi. Ei kukaan kyläläisistä sano siinä mitään tietävänsä. Kaikki asianhaarat kuitenkin viittaavat siihen, että

orusjärveläiset amerikkalaisella lynch-tuomiolla omat rangaisseet kiusaajaansa.

Tämän kertoja on itse käynyt Orusjärvellä. Ihmiset siellä ovat herttaisia ja vieraanvaraisia. Ei suinkaan voisi aavistaa, että he ovat tehneet itsensä syypäiksi moiseen julmaan tekoon.

Surullisen kuuluisassa muistossa on Salmissa vielä Neiglick'in murha.

Leikattiin vuosi 1831. Salmiin oli idästä päin tullut kamala vieras, kolerarutto. Ihmisiä kuoli joukottain, semminkin rantakylissä. Hallitus ryhtyi ponteviin toimiin, estääkseen ruttoa leviämästä. Sen alueen ympäri, missä kolera oli ilmaantunut, asetettiin karanteenivartio ja asianomaisille virkamiehille lähetettiin rohtoja käskyllä jakaa niitä kansalle, vieläpä pakoittaakin talonpoikia niitä käyttämään.

Salmin pitäjässä oli siihen aikaan Neiglick niminen nimismies. Kansa katseli karsain silmin hänen toimipiteitään. Ei aikaakaan, niin oli Salmissa se huhu yleinen, ett'eivät ne oudot juomat, joita hän jakeli, muuta tarkoittaneetkaan kuin ihmisten myrkyttämistä. Oudolta ja epäiltävältä näytti kansasta sekin seikka, että pitäjän ympäri oli asetettu vartijajoukko (karanteeni-vartio), joka esti kanssakäymisen muun maailman kanssa.

Ymmärtämätöin ja taikauskoinen rahvas joutui raivoon ja tämän raivon uhriksi nimismies Neiglick. Eräänä päivänä tultiin suurella miesjoukolla Neiglickin kartanolle, koston tuimat tuumat mielessä. Neiglickin kartano sytytettiin tuleen, hän itse otettiin kiinni, sidottiin lautaan ja heitettiin palavaan rovioon, sittenkun häntä sitä ennen oli rääkätty ja pahoin pidelty.

Mutta pian saivat salmilaiset katua taikauskonsa verityötä. Sanoma saapui hallitukselle, että kansa Salmissa oli noussut kapinaan, surmannut nimismiehensä. Juurta jaksain oli "kapina" kukistettava. Pieni sotavoima

komennettiin Salmiin. Rahvas ei tehnyt aseellista vastarintaa. Kaikki Neiglickin murhassa osalliset otettiin kiinni; mikä lähetettiin Siperiaan, mikä taas sai elinkautisena Wiaporin linnassa katua tekoaan.

Murhaajia tuvallisessa merkityksessä eivät salmilaiset kuitenkaan olleet, vaikka laki heidät semmoisina tuomitsi. He olivat sokean taikauskon uhreja ja siltä kannalta on koko tuo kamala tapaus arvosteltava.

* * * * *

Salmissa ja Suojärvellä oli ennen aikaan naisen ryöstö yleisenä tapana. Samoin Aunuksen Karjalassa. Nuoret miehet kumpaisellakin puolen rajaa ryöstivät lemmittynsä. Suostuttiin vaan "neidjizen tshomahizen" kanssa ajasta ja muista seikoista; neitonen rekeen ja täyttä laukkaa yli rajan. Täällä, sulhasen kotipitäjässä vihittiin nuori pariskunta aviomieheksi ja -vaimoksi. Asia oli silloin auttamattomissa. Minkä kirkko kerran oli yhteen liittänyt, sitä ei sopinut enää ihmisten purkaa.

Niin omituiselta kuin tuo kuuluukin, tapahtuu näitä naisen ryöstöjä vieläkin Salmissa. — Salmin Mantshinsaareltä eli noin kymmenisen vuotta sitten pohatta talonpoika. Häntä kutsuttiin "Mantshinsoaren gubernyörikse." Hänellä oli tytär soma ja kaunis, jota vanhemmat vastoin hänen tahtoaan aikoivat naittaa eräälle rikkaalle sen puolen kauppiaille. Tyttö itse oli rakastunut nuoreen aunukselaiseen. Tämä olikin pyytänyt neitoa vanhemmilta, mutta turhaan. Tahtoivat väkisin naittaa tytärtään tuolle rikkaalle kauppiaille, joka päälle päätteeksi jo oli vanhanpuoleinen. Kyllähän se rakkaus itsestään tulee rikkaassa kodissa, arvelivat vanhemmat. Siis tuo ikivanha ja aina uusi tarina, josta löytyy niin lukemattomia toisintoja.

Jo vietettiin eräänä talvisena päivänä kihlajaisia "Mantshinsoaren gubernyörin" talossa. Juuri ennen juhlamenojen alkamista pujahti morsian

pihalle. Täällä oli armas vuottamassa, koppoi nei'en korjahansa, vei matkoihinsa.

Wuotetaan, wuotetaan morsianta, "a ei kuulu." Wiimein selveni asia. Nähtiin lumessa hevosen ja reen jäljet Mantshiusaaresta mantereelle päin.

Pakolaisia ajettiin takaa, mutta hekin olivat siltä varalta varustautuneet. Olivat määrä taipaleille sijoittaneet vereksiä hevosia. Yli rajan, Aunukseen, pääsivät kuin pääsivätkin pakolaiset, menivät papin luo ja vihittiin. Wanhemmilla ei muuta neuvoa kuin antaa rakastuneille anteeksi, kun nämä jonkun ajan perästä laillisesti vihittynä aviopariskuntana tulivat "adivoih", s.o. heitä tervehtimään.

* * * * *

Puhuessani niistä menoista, joilla karja keväällä lasketaan talvimajoistaan, mainitsin myös "virpavitsoja." Wirpominen tapahtuu palmusunnuntain aamulla seuraavalla tavalla: Otetaan monihaarainen pajun oksa, joka koristetaan erivärisillä vaate- ja paperitilkuilla. Tämä on virpavitsa.

Tällainen vitsa kädessä kuljetaan varhain mainitun pyhäpäivän aamulla naapuritaloissa onnea toivottamassa. Wuoteellaan vielä viruvaa talonväkeä raksutellaan vuoroonsa virpavitsoilla, jolloin virpoja lukee seuraavan runon:

Wirpoi, varpoi
Tuoreeks, terveeks',
Netäliks velkapiäks,
Wuueks vapaaks;
Siulle vitsa,
Miulle kakkara.

"Nedjälin" eli viikon perästä tulevat näet onnentoivottajat
virpomispalkkaansa saamaan. Heitä silloin kestitään piirailla y.m.
Wirpavitsat jätetään taloon, jossa niitä onnentuojina säilytetään.
Löytyy toinenkin virpaluku, näin kuuluma:

Mie en virvo viinan eestä,
Rahan eestä raksuttele,
Ottele oluen eestä;
Riiheltä rikkaaks.
Kujalta kuulusaks.
Hepo oroja tehköön,
Lammas kaksi kantakohon;
Lehmosesta voilusikka,
Kanasta jäitsä [muna].

Jos virpojat myöhästyvät, niin että talonväki heidän tullessaan jo on
ennättänyt nousta levolta ja panna pirtin lämpiämään, nostetaan heidät
"savuun" s.o. kohotetaan ylös katonrajaan. Tämä tapa on niiltä ajoilta,
jolloin savupirtit vielä olivat yleisiä. Wirpominen on monissa paikoin
nykyjään muuttunut kerjäämiseksi. Näin on laita esim. Sortavalan
kaupungissa. Lähikylien köyhät ja arvottomat lapset käyttävät sitä
"puistamisen" keinona. Olkoon se heille mielellään sallittu. Wähissä ne
muuten ovat armottoman lystit.

Wanha Raja-Karjalan asuinrakennuksen muoto, joka vielä on yleinen
Salmin kihlakunnan salokylissä ja Aunuksen puolella, on seuraava.

Asuinrakennus on kaksikerroksinen, veistämättömistä hirsistä tehty,
jyrkällä pystykatolla varustettu. Ikkunat ovat tavallisesti toisessa
päätypuolessa. Yläkerrassa on "perttji" eli tupa, sen alla alakerrassa
"karzin" eli "luandal", joka jotenkin vastaa kellaria. Siinä näet säilytetään
perunat, nauriit "voassat" eli kaljat y.m. Talvella käytetään sitä myös

maitokamarina. Yhtä nurkkaa karsinassa sanokaan "jauhinkiven tshupuksi"; siinä ovat käsikivet, joilla pienemmät, joka päivä käytettävät jauho-varat jauhetaan.

Asuinrakennuksen keskeytymättömänä jatkona ovat ulkosuojat. Katto niissä tavallisesti ei ole niin jyrkällä harjanteella. Ulkokuoneusto, vaikkapa rakennettukin kiinni asuinrakennukseen, on sitä kuitenkin hieman leveämpi, joten sen kattokin muodostuu loivemmaksi.

Ulkokuoneustokin on kaksikerroksinen. Suurimman osan sen yläkerrasta muodostaa "sarai", jota voisimme tallinparveksi nimittää. Siinä säilytetään talon työkalut, reet y.m., kuten tallinparvella ainakin. Peräpuoli sarasta, n.s. "heinien pandav", on tavallisesti aidattu jokapäiväisen heinävaraston säilytyspaikaksi. Wastapäätä pirttiä on sarailla "aitta." Aitan ja pirtin välillä on "sentshoi" eli tuvanporstua; siitä viepi "pirtin uksi" tupaan.

Perttiin voipi päästä kahta porrasta myöten. Toiset niistä ovat "sarain pordahat", joita myöten nousee "saroille." Ne ovat sillan tapaan rakennetut, aivan niinkuin muualla Suomessa tallin- ja navetanparvelle vievät ajosillat. Talvella kun tullaan taloon, ajaa matkustaja tavallisesti täysissä tamineissa hevosineen, rekineen saroin portaita myöten saroille, jättäen sinne hevosensa ja astuen itse pirttiin.

Sitä suurta ovea, jota myöten täten tullaan saraille, sanotaan "sarain veräjäksi". "Sarain mendävästä" astuu matkamies sitten sentshoihin, josta viimein pirttiin. Pirttiin johtaa toinenkin, niin sanoaksemme paraadikäytävä, n.s. "sentshoin pordahat", Ne ovat tavallisia, jyrkänlaisia rappusia.

Ulkosuojaston alakerrassa sijaitsee "tanhut" ja "liävy." Edellistä käytetään tallina, jälkimmäistä navettana. Erinäisen osan läävästä muodostaa tavallisesti "lammasliävy." Tanhuaan johtaa alhaalta kaksi suurta, vastakkain sijaitsevaa ovea, n.s. "tanhutveräjät." Yksi nurkka

tanhutta on erilleen aidattu. Se on "pottshiloin tshuppu" eli sikopahna. Läävään ja lammasläävään johtavat sekä tanhuasta että ulkoa eri ovet.

Yläkerrasta päästään kahta porrastietä myöten alakertaan. Sentshoista johtavat "tanhut pordahat" tanhuaan; pirtistä taas päästään karsinaan "karsinpordahia" myöten. Wiimeksi mainitut alkavat n.s. "kolpitshasta." Kolpitsha on uunin eli "pätshin" vieressä oleva kannellinen laatikko. Sen kantta kun kohotetaan, tulevat "karsinpordahat" näkyviin. Kolpitshaa käytetään yöllä makuusijana. Sen kannella onkin lämmin ja hyvä unta ottaa.

Nyt olemmekin jo astuneet pirtin sisään. Se on n.s. savupirtti. Ilma savupirtissä on aina puhdas ja raitis, syystä että siellä on niin hyvä ilmanvaihto. Samu asuu katon orsissa eikä ole haitaksi muuta kuin aamulla, pirttiä lämmittäissä. Toisessa ovensuun puoleisessa sopessa kohoaa "pätshi", harmaasta paasikivestä, harvemmin tiileistä kokoon kyhätty. Vastapäätä pätsinä, toisella puolen ovea riippuu vaarnassaan seinässä "käsashtie", savesta valettu patakeikotin, jossa aina on vettä käsien ja silmien pesemistä varten. Käsiastian alla löytyy matala, puinen amme, johon vesi valuu, kun ihmiset pesevät käsiään tai kasvojaan.

Vastapäätä pätsiä, lävistäjän suuntaan, on pirtin peränurkka eli "suur tshuppu." Tässä riippuu "obraz" eli pyhimyksen kuva. Pirttiin tulija kääntyy aina kaikkein ensimmäiseksi tätä nurkkaa kohden ja tekee ristinmerkin, lausuen samalla "rauhan rahvahal." Tähän tapaan on kreikanuskoinen rajalainen niin tottunut, että hän luterinuskaiseen taloonkin tullessaan aina kääntyy huoneen perimmäistä nurkkaa kohden ja ristii silmänsä.

Pätsin ja kolpitsan kulmanteesta kohoaa puinen "patshas" noin pari kyynärää lähelle kattoa. Patsaasta lähtee kaksi leveätä ortta seiniin kiinni, toinen pitkittäin, toinen poikittain pirttiä. Poikittain kulkevasta orresta lähtee pirtin seinään useampia lautoja, muodostaen leveähkön lavan. Tämä on "palattji" eli makuulaveri. Etelä-Aunuksessa on joka pirtissä sellainen

palatti; Suomen puoleisessa Raja-Karjalassa ja Pohjois-Aunuksessa on se harvinaisempi.

Keskellä pirttiä seisoo "shtola" eli pöytä. Se on pyhä, papin siunaama esine, jota ei saa joutamasta ryvettää eikä pilata. Katossa riippuu, "vitmi" pitkässä, koivuisessa viputangossaan. Lasta liekutellaan siinä niinkuin keinussa. Pitkin pirtinseiniä kulkevat "lautshat" eli penkit. Ovensuussa tai muualla seinässä riippuu "rundugu" eli "astieloin piettäv." Katossa riippuu lasten huvituksena toisissa taloissa "juzro" eli "olgehin" s.o. olenkorsista tehty kruunu.

Pirttiä lämmittäissä nousee savu kattoon ja hakeiksen ulos savureijästä. Tämä savureikä suljetaan illalla n.s. "trubalaudalla." Savupiippuna käytetään ontoksi koverrettua puuta. Se on nimeltään "truba." Tuosta puupiipusta tuntee jo kaukaa savupirtin.

* * * * *

Talonväen kotityöt rajoittuvat välttämättömyimpiin askareihin. Kotiteollisuus on Itä-Karjalassa hyvin alhaisella kannalla, semminkin mitä miehiin tulee. Työ- ja ajokaluja y.m. sellaisia ei tehdä kotona, vaan ne ostetaan enimmäkseen valmiina "Suomen puolelta." Miehet eivät juuri välitä muusta kuin ulkotöistä. Tuvassa kuluu heidän aikansa parhaastaan toimettomuudessa, ell'emme ota lukuun verkon ja nuotan kutomista, saappaiden rakentamista ja senkin sellaista pientä askareta.

Naiset omat kätevämpiä. He kehräävät ja ompelevat sekä kutovat vähin sarkaa ja aivinaa. Päälyspaidoiksi ja hameiksi käyttävät sekä miehet että naiset enimmäkseen venäläisiä ostokankaita, heleänväristä ja loistavaa karttuunia. Punainen eli "kumakka" väri on se, josta enimmän pidetään.

Muutammat naiset osaavat kutoa kauniita kirjoja "käspaikkoihin" eli pyyhinliinoihin. Näissä pyyhinliinoissa tapaa usein sangen aistikkaita, vanhoja suomalaisia koristekaavoja. Ne ovat aina suoraviivaisia. Milloin eläin- ja kasvikunnan muotoja on käytetty, ovat mallit vieraita, venäläisiä. Sortavala lienee se Itä-Karjalan seutu, jossa tämä taito on korkeimmilleen kehittynt.

Pellavasrihmaa kehrätään salokylissä vielä yleiseen kehrävarrella ja värttinällä. Sortavalassa ja Ruskealassa alkaa "keträpuu" jo olla hyvin harvinainen esine. Rukki on siellä jo syrjäyttänyt sen tieltään. Korpiselässä ja Suojärvellä on asianlaita päinvastainen.

Naisten kotitöihin kuuluu tietysti myös ruuan valmistaminen. Raja-karjalainen syöpi hyvin vaihtelevia ruokia, milloin vaan rahaa liikenee aineksien ostoon. Sieniä ja nauriita käytetään yleisesti särpineenä, myöskin kaalia ja lanttuja. Sekin seikka, että eri sienilajeilla kansankielessä on ovat nimensä, osoittaa niiden yleistä käytäntöä, Sortavalassa ja Ruskealassa esim. syödään vahveroisia ja rouskuja suolakalan asemasta, maiteroisia, pilpperoisia, lepperoisia y.m. keittona.

Piiraita leivotaan monenlaisia. Piirastahdas "ajellaan" eli kaulataan "pualikalla" hyvin ohueksi. Tästä tehdään piiraan kuori; "sydän" tehdään potatti- tai ryynipuurosta. Ryynejä nimitetään Raja-Karjalan kielimurteella "zuurumoiksi". Tavallisimmat omat "ozran zuurumot." Hersryyniä saadaan kauppiaalta. Ne omat "grosshan zuurumoi" s.o. ostoryyneja.

Tavallisimmat piiraslajit omat "tshipaniekat", "sultshinat", "pyöröt" ja "keitinpiiraat." Wiimeksi mainituista pidetään parhaimpina. Tahdas niissä on ohutta kuin paperi ja voissa paistettu. Niitä valmistetaan suurina juhлина ja kun sulhasia tulee taloon. Hyvin tavallinen on n.s. "kurniekka" eli kukko. Sisuksena käytetään siinä joko läskiä, kalaa tai lanttua aina varoja ja tilaisuutta myöten.

Paastoa noudattaa kreikanuskoinen raja-karjalainen kotoisissa oloisin hyvin tarkasti. Silloin pannaan pöytään leipää, "vuasaa" eli sahtia, sieniä ja "siemenvoita" [pellavasöljyä]. Köyhä rahvas elää paaston aikana melkein vedellä ja leivällä. Matkoilla ei yleensä paastota ja vaikeaksi se kävisikin lännempänä, luterilaisen väestön keskuudessa.

Kun paasto on päättynyt, syödään sitä runsaammin ja ylellisemmin. Raja-karjalainen ei yleensä osaa säästää. Hän elää iloisesti päivän tultuaan ja näkee puutetta, kun varat ovat lopussa. Katkera kokemus osoittaa hänelle hyvinkin usein tällaisen elämäntavan turmiollisuutta, mutta hän ei ota tuosta opista ojentuakseen.

* * * * *

Ulkotyöt ovat miesten huostassa, paitsi kasken viertäminen ja heinän teko, johon naisetkin ottavat osaa. Kaskea poltetaan vahvasti. Wuonna 1893 Itä-Karjalaa kohdannut kato syntyiikin suureksi osaksi siitä syystä, että edellinen kesä oli ollut niin sateinen, joten kasket jäivät polttamatta.

Pellot hoidetaan huonosti. Wuoroviljelys on, niinkuin arvatakin sopii, yleensä tuntematon, niinikään suoviljelys. Wiime vuosina on kuitenkin Jaakkimassa ja Sortavalassa vieläpä Suistamollakin alkanut näkyä oireita parempaan suuntaan. Yksi ja toinen yrittelijäämpi talollinen on alkanut heiniä viljellä. Jaakkimassa on jo perustettu useampia kylämeijereitä, joiden osakkaat ovat talonpoikia. Samanlaisia yhtiömeijereitä on Sortavalassakin syntynyt. Tämä on tietysti luettava Karjalan radan ansioksi. Ja suuren muutoksen tulee tämä rata epäilemättä ennen pitkää aikaansaamaan Itä-Karjalan taloudellisissa oloissa.

Syksyllä kasataan leikattu vilja aumoihin ja puidaan sitten tarvittaissa talven kuluessa. Tämä on tietysti suurta viljan haaskausta, sillä siten karisee paljon siementä hukkaan. Hiiret tekevät myös aumoissa suurta vahinkoa.

Jos talossa vielä kesällä löytyy puimattomia kekoja, niin pidetään sitä suurena rikkauden merkinä. Täsmällisesti on kuitenkin kotikasvuinen vilja jo kevättalvesta lopussa ja loput vuotta eletään Wenäjän jauholla. Näin on enimmäkseen laita Laatokan rantamaillakin, vaikka siellä, esim. Sortavalan pitäjässä, on erittäin lihavat savimaat.

Salolaisten paras tulolähde talvella on "parrenajo." Keväällä saavat loisetkin työnansiota "parrenuitossa." Silloin on vilkas elämä jokivarsilla. Miehet lepäävät yönsä salolla. Laitetaan kaksi matalaa katosta vastakkain ja ne peitetään kuusenkuorella ja havuilla. Katosten väliin varustetaan kelohongan pölkyistä nuotiotuli, joka palaa vähällä liekillä koko yön, jos pölkyt ovat tarpeeksi paksuja. Tämä on "parsimiesten" ja metsämiesten "maja."

Suurella salolla löytyy myös siellä täällä n.s. "metshipertteja", joissa voipi levätä yönsä varsin mukavasti. "Metshipertti" on niin matala, ett'ei mies mahdu siinä pystyssä seisomaan. Muuta aukkoa ei löydy kuin ovi vaan. Nurkassa on tulensija. "Metshiperttiä" lämmittäissä tulee savu tosin sisään, mutta asuu kuitenkin siksi korkealla, ett'ei se laattialla makaajalle ole minään vastuksena. Ovi on tietysti tulen palaessa pidettynä auki.

* * * * *

Karjalainen on hilpeä luonteeltaan ja rakastaa huvitusta. Kreikanuskoinen raja-karjalainen liiatenkin. Ainakin kerran viikossa kokoontuu siellä kylän nuoriso johonkin taloon "bessodaa" eli tanssi-iltamaa viettämään. Silloin tanssitaan "brishakkaa" ja muita sen puolen tansseja. Nämä tanssit ovat nähtävästi venäläistä alkujuurta tai ainakin sieltäpäin aiheutuneet. Säestys tapahtuu tavallisesti "sharmankalla" eli harmoonikalla. Salokylissä saapi vielä kuulla kanteleensoittoakin. Mutta kansanlauluja kanteleella harvoin enää soitetaan, enimmäkseen vaan tanssisäveleitä.

Hauskaa on nähdä nuorten tyttöjen "illatshua", kun he kokoontuvat johonkin taloon morsiusapua kehrämään. Talosta saapi jokainen kehräpuun ja pellavia. Koko illan ja yön viettävät tytöt yhdessä. Aika kuluu hupaisesti kehrätessä ja tarinoidessa. Joku tytöistä, jolla on kaunis ääni, alkaa laulaa ja muut siihen yhtyvät. Sellaisissa tilaisuuksissa saapi usein kuulla kauniita kansanlauluja ja lyyrillisiä runoja.

Pitkinä talvi-iltoina kokoontuu talonväki toisinaan jonkun taitavan sadunkertojan ympäri "soakkunaa" kuulemaan. Silloin siirrytään kerrassaan ihmeitten maailmaan, jonka luomisessa Raja-Karjalan kansalla on niin rajatoin mielikuviutus.

* * * * *

Tapa, jolla Raja-Karjalassa vierasta tervehditään, on vilkas ja sydämmellinen. Salokylissä, missä "loittolaisia" harvoin liikkuu, onkin vieras tervetullut. Pirttiin tulija, jos hän on kreikanuskoinen, kääntyy aina ensin "suureen tshuppuun" päin "jumalojen" puoleen ja tekee heille ristimerkin. Vasta tämän tehtyään tervehtii hän talonväkeä.

"Terve rahvahal", kuuluu tulijan suusta.

"Terve vierahal", vastaa siihen talonväki.

"A midäbö kuuluv vierahal. Ishtu velli lautshal, pagishe min tiiät."

"Ei midäi rauhu vai."

"A sehäi hyvä", vastataan taas talonväen puolelta.

"Se hyvä, se hyvä", toistaa vielä moneen kertaan ruotimummo vaikeroivalla äänellä "pätshiltä."

Löytyy monta muutakin tervehdystapaa. Jos kohtaa työssä olevan ihmisen, niin tervehditään häntä sanoilla: "terve sinul, Jumal abuh roadajal." Jos tapaa naisen, joka pesee pyykkiä, niin kuuluu tervehdys: "terve sinul, joutshenii", s.o, tulkoon sinun pyykkisi niin valkeaksi kuin joutsen. "Joutshenii pidän", vastaa siihen toinen, s.o. pitää koettaa.

Kun vieras lähtee pois talosta, niin on hyvästijättö talonväen puolelta yhtä sydämmellinen. "Tervehen mängeä! Jumal abuh! Toitsh', tulgoa! Elgeä ossotikko! Elgeä pahaks pango!"

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUVIA RAJA-
KARJALASTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are

located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project

Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund.

If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the

efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment

including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate.

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a

copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility:
www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.